

**ЯЛАС ГЭМЭ АМЖАЛТА
ТУЙЛАҮАН
ХҮБҮҮД, БАСАГАД
БУРЯАДАЙ ЭСТРАДА
ШЭМЭГЛЭХЭЛ ДАА**

13 Н.

ДОРЖО ЖОДБО

(Бэлиг-үүн шанада
хизагаар-аа хүрэгсэн,
ошор-ияар огтологшо
нэрэтэ ехэ хүлгэн
судар оршобо)

23 Н.

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Буряад ҮНЭН

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай сонин

2013 оной
ноябриин 7
Четверг

(21943)
№ 44 (858)

Гарагай 5
www.
burunen.ru

**МОРИН
ХУУРАЙ
АЯ –
БУРХАНАЙ
ХҮГЖЭМ**

ҮРГЭЛЖЭЛЭЛЫНЬ

11 Н.

Уважаемые читатели!

Началась подписка на I полугодие 2014 года. Спешите подписаться на наши издания!

Наименование издания	Периодичность	Условия	Подписная цена		Газета	Периодичность	Условия	Подписная цена	Газета	Периодичность	Условия	Подписная цена
			На 6 мес.	На 1 мес.								
Газета «Бурятия» Индекс – 50908	вт., ср., чт., пт	а) Через почту	824,64 руб.	137,44 руб.	«Спорт - Тамир» Индекс – 31113	среда	а) Через почту	226,5 руб.	Журнал для детей «Одон» Индекс – 73879	ежемесячно	а) Через почту	271,92 руб.
		б) с получением в редакции	400,00 руб.	66,70 руб.			б) с получением в редакции	220,00 руб.			б) с получением в редакции	270,00 руб.
		в) с доставкой в организацию (по городу)	450,00 руб.	75 руб.			в) с доставкой в организацию (по городу)	250,00 руб.			в) с доставкой в организацию (по городу)	270,00 руб.
Газета «Буряад үнэн» Индекс - 50901	четверг	а) Через почту	386,22 руб.	64,37 руб.	Журнал «Байкал» Индекс - 78408	1 раз в 2 месяца	а) Через почту	503,61 руб.	Журнал «Байгал» Индекс - 78407	1 раз в 2 месяца	а) Через почту	167,87 руб.
		б) с получением в редакции	265,00 руб.	44,20 руб.			б) с получением в редакции	420,00 руб.			б) с получением в редакции	140 руб.
		в) с доставкой в организацию (по городу)	275,00 руб.	45,90 руб.			в) с доставкой в организацию (по городу)	420,00 руб.			в) с доставкой в организацию (по городу)	140 руб.

Социальная хамнабариин "Доверие" түб 90 жэлэй ойн баяр тэмдэглээ

БУРЯАДАЙ ТОЛГОЙЛОГШО НАНАТАЙШУУЛЫЕ АМАРШАЛАА

Вячеслав Наговицын "Доверие" гэхэн социальная түбэй ажа-ябуулгатай танилсангаа, тэндэ ажаһуугшадые ба ажаллагшадые түбэй 90 жэлэй ойн баяраар амаршалаа.

- Би эндэ түрүүшынхиеэ 2007 ондо ерээ нэм. Тиэхэдэ юуншье үгы байгаа. Гансал наһатайшуул ба ветерануудай ажаһууха байра байгаа. Мүнөө байдал эгсэ нэлгэнхэй. Би хараһан үзэхэндөө сэдхэлээ хананхайб. Наһатай зоние аргалжа, тэдэндэ ходол анхарал табижа, бэеын тамир шалгажа, сүлөө сагые зохёожо байха энэ эмхиин уялга гэшэ, - гэжэ Буряад Республикын Толгойлогшо тэмдэглээ.

соёлой сүлөө сагай хэмжээ ябуулганууд үдэр бүри эмхидхэгдэдэг.

Вячеслав Наговицын ажаһуугшадтай байдлаар, тэдэнэй шиидхэгдэхэ асуудалнуудаар һонирхобо. Социальная талаар хамгаалгын министр Татьяна Быковагай тэмдэглэхээр, эдэ үдэрнүүдтэ Монгол ороной социальная талаар министрэй суг хамта ажаллаха тухай хэлсээ баталагдаха ажал ябуулагдажа байна.

Тэрэнэй ёһоор, манай наһатайшуул Монгол орон айлшаар ошоод, бээ элүүржүүлхэ аргатай болохо, - гэжэ республикын Толгойлогшо наһатайшуулые найдүүлба.

баталжа, өөрынгөө гэрые тушаагаад, мүнөө энэ таһаг соо ямаршые түлбэригүүгөөр ажаһууна.

- Мүнөө сэдхэлни амаршоо, зохид байдалда ажаһуунаб, эмшэд бэе махабадыемни шалгажа, аргалжа байдаг. Шэнэ нүхэдтэйшые болонхойб, - гэжэ Мария Владимировна хөөрөбэ.

ШЭНЭ ПАНСИОНАТ БАРИГДАЖА ЭХИЛХЭНЭ

Буряад Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын 2014 ондо "Забайкальский" гэхэн микрорайондо наһатайшуулай ажаһууха шэнэ пансионат баригдаха тухай мэдээсэ.

- Пансионат хари гүрэнэй түхэл оньһо аргаар баригдаха. Энэ технологи би шэнжэлээ нэм. Тэрэнэй ёһоор, наһатайшуулай наһан 10-15 жэлээр ута болгодог. Гэбэшье, мүнөө байһан дүршэл саашань хүгжөөжэ, шэнэ онол арга улам хүгжөөхэ, урдань хэһэн алдуу эндүү дабтангүй, барилга эрхилхэ шухала, - гэжэ Вячеслав Наговицын тэмдэглээ.

Мүн тэрэнэй онсолһоор, мүнөө залуу бүлэнэр түрэлхидэйнгээ наһа ута болгожо шадахагүй. Анхан сагта иимэ байрануудта эхэ, эсэгээ тушааһан хүн арад зондо шоо үзүүлүүлдэг нааб дано. Харин мүнөө зохёогдоһон байдалда гэртэхинээ иишэнь тушаабал, хэншые

шүүмжэлхэгүй. Юуб гэхэдэ, наһатайшуул энэ түбтэ ажаһууха дуратай байна, манда ээлжээн бии юм, - гэжэ Вячеслав Наговицын хөөрөбэ. **Цырегма САМПИЛОВА,** Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

"ДОВЕРИЕ" ГЭХЭН ТҮБЭЙ

МҮНӨӨДЭРЭЙ БАЙДАЛ

Анхан сагта эндэ үншэржэ үлэшэһэн наһатайшуул ба ветеранууд ажаһуудаг нэн. Харин мүнөө энэ түбэй нэрэшье ондоо болонхой. Заһабариин, нэлбэн шэнэлэлгын ажалнууд ябуулагдажа, энэ түбтэ 345 хүн ажаһууха аргатай. Мүн 990 хүниие гэртэнь харууһалдаг албан бии. Социальная хамнабариин ажалай түхэлөөр эндэ ажаһуугшадтай амгалан байдал зохигдонхой, үдэрэй дүрбэ дахин халуун эдээгээр хангагдадаг, үбшэн зониие элүүржүүлхэ, психолог, массажист, терапевт ба бусад эмшэдтэ аргалуулха,

"РЕНТА" ГЭХЭН ПРОГРАММА

БЭЭЛҮҮЛЭГДЭНЭ

Вячеслав Наговицын «Рента» гэхэн программын шугамаар "Доверие" гэхэн түбтэй хэлсээ баталаад байрлаһан наһатайшуулай ажаһуудалаар һонирхобо.

Аятайхан ажаһуудалтай таһагай эзэн Мария Бизюк ажабайдалай орёохон шалтаһаа гансаараа алтан дэлхэй дээрэ үлэшэхэдөө, гансаараа гэртээ байжа шадаагүй. Ямар бэ даа зонууд (хара риэлторнүүд хаш) үдэр хүнигүи үүдынь тоншожо, гэрээ худалдаад, манда үгэ гэжэ байжа дайлахадань, гүрэн засагтай хэлсээ

НАНАТАЙ ЗОНДО ТУНАТАЙ НУРГУУЛИ НЭЭГДЭБЭ

Улаан-Удын хүн зониие социальная талаар хамгаалгын "Доверие" гэхэн комплексно түбтэ "Наһажал ба хизаарлагдамал арга боломжотой зоной аюулгүй байдалай нургуули" ба "Наһажал зоной хойноһоо түрэлхидэйнь харууһалалгын нургуули" нээгдээ.

Энэ методическа нургуули нээлгэ дээрэ Буряад Республикын хүн зониие социальная талаар хамгаалгын министр Татьяна Быкова пресс-конференци үнгэргэбэ. "Доверие" түбэй директор Дугар Балданов сугларашадта амаршалгын үгэ хэлээ.

Уулзалгада Улаан-Удын хинан шалгалгын управлениин начальник, до тоодын албанай подполковник Алексей Думнов, полициин 2-дохи таһагай начальнигай орлогшо, полициин подполковник Владимир Шантанов, Буряадай республиканска бэдэрэлгэ-абаралгын албанай ахмад инженер Игорь Затевалов гэгшэд хабаадаа.

Мүнөө үедэ, түймэрэй, гэмтэ ябадалай, элдэб хүлээгдээгүй ушарнуудай олошорходо, наһажал, эрэмдэг бээтэй зондо туһаламжын шэнэ арга боломжонууд бии болоно. Эдэл

зон ехэнхидээ түймэрэй, зайн галай аюулһаа, гэмтэ ябадалһаа, мэхэ гохоһоо, гэнтын ушарһаа хохидоно.

Энэ нургуулида эдэ бүгэдэ ушарһаа яажа бээ хамгаалхаб, ямар албанда хайшаа хандахаб гэжэ нургуули. Нуралсалай программа 6 бүлэгтөө бүридэнэ: наһатай, эрэмдэг зон хүлээгдээгүй элдэб ушарта бээ хайшан гэжэ абажа ябахаб, түймэрэй аюулһаа нэргылэлгэ, юридическэ та-

лаар мэдэсэтэй, "нэргэг ябагты", харгы дээрэ нэргэг ба эдээ хоолдоо анхаралтай байха ушар. Хэшээлнүүдтэнь 6 час үгтэнэ, нэгэ хэшээлдэнь - 1 час. Хоёр үдэрэй турша соо гурба-гурбан хэшээл хэнэ.

"Наһажал зоной хойноһоо түрэлхидэйнь харууһалалгын нургуули" хүндэ үбшэндэ нэргэгдэһэн ба үндэр наһатай зоной хойноһоо харууһалалгын дүй дүршэлдэ түрэл-

хидыень нургуули. Эндэ нуража гарахадаа, хэбтэриин үбшэн зондо хайшан гээд ямар аргаар зүбөөр туһа хүргэхэб, ариг сэбэр байдал сахихаб гэжэ мэтэн мэдэсэтэй болохо юм. Энэ нургуулида баһал 6 час нуража гарана. Хоёр үдэрэй турша соо үдэрэй 2 дахин час хахад сагай болзор соо хэшээлнүүд үнгэрнэ.

Хуули сахилгын албан зургаануудай, МЧС, МВД, ГИБДД, элүүрые хамгаалгын эмхинүүдэй, олонийтые хангалгын таһагай мэргэжэлтэд элидхэлнүүдые эндэ хэхэ.

Татьяна Быкова түрүүшын хэшээлдэ ерэнэн зониие урагшаа наһатай, шэнэ юумэндэ нуража эрмэлзэлтэй байһандань баярые хүргөөд, иигэжэ хэлэбэ: "Гэнтын элдэб ушарай болоходо, зүб шиидхэбэри абаха тон шухала. Компьютерта нурахаһаа эхилээд, элүүр энхые, аюулгүй байдалые сахиха г.м. олон юумэндэ нуража. Үдэр бүриин юрын ажабайдалай хажуугаар хүн зонтой харилсахань наһатай зондо ехэ шухала". Мүн Дугар Балданов хэшээлнүүдтээ нурагшадтай һанамжануудые анхаралдаа абахабди гэжэ мэдүүлбэ.

Дулма БАТОРОВА.

Анхарыт, дуунда дуратайшуул!

БЭЛИГТЭЙ ДУУШАН ЭРЖЕНА САНЖИЕВА УРИНА

Ноябриин 18-да Х. Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрай танхим соо бэлигтэй залуу дуушан, дуушадай "Сагаан нара", бусад уласхоорондын конкурснуудай лауреат Эржена Санжиевагай "Дуушан ябахана түрөөлбэ..." гэжэ нэрэстэй хубиин концерт үдэшин 18 сар 30 минутаһаа болохо юм. Шанга найхан хоолойтой, бэрхээр дуула-

даг энэ басаганай сольно концертые дууша нүхэдэнь дэмжэхэ байна.

Тэдэнэй дунда Буряад Республикын, Мордовиин болон Кабардино-Балкариин габыата артист Митуп Шагдаров, олондо мэдээжэ дуушад Чингис Раднаев, Елена Борохитова, Дулма Сунрапова, залуу бэлигтэй дуушад Алдар Дашиев, Мэргэн Батожапов, Гандик Галсан-Нимын, Хэ-шэгто ба Заята Раднаевууд, Хадхур Зу

болон бусад бэлэг дуунуудаа бариха юм. Энэ үдэшин концертые Даши-Доржо Болотов, Оюна Цыбанова гэгшэд хүтэлхэ байна.

найхан хоолойтой, гоёор дууладаг солистка, онсо шадабаритай дуушан Эржена Санжиева дуунда дуратайшуулые хубингаа концертдэ урина, шагнагшадда хүлээнэ.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

Буряадай Правительство: хугжэлтын шэглэл

СЭЛЭНГЭЭРХИДЭЙ АМЖАЛТАНУУДАЙ РЕСПУБЛИКЫН ТОЛГОЙЛОГШО ТАНИЛСАБА

Буряадай Толгойлогшо Вячеслав Наговицын албанай хэрэгээр Сэлэнгын аймаг хүрээ. Тэндэ шэнэ харгы нээлгын баяр ёһололдо хабаадахаа гадуур үншэн үхибүүдтэ зорюулагдаһан олон дабхар гэрий барилгатай танилсаа.

ШЭНЭ ХАРГЫТАЙ ХАБААТАЙ НАЙДАЛНУУД

Үнгэрхэн жэлэй сентябрь нарада «Икат-плюс» компани Улаан-Үдэһөө 85 модо саана оршоһон харгы Гусиноозёрск хото хүрэтэр нэһлэн шэнэлжэ эхилээ. Федеральна хэмжээний аад, зарим тээгээ харгын үргэниинь 2,5 метр зэргэ болонхой байгаа. Тиймэһээ Россиин түбһөө мүнгэн номологдожо, барилгашадай бушуугаар хүдэлхэнэйн

ашаар түсэблэнэн болзорһоо жэл үрид тус харгы ашаглалда абтаба. Энэ ушараар эрхилэгдэнэн баяр ёһололдо Вячеслав Наговицын хабаадахада, жэл бүри Буряадай харгынүүд заһабарилагдана гэбэ.

- Байгша ондо аяар 300 километр хэмжээний харгы шэнэлэгдээ. Саашадаашье шэнэлэгдэхэ, - гээд, республикын Толгойлогшо найдуулба.

Тус харгы шэнэлэгдээ аяар миллиард шахуу түхэриг мүнгэн гаргашалагдаа. Тээд саашадаа энэ мүнгэн эрьен бусаха. Юундэб гэхэдэ, тус харгын хажууда бараа суглуулдаг түб байгуулагдахаар хараалагдана. Эгээл тиймэ үшөө нэгэ түб Ивалгын аймагай дэбисхэр дээрэ оршохо. Азиин гүрэнүүдһээ асарагдаһан бараан тэрэ түбүүдтэ тусхай шэлэлгэ гараад, дам саашаа дамжуулагдаха гээд хараалагдана.

ҮНШЭН ҮХИБҮҮДТЭ – ГҮРЭНЭЙ ТУҢАЛАМЖА

Барижа эхилхэн аад, эсэстэнэ хүргэнгүй орхигдоһон олон дабхар гэрнүүдэй барилга Гусиноозёрск хо-

тын олзын хэрэг эрхилэгшэд өөрынгөө мүнгөөр түгэхэжэ байна.

Эгээл иимэ жэшээтэ гэртэй Вячеслав Наговицын танилсаба. Тус гэрые олзын хэрэг эрхилэгшэ Солбон Даширмаев бодхоожо байна. Эдэ үдэрнүүдтэ ашаглалда абтахаар хараалагдана. Тийхэндэнь гүрэн тус гэрые үншэн

үхибүүдтэ худалдан абаха. Сэлэнгын аймагай 36 үхибүүн гэртэй болохонь. Иимэ аргаар үшөө 3 гэр хотодо баригдажа байнхай.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.

Р-Н. БАЗАРОВАЙ зураг дээрэ: харгы нээлгын баяр ёһололой үедэ.

ЕРЭХЭ ХАБАР РЕСПУБЛИКЫН ПРОМЫШЛЕННА ПАРКДА ПРЕДПРИЯТИНУУД ОРОЖО ЭХИЛХЭ

Үнгэрэгшэ долоон хоногто экономикаса хугжэлтын талаар Буряадай Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Александр Чепик гүрэнэй дэмжэлгэдэ хүртэнэн предпрятинуудаар ябажа, шэглүүлэгдэнэн мүнгэн хэр ашаг үрэтэйгөөр ашаглагдана гэжэ шалгаа.

Александр Чепик нэн түрүүн анханай Авиаремонтно заводой байра дээрэ баригдажа байһан Буряад Республикын Промышленна парк хүрөө. Промышленна паркын барилгада гүрэн 839 миллион түхэриг

шэглүүлнэ. Хубиин инвестициин хэмжээн - 4,5 миллиард түхэриг.

Эндэ бага болон дунда хэмжээний олзын хэрэг эрхилэлгын предпрятинууд байрлажа, эхин шатадаа гүрэнэй дэмжэлгэ доро хүгжэхэ ёһотой юм гэжэ хануулаа. Тийн даб дээрээ мэдүүлгэ оруулһан 100 резидентһээ оройдоол 17-ойнь үйлэдбэри эндэ багтахы: шэнэ зүйл нэбтэрүүлэн ашагладаг компанинууд, бүд нэхэлгын комбинат, хүүгэдэй хубсаһа оёдог үйлэдбэри, мүн тийхэдэ сонхо, сорго, мебель болон бусад зөөри бүтээдэг предпрятинууд.

Промышленна паркын барилгын түрүүшын ээлжээн түсэбөөрөө энэ зунай эсэстэ бэлэн болохо ёһотой байһан аад, барилгын компаниин 4-5 харын туршада заргалдаһан ушарһаа болзорын ерэхэ жэлэй хабар болотор хойшолуулагдаа. Энэл үедэ барилгын хоёрдохой ээлжээн түгэхэгдэхэ ёһотой юм.

- Ажалаа түргэдхэхэ хэрэгтэй. Юундэб гэхэдэ, резидентнүүднай хүлээшэнхэй. Тэдэмнай үнэтэй тоног түхээрэлгэ худалдажа абанхай, ажалшадаа суглууланхай, - гэжэ Александр Чепик хэлээ.

Бага болон дунда хэмжээний олзын хэрэг эрхилэлгые дэмжэхын тула иимэ түхэлэй үшөө хоёр объект баригдахаар хараалагдана: эм бүтээлгын промышленна парк болон агропромышленна парк.

Александр Чепик үшөө дүрбэн предпрятида хүрөө: "БайкалПолимер", "Нова Принт", "Группа МЭБИС" ООО-нууд, хубиин хэрэг эрхилэгшэ Тамара Плюснина. Эдэ эмхинүүд үйлэдбэриг үргэдхэхэ, хүгжөөхэ зорилготойгоор гүрэнэй дэмжэлгэдэ хүртэнэн байна.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН ДЕПУТАДУУДАЙ ЗҮБЛЭЛЭЙ 64-ДЭХИ СЕССИ ҮНГЭРӨӨ

Депутатууд 15 асуудал хараа. Гол шухалануудынь нэрлэбэл, Улаан-Үдын 2014 оной болон 2015-2016 онуудай түсэбтэ хугасаагай бюджет, хотын харгын жаса тогтоолго, автобусоор зоние шэрэлгын тариф дээшлүүлгэ болон.

Хотын бюджет тухай хэлэбэл, тэрэ түрүүшынхией тусхай зорилготой программнууд дээрэ үндэһлэн зохиогдоо гэжэ тэмдэглэмээр. Энэнь мүнгээ ашаг үрэтэйгөөр гаргашалгада нүлөөлхэ юм. Бүхыдөө 10 гаран программа тоологдоно.

2014 ондо бүхыдөө олзо оршын хэмжээн 4551140,2 мянган түхэриг, харин гаргашалагдаха мүнгэнэй хэмжээн 4748710,6 мянган түхэриг байхаар хараалагдана. Иихэдэ 197570,4 мянган түхэриг дутагдалтай бюджет абтаа гэшэ. 2015 оной бюджеттэшье гаргашань олзо оршоһоо үлүүгээр түсэблэгдэнхэй. Улаан-Үдэ хотын мэр Александр Голковһой хэлэһээр, эндэ айха юумэн үгы – дуталдаһаниинь урьһаламжын ашаар хүсээгдэхэ. "Энэмнай хугжэлтын бюджет гэшэ", - гэжэ тэрэ тобшолоо.

2014 оной бюджетэй гаргашанууды хараад үзэхэдэ, тон ехэ мүнгэн нураһалай халбариды шэглүүлэгдэхэ – 863493 мянган түхэриг. Барилга болон нэһлэн шэнэлэгдэхэ баһа ехэ мүнгэн гаргашалагдаха. Тэрэшэлэн ниислэл хотын ойн баярта бэлдэлгын хэмжээндэ олон объектууд түлэблэгдэхэ байна, Железнодорожно райондо шэнэ нургуули баригдаха, хотын 2-дохи нургуули

нэһлэн шэнэлэгдэхэ... Гэр байрын-коммунальна ажыхыда 390433,2 мянган түхэриг эльгээгдэхэ, соёлой халбариды - 199128,7 мянган түхэриг, транспортда – 172000 мянган түхэриг, холын микрорайонуудай хүгжэлтэдэ – 84350 мянган түхэриг, социальна политикада – 48498,5 мянган түхэриг, хунгагшадай захилнууды дүүргэлгын хэмжээ ябуулгануудта – 26000 мянган түхэриг.

Гадна депутатууд Улаан-Үдэ хотодо хүн зоние автобусоор шэрэлгын тарифы 17 түхэриг болотор дээшлүүлхэ гэнэн шийдхэбэри баталаа. Улаан-Үдэ хотын Захиргаанай хүтэлбэрилэгшын орлогшо – Хотын ажыхын хорооной түрүүлэгшэ Алексей Хандархаевай онсолһоор, сэн дээшлүүлгэ хадаа автобусууды шэнэлхэ гэнэн хуулилта эрилтэһээ уламжалаа. Юуб гэбэл, 2014 оной январийн 1-нээ хотодо заабол шанар хайтай, аюулгүй гэнэн үнэмшэлгэтэй автобусууд ябажа эхилхэ юм. Тийн мүнөө дунда болон ехэ багтаасатай автобусууд олошоруулагдажа, хуушан микроавтобусуудай тоо үсөөлөгдөжэ эхилэнхэй.

Муниципальна харгын жаса хотын харгынүүды хайжаруулха зорилготойгоор тогтогдоно. Сугларһан мүнгэн зөөри автомобильна харгынүүды, олон дабхар гэрнүүдтэ ошодог харгынүүды бариха, заһабарилха, мүн тийхэдэ харгы баридог техникэ худалдан абаха хэрэгтэ шэглүүлэгдэхэ.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

ЭКОНОМИКЫН МИНИСТР БРИФИНГДЭ ХАБААДАА

"Байкальская гавань" гэнэн экономикын онсо талмайн хүгжөөлгын проект бэелүүлгэ тухай асуудалнууд ээлжээтэ брифинг дээрэ табигдаа. Буряад Республикын экономикын министр Татьяна Думновагай тэмдэглэһээр, аяншалга хүгжөөлгын энэ проект Россиин Федерация дотор эдэбхитэй бэелүүлэгдэжэ байһан шухала проект болон. Татьяна Думнова табан газарнуудта хэгдэжэ байһан ажал тухай тодорхойгоор мэдээсээ.

- Ноябрьн 1-нэй байдалаар, гүрэнэй номололгоор 4 миллиард шахуу гаргашалагданхай. Тэрэнэй 2,8 миллиарднь федеральна бюджетдээ, 1,2-нь республикын бюджетдээ, өөһэдын хангай 3,5 миллион түхэриг оруулагданхай, - гэжэ министр тэмдэглээ.

Эдэ мүнгэн зөөри "Турка", "Пески" гэнэн газарнуудта инфраструктура байгуулгада гаргашалагдаа. Мүнөө зун "Байкал-Инвест", "Сибирь-Капитал", "Интерра" гэнэн эмхинүүд аяншалгын нууринуудай барилга эхилээ.

Экономическа онсо зоонын хүтэлбэрилэгшэ компани "Горячинск", "Бухта Безымянная", "Гора Бычья" гэнэн газарнуудта барилга эхилэнхэй. Эдэ газарнууды ашаглалгада барилга эрхилхэ резидентнүүд элрүүлэгдэнхэй.

- Санаар холжордог нэгэ хар-

гы өөһэдөө баряа. Буряад орондо ажаһуугшад халтиржа байха. Тийхэндэнь инвесторнууд олдоно бээ, - гэжэ Татьяна Думнова тэмдэглээ.

Мүнөөдэрэй байдалаар, 10 резидент-компанинууд бүридхэгдэнхэй, тэдэнэй мэдүүлһэн инвестициин хэмжээн 40 миллиард болохо. "Бухта Безымянная" гэнэн газарта арендэдэ үгэхөөр 200 гектар талмай бии. "Туркада" -6 гектар, "Пески" гэнэн газарта-130 гектар сүлөө газар бии гэжэ брифинг дээрэ тэмдэглэгдээ.

- Хүн зон Байгал шадар Буряад ороной дэбисхэр дээрэ аяншалга хүгжөөжэ болохогүй гэжэ хэлсээ бэлэй. Тээд аяншалга хүгжөөгдэжэл байна. Хайша хэрэг мүнгэн зөөри халгагдажа байна гэжэ элдэб хэлсэнүүдэй гарахагүйн тула ОЭЗ-н ажаябуулга шалгахы, хамһалсаха ниитэ Совет байгуулагдахань, - гэжэ Татьяна Думнова мэдээсэбэ.

Буряад Республикын экономикын министертвын сайт (info@mes.gov.ru) дээрэ энэ ниитэ Совет тухай ханамжа, дурадхалнуудаа эльгээхэдэ болон.

Экономикын министрэй тэмдэглэһээр, аяншалгын энэ комплекс 2026 ондо дүүргэгдэн ашаглагдажа эхилхэ ёһотой, харин Буряад Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын барилга 2020 ондо ашаглагдажа эхилхэ тухай даабари үгэнэн байна.

Цырема САМПИЛОВА.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2013 оной ноябриин 5-8

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ЭЭЛЖЭЭТЭ ХОЁРДОХИ СЕССИ

Сессийн нээлгэ
Пленарна зүблөөн
05.11 10.00-13.00, 14.00-18.00 Ехэ танхим
Пленарна зүблөөн
06.11 9.00-13.00 Ехэ танхим

II. ХҮДЭЛМЭРИЙН ЗҮБЛӨӨНҮҮД БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)
Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ хоёрдохи сессидэ абтаһан дансануудые бүридхэн бэшэлгэ
06-08.11

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдүн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь Б.Н.Ботоев)
Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ хоёрдохи сессидэ абтаһан дансануудые бүридхэн бэшэлгэ
Долоон хоногой үргэлжэдэ

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.П.Попов)

"Хүдөө ажыхын газарнуудай эрьесэ тухай" федеральна хуулин 12-дохи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" 339951-6 дугаарай федеральна хуулин түлэб тухай (Россиин Федерациин Эрхэтэнэй кодекстой зохилдуулха талаар)
07.11 10.00 каб.119
"Газарай участогуудай дэбисхэр эсхэмжэлхэдэ, тэрэ тоодо мужаалхадаа, эрхэтэдэй гаргадаг гаргаша-

нуудые тааруу болголгын асуудалда хабаатай хубилалтануудые Россиин Федерациин зарим хуули ёһоной актуудта оруулха тухай" 344070-6 дугаарай федеральна хуулин түлэб тухай
08.11 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Б.Батуев)

Нүүдэл хүдэлмэрийн зүблөөнүүд:
Депутатуудай Россиин Буддын шажанай Заншалта Сангхын дид-хамба ламатай уулзалга болон Даши Даржа Заяевай нэрэмжэтэ буддын шажанай "Даши Чойнхорлин" гэнэн ехэ хургуулийн хүдэлмэритэй танилсалга
07.11 10.00 Ивалгын аймаг
"Физическэ культура болон спорт тухай" болон "Номой сангай хэрэг тухай" Буряад Республикын Хуулинуудые бэелүүлгын ябаса тухай
08.11 Кабанскын аймаг

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

1. "Политическэ хамалган хашалганда дайруулһан болон нэрээ сагааруулагданан хүнүүдые социальна талаар дэмжэлгын хэмжээнүүд тухай" асуудалаар "Политическэ хамалган хашалганда дайруулһан зоной Буряадай эблэл" РОО-гой правленийн түрүүлэгшэ Л.В.Соколоватай уулзалга.
2. "Россиин Федерацида хуралсал тухай" федеральна хуулида хургуулийн наһа гүйсөөгүйшүүлэй хуралсалай програмнуудые бэелүүлдэг хуралсалай эмхинүүдтэ гэртэхиной хүүгэдэйгөө харууһанай түлөө түлэдэг түлбэрийн хэмжээ хизарлалгада хабаатай хубилалтануудые оруулха тухай" 334258-6 дугаарай федеральна хуулин түлэб тухай
3. "Россиин Федерацида хуралсал

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

тухай" федеральна хуулин 63-дахы статьяда юрэнхы хуралсалай дунда хургуулинуудай хурагшадта заабол тусхай хубсаһа үмдэхые тогтоохо талаар хубилалтануудые оруулха тухай" 266150-6 дугаарай федеральна хуулин түлэб тухай

4. "Россиин Федерацида хуралсал тухай" федеральна хуулида гүрэнэй дүнгэй шалгалта болон гүрэнэй нэгдэмэл шалгалта үнгэргэлгэдэ хабаатай хубилалтануудые оруулха тухай" 335492-6 дугаарай федеральна хуулин түлэб тухай

5. "Россиин Федерацида хуралсал тухай" федеральна хуулида болон "Үншэн болон гэртэхинойгээ харууһагүй үлэһэн хүүгэдые социальна талаар дэмжэлгын нэмэлтэ найдүүлганууд тухай" федеральна хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" 346786-6 дугаарай федеральна хуулин түлэб тухай
06.11 14.00, 15.00, 15.30, 16.00, 16.30 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалийн нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхи хамгаалгын

талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ хото шадар ябадаг түмэр харгын транспортоор хүн зоние таһалгаряагүй шэрэлгэ тухай
08.11 10.00 каб.209

"Буряад Республикын зарим хуули ёһоной актуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
08.11 11.00 каб.211

III. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

Б.Н.Ботоев - Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдүн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хорооной түрүүлэгшэ

06.11 14.00-17.00 каб.118/323

Ц.Б.Батуев - Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгдэлнүүдэй талаар хорооной түрүүлэгшэ

07.11 14.00-17.00 каб.118/212

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ ЕРЭЭДҮЙ БАЙДАЛ ТУХАЙ

Ноябриин 9-10-да Ивалгын дасанда "Ерээдүй сагай буряад хэлэнэй урасхал" гэнэн уласхоорондын конференци үнгэргэгдэхэнь. Эндэ "урасхал" гэнэн үгэ миин хэрэглэгдээгүй. Ажабайдалдамнай хэлэн ямар хуури эзэлдэг бэ гэжэ була ойлгонобди. Тиймэһээ Буряад ороной, Эрхүү можын болон Забайкалийн хизаарай дасангуудай, мүн тийхэдэ хари гүрэнүүдэй түлөөлэгшэдһөө гадуур энэ амин шухала асуудалда ханаагаа зободог бүхы хүнүүдые уринабди. Зүбшэн хэлсэхэ асуудалнууд тон үргэн: хэлэ бэшэг, нютаг хэлэнүүд...

Зүгөөр тон шухалань гэхэдэ, хэлэмнай хосоржо байна гэжэ мэдэрхэ хэрэгтэй. Буряад хэлэнэй иимэ хэсүү байдалда ороод байхадань, тэрэниие үзэхые хоридог хүнүүдэй олдохонь харамтай. Үнгэрхэдөө, буряадууд түрэл хэлээ хари хэлэн шэнгээр үзэнэ. Хойшолонгын - өөһэд хоорондоо ородоор хөөрэлдэнэн бүлэг

азиадууд заабол буряадууд байшадаг.

Энэ байдал заһаруулхын, хубилгахын тула бүхыгөөрөө оролдохо саг тулажа ерээ. Буряад хэлэн шашаг бэшэ, тобшо, ойлгосотой, баян, гүнзэгы болохо ёһотой. Тийгэбэл буряад арад түрэл хэлээ, ёһо заншалаа бусад арадуудай хэлээр, ёһо заншалнуудаар хэлгэнгүй, амяараа арад зандаа үлэжэ шадаха.

Асуудалнуудай бии һаа, 88001003108 телефоноор хонходохо болоно.

Россиин Буддын шажанай Заншалта Сангхын Толгойлогшо, Бандида Хамба лама Дамба АЮШЕЕВ.

"ЕРЭЭДҮЙ САГАЙ БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ УРАСХАЛ" ГЭНЭН УЛАСХООРОНДЫН КОНФЕРЕНЦИЙН ЭМХИДХЭЛЭЙ ХОРООН МЭДЭЭСЭНЭ:

- Ноябриин 9-дэ 9 сагта конференцидэ хабаадагшадые бүридхэлдэ абалга үнгэргэгдэхэ;
- 10 сагта конференцийн Пленарна зүблөөнэй хүдэлмэри эхилхэ;
- Пленарна зүблөөн дээрэ Россиин Сангхын дасануудай түлөөлэгшэдэй, гадна Буряад Республикын, Забайкалийн хизаарай, Эрхүү можын, Монголой, Хитадай (Дотор Монголой) эрдэмтэдэй, багшанарай, заагшадай, соёлой ажал ябуулагшадтай элидхэлнүүд дурадхагдаха.
- Ноябриин 10-да 10 сагта гурбан секци хүдэлмэриэ эхилхэ:
 1. "Буряад хэлэнэй хүгжэлтын арга боломжонууд";
 2. "Буряад хэлэн болон олониитэ зон";
 3. "Буряад хэлэн болон гүрэн".

Конференцийн хүдэлмэридэ буряад хэлэнэй хуби заяанда ханаагаа зободог бүхы хүн хабаадаха аргатай. Хабаадаха тухай мэдүүлгээ (тэрэниие бэшэхэ тусхай дүрим үгы) Ивалгын дасанай datsan@

yandex.ru гэнэн электрон хаягта эльгээхэ хэрэгтэй.

Харилсаха телефон: 89246507772.

ХАЛАН АБАМААР ДҮЙ ДҮРШЭЛТЭЙ АЖАХЫ

Сэлэнгын аймаг соо ори гансахан томо ажахы СПК "Юрөө" үлэнхэй, урдань суута Карл Марксай нэрэмжэтэ колхоз байһан. Энэ ажахые гуша гаран жэл соо Социалис Ажалай Герой, Александр Невскийн орденто кавалер, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадагша Жамсо Бальжинимаевич Ванкеев ударидажа ябаа.

2006 онһоо "Юрөө" СПК-гай түрүүлэгшээр Түмэн Дашинамаевич Аюшеев хүдэлнэ, 2001 онһоо түрүүлэгшын орлогшо байһан. Хойто жэл колхозой байгуулагдаһаар 85 жэлэй ой, суута түрүүлэгшэ Жамсо Ванкеевэй түрэнһөөр 100 жэлэй ой тэмдэглэгдэхэнэ.

Эндэ хая "Юрөө" СПК-гай түрүүлэгшэ Түмэн Аюшеевһээ интервью абабаб.

- Жамсо Бальжинимаевич кабинет соо ажаллахадаа, юун гэжэ бодонот?

- Тон түрүүн ехэ харюусалга мэдэрнэб. Жамсо Бальжинимаевич ехэ бэрхэ хүтэлбэрилэгшэ байһан. "Ванкеевэй колхоз" гээд манай ажахые нэрлэдэг. Совет үедэ суута колхоз байһан, бүхы олзо оршоёо ажахынгаа хүгжэлтэдэ шэглүүлдэг хэн. Үхэр мал шахан таргалууддаг цехтэй, мяхаяа мясокомбинатта тушааха. Урданай механизаторнууд үдэр хүнигүй мяха, орооно тушаадагаа хөөрэдэг. Ж.Ванкеевэй хүдэлхэ үедэ нарин нооһото Забайкалийн хонин үүлтэр бии болоһон. Мүнөө болотор хайн үүлтэртэ мал үдхэн олошорууддагбди, гүрэнһөө мүнгэн тэдхэмжэ үгтэдэг. Иимэ үүлтэрэй хони республика соомнай хоёр ажахы үсхэбэрилдэг: "Борьёогой" КПЗ ба манай ажахы. Тэрэ үедэ нарин үүлтэрэй хониной нооһон ехэ сэгнэгдэдэг байгаа. Жэлэйнгээ гаргаша нооһороо хаадаг

байһан. Нооһо, хүеэ тушаажа, ехэ олзо оршо оруулдаг хэн.

- Мүнөөнэй хүнгэн бэшэ сагта хайшан гээд ажахыгаа үлөөжэ шадаабта?

- Ажалшадайнгаа, мэргэжэлтэдэйнгээ аша туһаар. Ж.Ванкеевэй табиган бата бэхи үндэһэн дээрэ. Бүхы үхэр малаа, техникээ үлээжэ шадаабди. Жамсо Бальжинимаевич Ванкеев Геннадий Игнатьевич Прокопов хоёрой мяханай үүлтэрэй эбэртэ бодо мал хүгжөөхэ гэнэн бодолын ехэ зүб, холын хараатай шиидхэбэри байгаа. Мал ажахы эрхилэлгэ олзотой ха юм. Тоһо түлшын, запчастнуудай сэнгэйн ехэ үнэтэй дээрһээ малай тэжээл бэлдэлгэ ехэ хүшэр.

- Ажахынгаа хүгжэлтэ тухай хөөржэ үгэ.

- Улаан-Үдэһөө, аймагай түбһөө холо байнабди. Тиймэһээ хамтын ажахы эрхилхэ хэрэгтэй, юундэб гэхэдэ, хүдөө нютагай амидарха арга болоно. Коллектив соомнай 60-70 хүн хүдэлнэ, ажалай ехэ хаһада - 90. Мүнөө үедэ үри шэрэнхэ гаранхайбди. Шэнэ техникэ абаха арга боломжо мүнөө дээрээ үгыбди. Гол үйлэдбэримнай - мал ажахы: 1200 толгой казах ба хальмаг үүлтэрэй эбэртэ бодо мал, 120 толгой адуун, 8000 толгой хонин, 4300 эхэ хонитойбди. Нооһоёо һүүлэй үедэ Хакаси эльгээнэбди, хэлсээ баталанхайбди. "Наранда" нооһо угаалга нээгдэ. Хойто жэлһээ

ишэнь нооһо тушааха ханаан бии, сэнгын хаража үзэхэбди.

Һая манай түрүү хонишон Галина Семёновна Жапова Москвада "Алтан намарта" хабаадаад ерээ. Ажалай түрүүшүүл олон. Мал баридаг 29 газартайбди.

Хүдөө ажахын министерство ехэ туһа хүргэдэг. Республикын тусхай программада орон-

хойбди. Үүлтэртэ мал үсхэлгын шэглэлээр үнэмшэлгэтэй ори гансахан хүдөө ажахыбди. Олзо оршо оруулдаггүй, гарза ехэтэй ажал хэһэнэй үрэгүй. Тиймэшье хаань, тарья таринабди, үхэр малдаа тэжээл бэлдэхэ хэрэгтэй. 840 гектарта орооһото ургамал таринхайбди, гектарһаа 13 центнер шэниисэ, 500 гектарһаа обёос абаабди.

Хойто жэл хоёр ойн баяр тэмдэглэхээ байһан суута Карл Марксай нэрэмжэтэ колхозой баян дүй дүршэл халан абамаар гэжэ ханагдана.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Т.Д.Аюшеев; Сахюусан дуган; ажахын захиргаанай гэшүүд.

ЮРӨӨГЭЙ АРАДАЙ ТЕАТР ШЭНЭ ЗҮЖЭГ БЭЛДЭНЭ

Ташар нютаг арадайнгаа театраар суурхадаг. 1955 ондо байгуулагдаһан театр энэ соёлой гуламтын үндэһэ һуури табигша, режиссёр Александр Нимаевич Галсановай нэрэ зүүдэг.

Мүнөө театрай режиссёроор Цырендоржо Лубсандоржиев хүдэлнэ. Энэ жэл Захааминай аймагта үнгэрһэн "Мүнгэн таха" гэнэн фестивалда эрэ хүнэй роль эрхимээр наадажа, тусхай шанда хүртэһэн байна. Мүн энэл театрай залуу артистка "Дебют" номинацида эрхимлээ.

"Театрай олонхи артистнар үнинэй наададаг, залуушуулые хургаха гэжэдэ, буряад хэлээ мэдэнгүй, - гэжэ

Ц.Лубсандоржиев хөөрэнэ. - Илалтын үдэртэ зориулжа, Михаил Батоинай "Мойһон сээглэнэ нютагтамнай" гэжэ зүжэг бэлдэнэбди".

Цырендоржо Лубсандоржиев артистнуудай бүлэдэ үндыһэн. Эжынь, Цыбжидма Лайдаповна Дылыкова, Яруунын аймагай Үльдэргэ нютагһаа уг гарбалтай. Хэжэнгэдэ үндыһэн, Юрөөгэй театрта дууладаг, наададаг байһан. Баир ахань Буряадай драмати-

ческа театрта хүдэлһэн. Хани нүхэрын Наталья Бимбацыреновна эхин классуудай багша. Ехэ Алтансэсэг басаганинь Санкт-Петербургын хүгжэмэй училищи дүүргээд, мүнөө Герценэй нэрэмжэтэ университедэй вокальна таһагай 3-дахи курсын оюутан, ерээдүйн оперын дуушан. Урид Улаан-Үдын хүгжэмэй училищида Баир Гомбоевич Базаровта жэл хураһан. Саяна, хоёрдохи басаганинь, Эрхүүгэй медицинскэ академийн оюутан.

Цырендоржо Наталья хоёр түрэлэйнгөө эхэ эсэггүй үлэһэн гурбан үхибүүдые үндылгэжэ, дээдэ хургуули дүүргүүлээ, гэр бүлэ болоходонь туһалаа. Дима гэжэ нэрэтэй аша хүбүүтэй болонхой.

Ц.Лубсандоржиев Афган дайнда хабаадаһан, дайшалхы медальнуудтай. 1983 ондо Ленинградтай соёлой училищи хураһаая ороһон, Зүүн Сибириин соёлой академи дүүргэһэн.

Ташарай соёлой байшанда директор, режиссёр, уран һайханай хүтэлбэрилэгшэ, арадай театрта - режиссёр, постановочно таһагые даагша гээд хүдэлнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Цырендоржо Лубсандоржиев.

НУРГУУЛИДА ЗАЛГАЛАА ХЭРЭГТЭЙ

Юрөөгэй дунда хургуулида 140 үхибүүд хурадаг. Хургуулийн микроавтобус Усть-Урмаһаа хүүгэдые зөөдэг: пятницада гэртэнь абаашаад, понедельниктэ һөөргөн асардаг. Харгыдаа гүүртэнүүдһээ үхибүүдые абадаг. Ташарта үхибүүд түрэл гаралдаа байдаг. Анхан хургуулийн дэргэдэ интернат бии һэн. Үхибүүдэй үсөөн болоходо хаагдаһан. Совет үедэ 120 хүрэтэр үхибүүд интернатта байрладаг хэн.

- Залгалаа гэр барижа, хургуули томо болгохо хэрэгтэй. 1963 ондо шлагаар баригдаһан хургуули хүүгэдэй хурахада аюултай гэжэ экспертизэ элирхэйлээ. Физикын, химийн кабинетүүд, актова, спортивна залнууд үгы. Хэды иимэ байдалтайшье һаа, үхибүүд барилдаанай, волейболлой, һурша номоор харбалгын секцинүүдтэ ябадаг. Нёдондо волейболоор республика соогоо түрүүшын һуури эзэлһэн байна. Хургуулийн суглуулагдамал команда бүхэроссийн хүүгэдэй "Океан" түб ошожо ерэһэн.

Хургуулийн дэргэдэ хартаабха, морхооб, свёкло ургуулдаг. Намартаа Ургасын һайндэр үнгэргэдэг. "Ургуулһан эдээ хоолоо столоводо оруулдагбди. Үхибүүдэй эдээн үнэгүй боложо үгэнэ. Халуун эдээгээр бүхы үхибүүдые хангадабди, - гэжэ хургуулийн директор Баир Гармаевич Базаров хөөрэнэ.

Баир Базаров

Баир Гармаевич 28 жэл директорээр хүдэлнэ, Буряадай багшанарай институттай физикын ба математикийн факультет дүүргэһэн. 2012 ондо эрдэм хуралсалые шэнэлэлгын шугамаар Сэлэнгын аймагай муниципальна бюджетһээ 900 мянган түхэриг үгтэһэн байна. Энэ мүнгэн хургуулийн урдахи талмай плиткээр хушалгада, хургуулийн хушалта ба мастерской заһабарилгада гаргашалагдаһан байна.

Энэ хуудаһа Дулма БАТОРОВА бэлдэбэ. Д.ГУРОДАРМАЕВА оршуулба.

«СЭЛМЭГ ТЭНГЭРИИН НАРАН МЭТЭ СЭБЭР БУРЯАД ХЭЛЭМНИ»

Буряад Республикын Үндэһэтэнэй номой санда жэл бүри Буряад хэлэнэй долоон хоног үнгэргэгдэдэг хайн заншалтайбди. Октябрийн 21-һээ 26 болотор олон хэмжээ ябуулганууд үнгэрбэ. Октябрь нара соо Үндэһэтэнэй номой сан жэл бүри найруулгануудай конкурс сонсоходог. Энэ жэлдэ «Үнэр хайхан буряад хэлэн» гэхэн темэ сонсоходоо хэн. Улаан-Үдэ хотын, Загарайн, Зэдын, Хэжэнгын, Мухар-Шэбэрэй, Хурамхаанай аймагай оюутад, хургуулийн шабинар болон багшанар, наһажаал зон эдэбхитэй хабаадаа. хургуулийн шабинар болон оюутад дунда Зэдын аймагай С.Н. Сосоровой нэрэмжэтэ Сагаатайн дунда хургуулийн 10-дахи классай хурагша Цыренжапова Буян-Дэлгэрэй найруулга эрхим гэжэ тоологдоо. Энэ найруулгаһаа нэгэ хэһэг уншагшадтаа дурадхая.

ҮНЭР ХАЙХАН БУРЯАД ХЭЛЭН

Энэ манай дэлхэй дээрэ олон нзын хэлэнүүд бии. Тэдэнэй дунда манай эгээн дуратай,

эгээн хайхан буряад хэлэн. Үнэр хайхан буряад хэлэндэ хурахадаа, олон тоото уран зохиолшодойнгоо, поэдүүдэйнгээ номуудые тон анхаралтайгаар

уншаха болонобди. Бүри эртэ урда саһаа нааша түрэл буряад хэлэмнай арадай аман үгөөр дамжан ерэнэн гэжэ мэдэдэгби. Хүн бүхэн түрэнэн эхэтэй, түрэлхи хэлэтэй, түрэнэн тоонто нютагтай, тиигээд түрэлхи хэлэмнай үнэр хайхан буряад хэлэн.

Хэрэглэмжгүй орхисоной боложо байһан буряад хэлээ үргэхэ, дэмжэхэ, хүн бүхэн урдаа зорилго табиха ёһотой гээд намда ханагдана. Үдэр бүри манай нютагайхин бултадаа үнэр хайхан түрэл хэлээрээ хөөрэлдэдэг. Би буряад хэлэнһээ олон хайн хайханиие абанаб. Энэ үнэр хайхан хэлээ дээшэнэ үргэжэл, ехэ баян

болгожол байхаяа оролдохоб. «Үнэр хайхан буряад хэлэн» гэжэ дуулахадаа, досоомни наран шаража байһан шэнгээр болоод абана. Тиимэ хадаа үнэр хайхан буряад хэлэн – манай эхинэй эхин сэргэ. Би энэ буряад хэлэнэй үдэрнүүдтэ өөрынгөө зохёон «Буряад хэлэмни» гэхэн шүлэгөө зориулнаб:

Түүхэтэ арадайм домог шэнги
Түрэл буряад хэлэмни.
Сэлмэг тэнгэрийн наран мэтэ
Сэбэр буряад хэлэмни.

Арад зонойм үльгэр шэнги
Арюун буряад хэлэмни.

Зон нүхэдэйм дуун мэтэ
Зохоолто буряад хэлэмни.

Багахан үхибүүдэй
дуулаһан шэнги
Буряад нангин хэлэмни.
Бардам хууршын
хүгжэм мэтэ
Бурьялһан буряад хэлэмни.

Буряад хэлээ хайнаар
шудалжа,
Буряад хэлэндэ
хайнаар хураа.
Буряад хэлэмнай
дундаршагүй баялиг,
Буряад арадаа хүндэлэн
ябая!

АХЫН АЙМАГТА ТҮРЭЛ ХЭЛЭН ХҮНДЭТЭЙ

Эндэ хаяхан республикын хэмжээндэ үнгэргэгдэһэн буряад хэлэнэй габшагай долоон хоногой шугамаар “Хүхюу буряад” гэхэн конкурсын үедэ Ахын аймагай Хужар нютагай Бүрэн Гол хуурингай хургуулийн буряад хэлэнэй багша Туяна Валерьевна Шарастепановатай уулзаһан байна. Энэ хургуулийн гурбан хурагшад уран нугархай хэлэн дээрэ шог ёгто хөөрөөндэ хабаадаһан байна.

- Бидэ энэ конкурсдо бэлдэхэдэ, “Буряад үнэн” хэблэлэй “Бадма баабайн хөөрөөнһөө” гэхэн гаршагтай хүхюу, шог ёгто хуудаһанһаа Лопсон Гыргенов ба Содном Шагдаров хоёрой шог зугаа хэрэглэжэ, үхибүүдтэ сээжэлдүүлһэн байнабди. “Буряад үнэн” газетэмнай манай урдаа хараха, үзэхэ, ажалдаа хэрэглэхэ хэблэл гээшэ. Хүндэтэ газетээе ходо хажуудаа хээд, долоон хоногой нэгэ удаа гарахыень хүлээн абажа, уншажа байдаг гээшэбди, - гэжэ буряад хэлэнэй багша хөөрэнэ.

Ахын аймагта ганса Орлиг тосхоной хургуулида буряад хэлэн гүрэнэй хэлэн гээд нэгэ хэды класста үзэгдэдэг. Харин бэшэ хургуулинуудта буряад хэлэн түрэлхи хэлэн гэхэн программаар үзэгдэдэг. Буряад хэлэндэ үхибүүд ехэ дуратай, элдэб хэлэ хүгжөөлгын хэмжээ ябуулгануудта эдэбхитэйгээр хабаададаг байна.

- Түрүүшынхие эмхидхэгдэһэн “Хүхюу буряад” конкурс бүгдэндэ хайшаагдаа гэжэ эли. Тиимэһээ энэ хэмжээ ябуулга заншалта болобол, үшөө саашан хүгжөөгдэбэл, хайн бэлэй. Манай үхибүүд республика дотор эмхидхэгдэдэг элдэб хэмжээ ябуулгануудта эдэбхитэй хабаададаг юм. “Дүрбэн тэнгэри”, “Чудесный клад Бурятии”, “Эдир Будамшуу”, “Байгалай нэбшээн” гэхэн хэмжээндэ ходо хабаадажа, амжалташые туйладагбди, - гэжэ Туяна Валерьевна хөөрөбэ.

Ноябрь нарын эхеэр Бүрэн Голой хургуулида буряад хэлэн дээрэ КВН-харалган эмхидхэбэ. Үхибүүд гурбан шата буряад хэлэн дээрэ дабаха байгаа. “Визитная карточка” гэхэн харалганда хабаадагшад буряад хэлэн дээрэ өөһэдыгөө танилсуулаад, үхибүүдэй театральна жүжгэлэмэл наадануудые табяад, гэрэй даабари гэхэн шатада буряад арадай түүхын асуудалнуудта харюусаа. Ахын аймагта буряад хэлэн хэсүү байдалда ороогүй, үхибүүд буряад хэлэндэ дуратай, гэртээшые, газаашые, хургуулидаашые түрэл хэлэн дээрэ харилсажа, хөөрэлдэжэ байдагынь ехэ хайшаалтай.

ЦЫРЕГМА САМПИЛОВА.

ФОТО - ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Бүрэн Голой хургуулийн буряад хэлэнэй багша Т. В. Шарастепанова.

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ ХАЙНДЭР – ХОЙТОГОЛДО

Үнгэрэгшэ октябрь нарын 26-най үдэр Түнхэн голой эгээн баруун-хойно оршодог Алтан Мундаргануудай хормойдо хуурижаһан Хойтогол нютагта аймагай булта шахуу хургуулинуудай буряад хэлэ бэшэгэй багшанар хошоод хурагшанартайгаа сугларжа, түрэл буряад хэлэндэ зориулаһан хайндэртэ шүлэг уншалга, дуу, хатар гүйсэдхэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаа. Мүн энэ уулзалга дээрэ уран зохиолшо, поэт, “Хүндэлэлэй Тэмдэг” орденной кавалер Владимир Сыреновэй “Хотогор сагаан Хойморни” гэхэн номой презентаци үнгэрөө.

Энэ уулзалгада Буряадай арадай поэт Жорж Юбухаев, уран зохиолшо Владимир Тулаев гэгшэд хаяар бэшэһэн шэнэ шүлэг болон рассказаудаа хурагшадта, багшанарта, хойтогойхойдто уншажа үгэһэн байна. Уулзалгада мүн Хужарай дунда хургуулийн буряад хэлэ бэшэгэй багша, поэтессэ Елена Гончиковна Цыбикжапова шүлэгүүдээ уншажа, сугларагшадые халуунаар амаршалаа. Гадна аймагай хуралсалай таһагые даагша Ч.В.Дымшеев, тэрэнэй тухалагша В.В.Сыбенев уулзалгада хабаадалсажа, багшанарые, уран зохиолшодые, нютагаархидые амаршалан урмашуулаа.

Үнгэргэгдэһэн уран үгэ, дуу, хатарай уулзалгада Хойтогой дунда хургуулийн буряад хэлэ бэшэгэй багша Л.Б.Донитова нютагай захиргаанай толгойлогшо Ч.Б.Маншеев хоёр яһала таарамаар бэлдэхэлэй ажал ябуулһан байна гэжэ тэмдэглэлтэй. Мүн аймагай номой сангайхид хажуу талада байгаагүй. Номой сангые даагша Л.Д.Ардудева Түнхэнэй Мүнхэ Сарьдагай нэрэмжэтэ литературна нэгдэлэй гэшүүдэй хэблэн гаргаһан номуудай выставкэ табижа, уран зохиолдо зориулагдаһан уулзалганууд тухай хөөрөжэ үгөө.

Поэт Владимир Сыренов хаяар бэшэгдэһэн “Ехэ Уһан” гэжэ шүлэгөө уран гоёор уншажа, зал соохи зоние хужарлуулаа.

- Энэ иимэ уулзалгануудые саг болоод лэ эмхидхэжэ байлтай, - гэжэ аймагай хуралсалай таһагай буряад хэлэ бэшэгэй инспектор А.Д.Аюшеева дурадхана хэн. Нээрээшые, мүнөө түрэл буряад хэлээ аршалан, ёһо заншалаа, түүхээ нэргээн, “буряад” нэрээ үргөөгүйдэ, аргагүй саг хүрэхэ ерэнхэй.

Буряад түрэл хэлэндэ, түүхэ, ёһо заншалдаа үнэн зүрхэнһөө мээхэй, дуратай хурагшад оюн бэлигээ энэ уулзалгын үндэр тайзан дээрэһээ харуулжа шадаа. Энэ талаар дүй дүршлөөрөөшые андалдаа гэжэ ойлгогдоо хэн. Хойтогол нютаг уран зохиолшо, басни бэшэгшэ, дархан Элбэг Манзаровай, Буряадай арадай поэт Лопсон Тапхаевай нютаг хадаа тус уулзалга удхатайшые, урмайшые байба гэшэ.

...Зуураа Бурхан Баабайда айлшалан,
Зула – нан бадаргаха ушаршые байгаа.
Зүрхэншые зохид жэгдээр сохилон,
Зүндэмэни ханаанда толёор сайгаа...

Ж.ЮБУХАЕВ, поэт, журналист.

НОМОЙ ЮРТЭМСЭДЭ НЭМЭРИ ОРУУЛБА

Бархан уулаяа бахархан магтадаг, эльгэн тоонто нютагаа шүлэглэн дууладаг Буряадай арадай поэт, яруу найруулагша Дулгар Ринчиновна Доржиева "Зуун жэлэй жаргалан" гэжэ роман зохёогоод байна.

"Буряад хэлэнэй үдэрлигэй" үедэ шэнэ мүндэлхэн номтой танилсалгын баяр Үндэһэтэнэй номой сан соо болобо. Роман бэшэхэ гэшэ тиимэ

бэлэн хэрэг бэшэ, энэ асари ехэ ажалые унжээн арюун эхэнэр хүн, эжы хүн зүрхэтэйхэнөөр гартаа абажа, захатые бүтээжэ шадабал ха юм. Хүндэтэ уран зохёолшо Дулгар Доржиева наһатайшаг болоод, һаншаг сагаахан болоод буряад арадтаа хэлэхэ үгэтэй, "...алтан дэлхэйдэ түрэхэмни арадтамни сэнтэй гү..." гэжэ бодолгото болоод, уншагшадтаяа сугтаа харюу бэдэрээ гү? Мүнөөдэрэй амин шухала асуудалнуудай урдманай табигдахада, буряад хэлэн тухай асуудалнуудай хэлсэжэ байхада, орёо ордоһотой оршолонто энэ дэлхэйн элдэб янзаар үдэр бүри хубилжа байхада, бидэ уран зохёолшод тээшээ анхаралаа хандуулжа, эдэмнай түрэл арадтаа хэлэхэ үгэтэй гү, али аниргүй шугшылдаад саашална гү, сэдхэлыемнай тэжээхэ үгэ хүүртэй юм гү гэхэ мэтээр шэбшэн, шэхэээ табин шагнаарханабди, зохёолнуудыень уншанабди. "Зуун жэлэй жаргалан" гэжэ ном соо ажабайдал тухай, дуран тухай, эрэ хүнэй хуби заяан тухай шэбшэлгэ, үдэр бүриин боро юрьезэн амидаралнай амидын жаргал гэшэ гэхэн бодол түрүүлнэ. Нонин удхатай, ульгамаар уншагдана.

"Зуун жэлэй жаргалан" гэжэ роман тухай редактор Н.Н.Ильина хэлэхэдээ, номой авторые Колумбиин суута уран зохёолшо Гарсиа Маркесай "Зуун жэлэй гансаардалга" гэжэ романтик сасуулна. Энэ сасуулгадан уран зохёолшо иигэжэ харюусана: "Мүнөө үе сагта боложо байһан үйлэ хэрэгүүд тухай хэлэгдэнэ. Харин Маркесай роман соо бодото байдалһаа үндэһэлөөгүй үзэгдэлүүд олон. Би бэшэһэн зохёолойнгоо, үе сагайнгаа, түрэл арадайнгаа урда үнэн сэхэ байха хүсэлэнтэйб". Номтой танилсалгын үедэ олон хүнүүд үгэ хэлэжэ, һанамжяа хубаалдаба.

-Дулгар Ринчиновна, Бархан уулын хормойдо түрэхэн хүн гэшэ. Бархан ууладаа хүрэмэ удха түгэлдэр уран зохёол бэшэжэ байгыт даа. Бэлиг талаантай, уран үгэтэй, өөрын табисууртай яруу найрагша гэшэ. Уран зохёолшын хуби заяан – бурханһаа үгтэхэн бүян хэшэгэйн дээжэ мүн, – гэжэ Буряадай арадай поэт Баир Дугаров хэлэбэ.

-Дулгар Доржиевагай уянгата яруу найраг өөрын онсо аялгатай, монгол туургата арадуудай түүхэтэй нягта холбоотой. Буряад-монгол арадай гүн ухаанай гүнзэгы мүнхэрүүлжэ, алдар нэрыень үргэжэ, хараа бодолойн үргэн дэлисые шүлэг соогоо зураглажа ябаһан, жүжэг бэшэжэ табиһан, олондо һайшаагдаһан дуунуудые бэшэһэн, мүнөө роман хэблүүлээд байна. Газар тэнгэрийн гайтай байдалай нюусануудые бэдэрһээр лэ ябана, түрэл арадайнгаа бодолнуудые, сагаан харые илгаруулжа, эртын түүхын үнэн зүбые элирүүлжэ, арад зоной ухаанда хадуугдаха, хүн түрэлтэндэ уншагдаха зохёолоо бүтээжэ, арадтаа шудалагдаха зүргээ үргэдхэн ябана. Энэ дэмбэрэлтэ ажалдань үшөө ехэ амжалта хүсэнэб, – гэжэ БГУ-гай профессор, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор Елизавета Балданмаксарова үрээбэ.

Номой буян ехэ юм даа. Ном болбол эрдэмэй эхэ, ном уншажа сэдхэлдээ ямар бэ даа тэжээл олонобди, ухаагаа гүйлгэнэбди, бодолгото болонобди, ямар бэ даа өөрын асуудалда харюу олонобди. Дулгар Доржиева "Зуун жэлэй жаргалан" гэжэ роман бэшээд, гүнзэгы удхатай, һонирхол татасатай, буряад хэлэнэй баяниие удхалан бэшээтэй зохёол номой юртэмсэдэ бэлэглэбэ.

**Намжилма
БАЛЬЖИНИМАЕВА.**

"НУРГААЛАЙ АШААР НУЛАРНАГҮЙ БЭЕМНИ"

Болоһон юумэн болоо, бусаахагүйш. Тиимэхэ бү шанаала. Ерээдүйе баһа мэдэхээ бү оролдо, мүнөөдэрэйхөөр ажаһуу! Эгээл иимэ дүрим баримталагша Жаргал багша Японой Микау Усуин байгуулһан энэ нургаал заабари дэлгэрүүлжэ байнхай.

Тиихэдээ үбшэнтэниие аргалха аргануудыень үргэнөөр хэрэглэнэ. Гараараа эльбээд, гэмтэхэн бэе эдэгээжэрхинэ. Эгээл тиимэхэ үдэр бүри хандагдаһан тоо олошоржо байнхай.

- Минии үбдөөгүй газар үгы. Бөөри, эльгэн, зүрхэн... Дүрбэ удаа Жаргал багшада эльбүүлээд, бээмни нилээд хүнгэн болоо. Үшөөшые ябахаб, – гээд, аяар Хурамхаанһаа

ерэхэн үбшэнтэн һанаһанаараа хубаалдаба.

Монголһоо саг үргэлжэ ерэхэ байдаг Жаргал багша өөрөө 70 наһатай аад, хүнгэн солбон. «Нургаалай ашаар нуларнагүй бээмни», – гээд, Жаргал багша ойлгуулна.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.
Авторай фото-зураг дээрэ: Жаргал багша эмшэлгэ хэжэ байна.

БУРХАННАА ЗАЯАТАЙ БАГШАНАРНИ

Хүн бүхэн бага балшар наһандаа хонхын жэнгирээнэй аялгаар хургуулиин богоһо алхажэ, эрдэм ухаанай орондо ородог гэшэ. Урин саган сэдхэлтэй багшанар гүлмэрхэн үхибүүдые угтажа абадаг. 1960-аад онуудаар хургуулида ороходоннай, хүдөө нютагуудаар хүүгэдэй сэсэрлигүүдые хомор, ород хэлэн дээрэ харилсажашые шадахагүй, мүнөө үеын үхибүүд шэнги мэдэхэ юумэмнайшые бага байгаа даа. 1966 оной сентябриин нэгэндэ Ново-Селенгинскын интернат хургуулида ороһон байнабди. Түрэл хургуулиимнай багшанар өөрынгөө оюун бэлигы, сэдхэлэйнгээ дулаан ульһые бидэнэртээ зорюулдаг байгаа. Харин бидэ, шабинанынь, эрдэм мэдэсын орьёл өөдэ зоригжуулһан бүхы багшанараа наһан соогоо дурдан ябадагбди.

Дурдажа ябадаг багшанарнай – Дамдиновтан – Заяата Цыденжапович ба Валентина Очировна хоёр болоно. Дамдинов Заяата Цыденжапович 1938 ондо Сэлэнгын аймагай Энхор нютагта түрэхэн намтартай. хургуулиа дүүргээд, Агын багшанарай училищида һуража, эхин хургуулиин багшын мэргэжэлтэй боложо гараһан. Училищида һуража байхадаа, наһанайнгаа нүхэр Валентина Очировнатай уулзажа, гэр бүлэ болоһон юм. Заяата Цыденжапович Валентина Очировнатаа эхэ, эсэгэ мэтэ бидэниие дүнгөө һэн.

Жараад онуудаар багшанар үсөөн байгаа. Манда бүхы предметүүдээр заадаг һэн. Хүнһөө дутахагүй хүн болгожо, сэдхэлдэ сэсэг һалбаруулан, урма зоригыемнай бэхижүүлэн, ажабайдалай үргэн харгыда хургажа гарһан юм.

Заяата Цыденжапович ба Валентина Очировна хоёр суута ансамбль "Сэлэнгэдэ" дуулагша һэн. Багаһаамнай ашаанай машина дээрэ һуулгаад, үбэлэй сагта багхануудаа дахаар оройгоод, дүтэ ойрын тосхонуудаар концертүүдые табигша бэлэйбди.

Валентина Очировнагай ажал хэлэн дэбтэр соонь гансахан лэ тэмдэг табяатай, Ново-Селенгинскын интернат

хургуулиин хүмүүжүүлэгшээр, буряад хэлэнэй багшаар олон жэлдэ багшалаа. Заяата Цыденжапович Пионернүүдэй байшанда ахалагшаар амжалтатайгаар хүдэлжэ, наһанайнгаа амаралтада гарнхай.

Нуурай хоёр нугаһад шэнги, ээм ээмээ дүнгэлсэн, мүнөө Улаан – Үдэдэ Истогто үри хүүгэдэйнгээ дунда гурбан зөөлэнөөр хангуулан ан-бун ажаһууна. 75 наһанай ойн баяраар амаршалнабди. Саашадаа үндэр наһа наһалжа, удаан жаргал эдлэжэ һуухань болтогой!

Татьяна ДОРЖИЕВА.

Мэдээжэ ниитын ажал ябуулагша, журналист П.Н.НИМАЕВАЙ 85 жэлэй ойдо

П.Н. Нимаев

Соёлой ордонууд, байшангууд бодхоогдон, республиканска библиотекин, выставкин танхимтай уран зурагай музейн, хүүгэдэй хүгжэмэй хургуулинуудай, номой сангуудай шэнэ байшангууд баригдаһан юм. Буряад драмын театрай шэнэ байшангай барилгыг түгэхэхэ талаар Пүрбэ Нимаевич ехэ ажал ябуулаа һэн.

Соёлой министрэй эдэбхитэй хабаадалгатайгаар Зүүн Сибирийн соёлой институт байгуулагдажа, баярай оршон байдалда нэгдэһэн юм. Этнографическа, Байгаалин, МНРП-гэй нэгдэхэ съездын, Декабристнуудай, И.В.Бабушкинай нэрэмжэтэ шэнэ музейнууд, мүн арадай музейнууд байгуулагдаба. Номой сангай хэрэгийг тусхай шэглэлтэй болгохо, нэгэ газарһаа хүтэлбэрилэн хангаха дүй дүршэл Россида түрүүлэн нэбтэрүүлэгдэжэ, энэнь РСФСР-эй Соёлой министрствээр хайшаагдаад, бусад нютагуудта дэлгэрүүлэгдэ һэн. Эдэ жэлнүүдтэ номой сангай хэрэгийг эрхимээр эмхидхэнэһэнгээ түлөө республиканскай РСФСР-эй Министрнүүдэй

Пүрбэжаб Нимаевич сонинийнгоо ээлжээтэ дугаарыг зүбшэн хэлсэжэ байна

Пүрбэжаб НИМАЕВ 1928 ондо шорой шара Луу жэлэй намарай һүүл нарын тэгэндэ Агын тойрогой Могойтын аймагай Хара-Шэбэр нютагай хамтын ажахын гэшүүн, Харгана угай Митабай Нимын бүлэдэ түрэхэн намтартай. Гурбан аха, эгшэнэртэй, нэгэ дүү басагатай байгаа. Теэд

үхибүүдэйнгээ туханда хүржэ шадангүй, эсэгэн хүндөөр үбшэлжэ, наһа бараа һэн. "Абамни ами табижа, алтан дэлхэйтээ хасажэ ошохоёо байна" гэжэ балшар жаахан хүбүүн хаанаһаа ойлгохоб даа. Тиин нэгтэ абань дууджа, хажуудаа дүтэлүүлэн, монсогор харахан толгойень хэдэ дахин эльбээд, иигэжэ гэрээд үгээ хэлһыень бүүр-түүр һанагшаб даа гэжэ тэрэ дурсан хөөрэдэг бэлэй: "Хүбүүмни, саг хубилжал байна. Ушар иммэхэ һураһал хэрэгтэй. "Һураһан - далай, һураагүй - балай" гэжэ дэмы хэлсэдэггүй гэшэ...". Иигэжэ дүрбэтэй боложо ябаһан Пүрбэ эсэгэнгээ гээгдэһэн юм. Саашадаа ажалша бүхэриг эхэнэ Базарай Янжима ажахыдаа элдэб хүдэлмэри хэжэ, үхибүүдэйнгээ хулыень дүрөөдэ, гарыень ганзагада хүргэһэн байгаа.

Пүрбэжаб Нимаевичай эдир наһан дайнай хатуу шэрүүн үетэй тудалдаа һэн. Нютагайнгаа долоон жэлэй хургуули дүүргэмсээрээ, тэрэ 1943 ондо Кировэй нэрэмжэтэ колхоздо хүдэлжэ, ажаллангаа намтар эхилбэ. Дайнай жэлнүүдтэ үнэн сэхээр, шударгы бэрхээр хүдэлһэнэһэнгөө түлөө тэрэ "1941-1945 онуудта Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай үедэ шэн габьяатайгаар ажаллаһанай түлөө" медалээр шагнагдаа һэн.

Хойшодоо тэрэ эхин шатын хургуулида хүмүүжүүлэгшээр, ВЛКСМ-эй райкомой хэлтэсье даагшаар, Агын тойрогой ажалшаддай депутатуудай Сөвөдэй гүйсэдхэхэ хорооной соёлой таһагай инспекторээр хүдэлһэн байгаа. 1948-1953 онуудта Хабаровск хотодо П.Нимаев Совет Армида авиационно механикаар алба хэбэ. Эндэ тэрэ КПСС-эй зэргэдэ ороһон юм.

АЛБАННАА табигдаһанайнгаа һүүлээр Бурядай АССР-эй Министрнүүдэй Сөвөдэй аппаратта МПВО-гой ахалагша инспекторэй тушаалда ажаллаһаа оробо. Удаань эмхидхэлэй-инструкторска таһагта хүдэлөөд, 1956 ондо Захаминай аймагай ажалшаддай депутатуудай Сөвөдэй гүйсэдхэхэ хорооной секретаряар эльгээгдэ һэн. Жэл үнгэрхэдэ, партийна хүдэлмэридэ дэбжүүлэгдэжэ, партийна Захаминай райкомой пропаганда болон агитацион таһагыг даагшаар баталагдаба.

1959-1963 онуудта тэрэ Хабаровскын Дээдэ партийна хургуулида һуража, шалгарһанай тэмдэгтэйгээр дүүргэ һэн. Бусажа ерэмсээрээ, тэрэ партиин обкомой үзэл сурталтай таһагай инструктораар ажалда абтаад, уданшьегүй хэлтэсье даагшаар, КПСС-эй обкомой нэгдэхэ секретариин туһалагшаар, пропаганда ба агитацион таһагыг даагшын орлогшоор хүдэлһэн байгаа.

Нимаев Пүрбэжаб Нимаевич Бурядай соёлой министрээр 1967 оной хабар томилогдожо, арбаад жэлэй хугасаа соо хүдэлөө бэлэй. Эдэ жэлнүүдтэ Пүрбэжаб Нимаевичай хүтэлбэрин дор республикын соёлой болон искусствын эмхи зургаануудай материална үндэһэ һууриг бэхжүүлхэ, ажалтай шэнэ онол аргуудыг, түхэл шэнжэнүүдыг нэбтэрүүлхэ, мэргэжэлтэдыг хурган бэлдэхэ, клубай, номой сангай ба музейн хүдэлмэриг нарийжуулан хайжаруулаха, хүгжөөхэ талаар ехэ ажал ябуулагдаһан байгаа. Тиигэжэ аймагуудай олонхи түбүүдтэ жэшээтэ һайн

Сөвөдэй болон ВЦСПС-эй дамжуулгын Улаан тугаар, мүнгэн шангаар хоёр дахин шагнагдаа бэлэй.

Буряад ороной соёлыг Россиин болон Совет гүрэнэй хэмжээндэ гаргахын тула тэрэ туйлай ехэ оролдолго гаргаһан байгаа. Нүхэр Нимаевичай министрээр хүдэлхэ үедэ В.И.Ленинэй түрэхөөр 100 жэлэй, Бурядай АССР-эй 50 жэлэй ойн баярай һайндэрнүүдтэ зориулагдажа, республикын экономика болон соёлой үдэрнүүд 1970 ба 1973 онуудта Москва, Ленинград, Свердловск, Киев хотонуудта, Монгол орондо амжалттайгаар үнгэрэгдэжэ, Буряад ороной ажалшад, соёлошод, эрдэмтэд, уран бэлигтэн ехэ шалгалта баригһан юм. Эдэ бүгдэдыг аха үеымнай зон мартаха юм аал?!

Түүхын болон соёлой хүшөөнүүдыг хамгаалха бүхэроссиин бүлгэмэй республиканска сөвөдэй президиумэй түрүүлэгшэ

харалаа хандуулдаг, ехэ туһаламжа үзүүлдэг, эрилтэ ехэтэйгээр хандадаг байһанайнгаа түлөө Пүрбэ Нимаевич соёлошодто хүндэтэй һэн, - гэжэ хожомын республикын соёлой министр байһан, Россиин Федерациин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Николай Юрьевич Мадуге аха нүхэр тухайгаа дулааханаар дурсадаг бэлэй.

Хүдөө нютагай соёлыг хүгжөөлгэдэ тэрэ гол анхаралаа хандуулдаг байгаа. Бүхэ республика соогуураа ябажа, клуб, соёлой байшан, библиотеке, зоёхохы коллектив бүхэндэ хүржэ, соёлой хүдэлмэрилэгшэ бүхэнтэй хөөрэлдэдэг, туһа хүргэдэг һэн. П.Н.Нимаевич үүсхэлээр соёлой эмхи зургаануудыг материално-техническэ талаарнь хангалгын шэнэ гурим тогтоогдожо, нэбтэрүүлэгдэһэн байгаа.

Үнэхөөрөөшье, соёлой министр байха үедөө П.Н.Нимаевичай республикыг соёлыг, искусствые хүгжөөн бадаруулаха, эдэ бүгдэдыг

1975 оной тэн багта "Буряад үнэн" сониной редакторай орлогшоор эльгээгдэжэ, 1996 ондо ажалһаа гаратараа, дүй дүршэлтэй, эдэбхи үүсхэлтэй хүдэлмэрилэгшэ, шадмар бэрхэ, эрилтэ ехэтэй хүтэлбэрилэгшэ, эмхидхэлшэ, гүнзэгий эрдэм мэдэсэтэй, али бүхэ юумэндэ өөрын харасатай журналист байһанаа харуулаа һэн. Буряад литературна хэлэнэй онсо нугалбарие жэншэдгүй һайнаар мэдэдэг, зүбөөр хэрэглэжэ шаддаг байгаа. Тиихэдэ редакторнууд Р.Гармаев, Ц.Цырендоржиев, А.Ангархаев, редакторай орлогшонор И.Очирон, С.Цырендоржиев, С.Ринчинов, харюусалгата секретарьнууд Б.Дашиев, Б.Цэрэндэлэгэй, Б.М.Жигжитов, таһагуудыг даагшад Б.Гылыков, Ц.Субанов, Г.Цыреторов, Д.Жугдурова, Ц.Дондогой, Г.Дашабылов, М.Осодоев, Б.Цыремпилов, М.Намжилов, Г.Дашеева, Н.Бадмаринчинов, Д.Хубитуйев, Т.Самбылова, М.Санданов, Д.Дамбаев, Д.Дондоков, Б.Дамбаринчинов, Д.Амоголонов, Б.Орбодоева болон бусад журналистнуудтай хамта Пүрбэжаб Нимаевич амжалттайгаар ажаллаһан байгаа.

Тэрэнэй бэшэһэн статьянууд, корреспонденцинууд, зураглалнууд, очеркнүүд темээ гүнзэгийгээр харуулдагараа, уран һайханай образынь тодо хурсаар тобойсо гаргадагараа, хэлэнэй баялигаараа шалгардаг публицист, бэлигтэй бэрхэ оршуулагша байһан юм.

"Буряад үнэн" сониной редактораар 15 жэл соо хамта хүдэлһэн Ревомир Баярович Гармаев Пүрбэ Нимаевич тухай дурсахандаа, ажабайдалай баян дүршэлтэй, гүнзэгий эрдэм мэдэсэтэй, ушар ёһо ойлгохо, сэхэ сэбэр зантай, нүхэдтөө хүндэтэй аха нүхэрөө ехэ юумэндэ һураһан байха. һүүлдэ Верховно Сөвөдтэше хүдэлхэ үедөө нүхэд ёһоной харилсаагаа таһалаагүй һэмди гэжэ хөөрэдэг.

П.Н.Нимаев КПСС-эй Бурядай обкомой гэшүүндэ кандидатаар, гэшүүнээр, Улаан-Үдын городской Сөвөдэй депутатаар, Захаминай районно Сөвөдэй депутатаар нэгэнтэ бэшэ һунгагдаһан байгаа.

СССР-эй Журналистнуудай холбоной гэшүүн Пүрбэжаб Нимаевич үнэн шударгы зоёхохы ажаллангаа түлөө "Хүндэлэлэй Тэмдэг" орденоор, олон медалээр, СССР-эй болон РСФСР-эй Соёлой министрствэнүүдэй, БурАССР-эй Верховно Сөвөдэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотануудаар шагнагданхай, "Буряад Республикын ба Россиин Федерациин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ" гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэнхэй.

Бурядай багшанарай институт дүүргээд, бүхэ наһаараа түүхын музейдэ ажаллаһан, Бурядай АССР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Роза Базаровна энэрхы һайхан сэдхэлээрээ наһанайнгаа хайрата нүхэрыг ходоодоо үргэжэ, дэмжэжэ ябадаг байгаал даа. П.Н.Нимаевичтай бүлэ хоёр хүбүүтэй байгаа. Дүрбэн ашанарын үбгэ эсэгынгээ уг гарбалыг залгуулжа, гал гуламтаа бадаруулан сахижа ябанал даа.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист.

ҮНДЭР ҺАЙХАН ТАБИСУУРТАЙ

«Буряад үнэн» газетын 70 жэлэй ой. «Кедр» ресторан соо

байха үедөө тэрэ хүшөөнүүдыг хамгаалха, һэргээжэ талаар горитой ажал ябуулба. Хяагтада Воскресенскэ хүмэ, Галууга-Нурый дасан, декабристнууд аха дүүнэр Бестужевуудай байшан гэрнүүд, бусад хүшөөнүүд һэльбэн шэнэлэгдэжэ эхилээ һэн. Түүхын болон соёлой хүшөөнүүдыг хамгаалха бүхэроссиин бүлгэмэй Түбэй сөвөдэй гэшүүнээр һунгагдаһан байгаа.

Пүрбэ Нимаевич хадаа минии багша, хурган хүмүүжүүлэгшэ болон гэжэ хэлэхэ эрхэтэйб. Ушарын гэхэдэ, жара гаран онуудта Сэлэнгын аймагта соёлой таһагыг даагшаар хүдэлжэ байхад, намда ехэ туһа хүргэһэн, дэмжэһэн юм. Саашадаа намайе Соёлой министрствэдэ дууджа асараагша һэн. Соёлой хүдэлмэриг һайн мэдэдэг хүтэлбэрилэгшын ударидалга дор ажаллажа, бидэ, залуушуул, мэргэжэлээ дээшлүүлэн, дүршэл шадбары олоһон байхабди. Мэргэжэлтэдыг зүбөөр шэлэжэ олоод, тэдэнэй ямар ажалда таараха, бүхы арга шадбарыг гаргажа шадха байһыень ойлгодог бэлэй. Залуушуулда ан-

ерээдүйн үетэндэ дамжуулаха талаар эхэн үрэ түгэс ажалын, бүтээһэн дэмбэрэлтэ хэрэгийн тооложо барашагүй гэхэдэ, алдуу болохогүй ха даа.

Пүрбэ бидэ хоёр нэгэ нютагай, үе үри, унаган нүхэд байһан гэшээбди. Тэрэ бага наһанһаа бултанһаа онсо өөрсэ, һүбэлгэн һонор байһан юм. Бэрхээр һурадаг, ходоодоо үүсхэл гаргажа ябадаг һэн. Дайнай үедэ һуралсалаа орхижо, колхоздоо ажаллаха баатай болоо бэлэй. Сэхэ сэбэр зантай, һайхан сэдхэлтэй нүхэрнай үсэд нэтрүүгээр хургуули хэжэ, арад зоной аша туһада ехэтэ оролдоһон, үнэн сэхээр ажаллаһан хүн юм даа, - гэжэ бүхы наһаа соёлой хүгжэлтэдэ, үхибүүдтэ зориулһан Бата-Дугар Дондокович Дондоков гүн сэдхэлһээ дурсана.

ТҮРЭЛ АРАДАЙНГАА хэлэ, бэшэг ба ёһо заншалыг нангинаар сахиха, гамтайгаар арьбадхаха, нарижуулан хүгжөөхэ хэрэгтэ П.Н.Нимаев сэгнэшгүй ехэ хубитаяа оруулаһан хүн юм. Партиин обкомой зууршалга дурдахалаар Пүрбэжаб Нимаевич

**РФ-гэй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Буряад Республикын арадай артист,
РФ-гэй Журналистнуудай холбооной гэшүүн, Монголой соёлой отличник
Гүнзэн-Норбо Цыренович ГУНЗЫНОВАЙ 75 наһанай ойдо**

НАЙМАН ҮГЛӨӨНЭЙ УЛААН НАРАН

ХАМАГ хайн хайхан үйлэ ушарнууд үглөөнэй наранаар тохёолдоходоо, хайн хойшолонтой гэжэ манай арад хэр угһаа хэлсэдэг байһан гэшэ. Тиимэһээ “үглөөнэй улаан наран” гэнэн холбоо үгэнүүд аман зохёолдошье, зоной хөөрөлдөөндөшье ходо хэрэглэгдэдэг тогтомол эпитет болошонхой ха. 1969 ондо хадаг табигдаад, түрынгөө болзор тухай үгээ ойлгосолдоод байбашье, худагы (бэрийн эхэ) үбгэнһөө нюусаар (тэрэнэ партиин обкомой инструктор байгаа) худанартаа шэбэнэжэ, заатагүй дасанда ошоожо үзүүлт гэжэ гүйһыень хараһан, дуулаһан байна. Яруунаһаа хадаг табижа ерэнэн худанар бэрийн гэжэ, мэнгэ, һуудал мэтые лаблажа асуугаад, нютагаа бусажа, олондо мэдээжэ Жалсан габжадаа хандаһан юм. Саган эдээ, тэбхэ сай, саахар-боохортой табаг бэлдээд, үглөөнэй улаан наранаар худатанайнгаа богоһо алхажа ороо һаатнай, залуу бүлэ саашаа ямаршьегүй хайн һууха гэжэ Жалсан габжа хүбүүнэй гэртэхиндэ хэлэһэн юм. Ехэ багшын заабари жөншэдгүй бээлүүлэгдэһэн байгаа. Тиигээд гурламтаа түхээрһэн бүлэ мүнөө үри хүүгэдэ гэрлүүлжэ, ашяа үзэжэ, хайн һуудаг...

Гэхэ зуура зүүн-урда зүгһөө һая бултайн, хүрөөтэй хайханаар мандажа байһан наран найман хүни удаа дараалан зүүдэндэ үзэгдэхэдөө, ямар гэшэб? Иимэ ушар уран зохёолшоодой зорюута зохёолон зүйл бэшэ, харин юрын буряад эхэнэрэй наһанда сохом болоһон юм. Буряад ороной соёл болбосоролой мэдээжэ ажалтан Гүнзэн-Норбо Цыренович Гунзыновой эжы – Бодьгойн Цыжиб гэшэ Хөөрхэ нютагайнгаа Шэбэртэ гэжэ малшаддай бүүсада мал харадаг байхадаа, хүбүүгээ түрэхэһөө жэл урид иимэ зүүдэ хараһанаа наһараа мартаагүй, хүршэнэртөөшье, хүбүүндээшье хөөрөдөг хэн гэнэ. Нэгэл зүүдээ найман хүни үзэхэдөө, Цыжиб хээтэй ехэл гайхана, гэлһэн, нютагай зоной дунда бээе нюужа ябадаг (1937 оной хүйхэр хатуу саг нэмнай да!) үндэр зиндаатай ламада хүни зориуталжа ошоод, зүүдээ айлдажа, абарал эриһэн байгаа.

- Өө, зүүн-урда зүгһөө хүмүүнэй һүлдэ ерээжэ ябана хаш даа! – гэжэ тэрэнэ абарал буулгаһан түүхэтэй.

- Үгы, юу абаралдаба гэшэбта, ламбагай?! Би мүнөө болоһон хойно хаанаһаа түрэхэ хүн гэшэбта? – гэжэ наһажаал эхэнэр гайхалаа бараба.

- Этигэл бү яда! Хүбүүтэй болохош! – гэжэ лама айлдаһан байдаг.

Яба хээбэшье, жэл үлүүтэй сагай үнгэрхэдэ, Хүсөөтэ зунһаланда мал хаража байһан 46-тай Цыжиб хүбүүтэй болобо. Табинай хилэдэ дүтэлшоод, хээлитэй болошоходоо, угаа ехээр эшэһэн, зонһоо тэрэнэ нюухые оролдожо, буряад һамган дэглэйнгээ тобшые урагшань болгожо хадаһаар ябатарнь, үнөөхинь гарахал болзортоо гараа хэн ааб даа. Түрэ түрэтэрөө ажалдаа һалиржа ябаһан һамганһаа туранхай, жаахан гэгшын бээтэй үхибүүн гараа хэн гэжэ гэршэлхэ хүнүүд мүнөөшье бии. Тэдэнэй нэгэн Россиин Федерациин эрдэм һуралсалай отличник Роза Гармаевна Дашиева байна. Тэрэл гүүртэдэнь колхозой малшад байһан гэртэхинтээ үхибүүн ябаа...

Үргэһэн үхибүүгээ харшалһан, хатуу шэрүүн абартай эхэ тухай бэшэжэ, эхилэн бэшэгшэдэй тоодо ябаһан, Дондок Улзытуевай нютагай хүн Дам-

дин Дамбиев намда һайса зэмлүүлээ хэн. Муу муухай абари зантай эхэнэрые уран зохёолдо оруулжа, литературна тип болгоходоо, үхибүү үргэжэ абаад, амин голтоёо сасуулжа, ехэ болгоһон бүхы эхэнүүдые, тэрэ тоодо минии эжые доромжолбо гэшэш гэнэн байгаа. Гэбэшье үхибүүдтээ хэрээгы шэрүүнээр хандадаг эхэнэрнүүд түрэнһынь эхэнүүдэй дунда дайралдадаг лэ ааб даа...

Дайнда мордохо болоһон нэгэ хүн бишыхан Гүнзэн-Норбые хүбүүшэлжэ абаһан байгаа. Теэд үргэһэн эхэнэ үзэлэй хатуу хүн байшоо. Хүбүүнэй хоёр шэхэн хошуулаа булаглашоод, отол эдээрэ гоожожо ябаха ха. Дара дарсагар яра шэнги тэрэнэ хаташоод ябадаг хэн гэжэ нютагайнь аха үеын зон хэлсэгшэ. Тиигэжэ нютагаархининь һанаагаа зобожо:

- Цыжиб, тэрэ хүбүүгээ һөөргэнэ абыш. Ямараар зобожо ябана гэшэб! – гэлдэдэг болобо.

Үхибүү хүндэ үгэжэрхөөд, һөөргэнэ абахаяа буряад зон сээрлэхэдэг шуу даа. Гэбэшье хүбүүнэйнгээ зобожо ябаһан тухай ходо дуулахадаа, эхэ хүнэй зүрхэн тэсээгүй, үхибүүгээ һөөргэнэ асаралтай болоо. Дайнай хатуу сагшые һаань, дом арга хэгдэжэ, хүбүүнэй шэхэн эдэгэһэн байгаа.

- Юу хайндаа битнай зургаатай болотороо хэлэндэ ороогүй ябаа гэхэбта! Дутуу, ухаа муутай үхибүүн гэжэ намайе зон һанадаг байгаа юм бэшэ гү? – гэжэ Гүнзэн-Норбо Цыренович мүнөө хөөрөдэг.

Сагайнгаа ерэхэдэ, һургуулида орожо, олоной түрүүдэ бэшэшье һаа, дундахануур “яба ябаһаар яларба” гэгшэдэл, Гүнзэн-Норбо хүбүүн дунда эрдэм олоо хэн. Багаһаа хүгжэмдэ хүгтэй, хатарха дуратай байһан гэдэг.

Анхандаа баледтэ ажаллаһан, удаань хореограф боложо, хатарай бэлигтэй эдиршүүлье нилээн олоор элирүүлһэн Николай Иннокентьевич Кондрашкин нэгэтэ Хэжэнгэ ошоожо, хэдэн олон хүбүүд соһоо Гүнзэн-Норбо Цыреновичые шэлэжэ абаад, хатарай онол арга заажа эхилбэ. Ушарынь гэхэдэ, Залуушуулай бүхэдэлхэйн фестивалда бэлдэжэ эхилһэн үе хэн. Тиигээд лэ нютаг бүри, аймаг бүри, республика, хизар бүхэндэ фестиваль үнгэргэгдэжэ эхилһэн байгаа.

Буряад-Монголой залуушуулай 1-дэхи фестивалиин түгэсхэлэй нааданда хабаадаха зол намда туданан юм. БГПИ-гэй студент ябаһан би Х.Намсараевай “Үүрэй толон” соһоо хэһэг оперно театрай тайзан дээрэ уншаа нэм. Тиигээд хэдэн ба сагадтай хамта харагшадтай зал руу ороо бэлэйбди. Хэжэнгын нэгэ залуу хүбүүн “Адуушанай хатарые” абьяастай бэрхээр хатарыа бэлэй. Адуун соһоо эмнигые ургалжа баряад, тэрэнэ һурһаһынь үнэншэмэ гоёор харуулаһан юм. Тэрэ хүбүүмнай эдирхэн Гүнзэн-Норбо Цыренович Гунзынов байгаа.

Хабаровскда үнгэргэгдэһэн зональна фестивалда Гүнзэн-Норбо Цыренович Гунзынов энэл хатарыаараа хабаадажа, дипломант болоо хэн. Республиканска фестивалиин лауреат, зональна харалын дипломант Гүнзэн-Норбо Цыренович Гунзыновта хатаргүйгөөр ажаябахань һонигүй шэнги болошобо. Тиигэжэ хуби заяанинь тэрэниие 1957 ондо баледтэ асарһан түүхэтэй. 1959 ондо Москвада буряад литература, искусствын II декадада хабаадаха золтой байгаа. 1960 ондо бэлигтэй залуу хатаршан Ташкентын хореографическа училищидэ республикын зүгһөө эльгээгдэжэ, тэрэнэ 1964 ондо амжалтатайгаар дүүргэжэ, түрэл театртаа бусаа хэн.

Ташкентдэ дүрбэн жэлдэ һурахадаа, мэргэжэлэй талаар урганиһынь, уран бэлигэй мүлиһэниинь хэлсээнгүй даа. Тиигээд лэ оперо, баледэй театрай балетнэ зүжэгүүдтэ, онсолбол, П.И.Чайковскийн “Хүн шүүбуута нуур” мэтын бүтээлнүүдтэ гол партинуудые гүйсэхдэжэ эхилһэн байна.

Гэбэшье аза талаан буруулжа, баледэй артистнуудта тохёолдодог үбшэн – булшанай шүрбэһэн гэмтэжэ, дуратай мэргэжэлэе артист орхихо баатай болоо хэн. Энэ ушарай тохёолдоогүй һаа, магад, баледэй томохон мэргэжэлтэн боложо, үндэр нэрэ зэргэнүүдтэшье хүртэхэ хэн аалам, хэн мэдэбэ.

Теэд яахабыи даа. Ондоо зам шэлэхэ хэрэг гараа. Тиигэжэ Гүнзэн-Норбо Гунзынов Д.Банзаровай нэрэмжэтэ БГПИ-гэй түүхын факультет дүүргэжэ үрдэе.

Үшөө театртаа хүдэлжэ байхадаа, хатарай талаар түрүүшынгээ багшын жэшээгээр хүдөөгэй залуушуулые хатарта һургадаг байгаа. Жэшэнь, 1966 ондо театрайнгаа шеф ёһоной түһаламжые бээлүүлэн, Сэлэнгын аймагай Жаргаланта нютаг ошоожо, нютагай залуушуулые уран хайханай хүдэлмэридэ хамжуулан, бэлэдхэлэй туйлай ехэ хүдэлмэри ябуулаһан байна. Эршэ хүсэниинь булагтал бурьялжа, залуугайнгаа түлэг дунда ябаһан Гүнзэн-Норбо Гунзынов 18-тай, тэрэнһээ дээшэ наһатайшуулые гулидхажэ, амар заяа үзүүлэнгүй ажаллуулдаг хэн ха. Саһатай, шуургатай – ямаршье үдэр репетици таһалдахагүй. Зариман 25 модоной зайда оршодог 2-дохи отделениһээ ашаанай машинаар ерэхэ.

Тэрэнһын аша үрэ гэхэдэ, Жаргалантын уран хайханай бүлэг 1967 оной март һарада аймагайнгаа харалгада 1-дэхи һуури эзэлээд, республиканска харалын дүнгөөр Соёлой министрствын Хүндэлэй грамотаар шагнагдаа хэн. Энээн тухай тэрэл бүлэгэй гэшүүд байһан Аюшеев, Бадмаев, Доржиев, Гомбоева, Жамнинова болон бусад бэшэһэн байна...

Өөрынгөө хуби заяа бэдэржэ ябахадаа, соёл болбосоролой олон һалбарыда бээ тэрэ туршаа. М.Н.Хангаловай нэрэмжэтэ музейн директор, республикын музейнүүдэй нэгдэлэй генеральна директорэй орлогшо, тележурналист, Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой институтдай (мүнөө соёлой болон искусствын академи) эрдэм-шэнжэлгын хэлтэсье даагша - юрэдөө, Гүнзэн-Норбо Гунзынов хаана хүдэлжэ, юу хэжэ үзөөдүйб гэе һаа, түргэн харюу олодохоор хаш. Хажуугаарнь концерт нааданда гү, али түрэ наранай үедэ дуу дуулаха, шүлэг хэлэхэ, шог ёгто гаргажа, зоние энеэлгэхэ.

Хаанашье ябахадаа, юушье хэхэдэ, тэрэнэй эмхидхэлшэ шанар тобойсо харагдадаг. Һүүлэй жэлнүүдтэ Гэсэрэй 1000 жэлэй, Сагаан һарын болон бусадшые һайндэрнүүд, ехэ-ехэ хэмжээ ябууланууд Гүнзэн-Норбо Гунзыновгүйгөөр үнгэрөөгүй.

Гэбэшье досоонь бии болоһон нэгэ бодол мүнхэ зула мэтээр отол бадархадажа ябаһан байна.

Ивалгын дасанда ажаллажа байһан Сэдэн шэрээтые Гүнзэн-Норбо Гунзынов ходо бараалхадаг, хөөрөлдэдэг хэн.

- Ши лама болохо заяатай хүн аад, иигэжэл ябанаш, - гэжэ шэрээтэ ходо хэлэдэг байгаа. Энэ хэлээшэнь һүүлэй үедэ Гүнзэн-Норбо Цыреновичэй ухаанһаа гарахаяа болёод, ходо хайшаншыб дуудһан, уржалһан мэтэ болошоо. Үнгэрһэн гү, али ерээдүй сагай юумэнүүдые нюдэн соогоо харадаг мэдэлшэд өөрыгөө хүсэд олоодүйш гэжэ.

Досоогоо нилээн түдэгсэһэн-татагсаһан хойноо эрид шиидэд лэ, Улаан-Баатарай буддийска һургуулида һурахаа зорихон байна. Тэндэ һураха зуураа Утайн дасан, һаса, Энэдхэг хүрэтэр аяншалжа үрдэе.

Жаран наһандаа дүтэлшөөд, ламын һургуули шудалха гэшэ бэлэн хэрэг бэшэ. Найман ехэ гэгээнэй нэгэн гэгдэдэг Бакула римбүүшэһээ лүн абаһан Гүнзэн-Норбо Цыренович түбэд бэшэгээр барлагдаһан ном мүнөө тордиһогүй уншана...

Мүнөө болохоод, энэ хүнэй үшөө нэгэ бэлиг тодорбо. Эрхыдээ эмтэйгээ, долёобортоо домтойгоо мэдэрһэн Гүнзэн-Норбо хүнүүдые аргалла.

- Нэ! Би, юрэдөө, үхэхөөшье байгаа һаа, Гунзыновта аргалуулаха ошохогүйб даа, - гэжэ нэгэ нүхэр томоор дуугарна бэлэй. Урдахая мэдээгүй аад, иигэжэ амалхадаа, үйлынгөө үриие бүрил зузаална хабди даа...

- Хэбтэрийн болоһон эжыемнай аргалжа, хүл дээрэнэ бодхоогоо. Мүнөө эжымнай ямаршьегүй хайн, - гэжэ Улаан-Удын 85-дахи ясли-садые даагша Л.Ж.Сампилов баяртайгаар мэдүүлнэ.

Гэбэшье саашаа һураха, бурханай ном һудар үшөөл гүнзэгыгөөр шуудалха, хүн зондо аша туһаяа үзүүлэхэ хүсэлтэй. Магад, лама болохо заяанинь угһаань эхитэй гү? Яажэ мэдэхэб?

Гүнзэн-Норбо Гунзыновой бүлэ аха Гэмпил гэбэе биб гэжэ бээрхэдэггүй, бэрхэ саг соогуур санаараа хурьяжа, хара болоод, Шэтын хоймороор ябаһан байна. Тон лэ хайн мэдэхэ, дүтынгөө хүнүүдтэ эм удхадаг, адисладаг байгаа.

- Аргагүй хайн эмтэй хэн. Минии һамган шуһандаа, шээһэндээ саахартай болоош гүүлээд, больницада орохо болоод байгаа. Гэмпил гэбшэ оройдоол гурбахан тан үгөө хэн. Тэрэниинь хүртөөд, шуһа юугээ шэнжэлүүлэхэдэнь, юушьегүй байгаа. Тюу-тюу, мүнөө хүрэтэрөө юушьегүй, - гэжэ манай газетын харюусалгата хүдэлмэрилэгшэ Д.Ш.Хубитуев хөөрэнэ бэлэй.

Һайншые, муушые юумэ үзэжэл ябаһаар, хүнэй нэгэ наһан түгэсэдэг гэшэл даа. Олондо туһатай хүн болохо гэжэ аһан оролдожо ябагшын наран үшөөл эртэ гэжэ найдая. Цыжиб эжынь зүүдэндэ найман хүни удаа даралан үзэгдэһэн улаан наран одоо бодотоороо мандаха болтогой!

Цырендулма ДОНДОГОЙ.

“Буряад үнэн”, 1998 оной сентябрьин 17.

Понедельник, 11

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 «1000 МЕЛОЧЕЙ»

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)

КУЛЬТУРА

08.00 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15, 02.40 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»

ТНТ

07.00 «ВСЯ БУРЯТИЯ» (12+). ПОГОДА
07.30 «МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ»
07.40 «ИНСТРУКЦИЯ» (6+). ПОГОДА
08.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ (16+). ПОГОДА

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+). ЗУРХАЙ
07.00, 10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ

17.05 «ВАШЕ ПРАВО» (16+). ЗУРХАЙ
17.20 Т/С «ТАЙНЫ СМОЛВИЛЯ»
19.00, 23.30 «ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ» (16+). ЗУРХАЙ

СТС

06.00 М/Ф «ВЕСЕЛАЯ КАРУСЕЛЬ» (0+), «СЕРЕБРЯНОЕ КОПЫТЦЕ»
06.35 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 М/С «ПАРЯЩАЯ КОМАНДА»

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»

11.55 «ДО СУДА» (16+)
12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10 «ЗАЩИТА МЕТЛИНОЙ» (16+)
08.00 «УТРО НА 5» (6+)

Вторник, 12

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.25 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 «ТАЙЗАН»

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15, 01.45 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15, 02.55 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30 «ТЭЦ-3» (6+). ПОГОДА
08.25, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)

13.05 Х/Ф «ВДАЛИ ОТ РАЯ»
15.05 Т/С «ХОЛОСТЯК ГАРИ»
15.30 Х/Ф «МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ»
17.05 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ(0+)
06.00 М/Ф «ВЕСЕЛАЯ КАРУСЕЛЬ» (0+), «ЗИМОВЬЕ ЗВЕРЕЙ»

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»

11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.55 «ДО СУДА» (16+)
12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10, 18.00 Д/С «АГЕНТСТВО СПЕЦИАЛЬНЫХ РАССЛЕДОВАНИЙ»
08.00 «УТРО НА 5» (6+)

Среда, 13

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35,

09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 «1000 МЕЛОЧЕЙ»
10.45 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
11.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ» (12+)

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15, 01.45 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»

15.10 Х/Ф «МАСТЕР И МАРГАРИТА»
16.00 «ВЛАСТЬ ФАКТА»
16.50 Д/С «ЗАПРЕТНЫЙ ГОРОД КИТАЯ»
17.45 «РУССКИЙ СТИЛЬ»

Арадаймнай үндэһэн уран баялиг

МОРИН ХУУРАЙ АЯ – БУРХАНАЙ ХҮГЖЭМ

Манай "Бэлигэй дээжэ" хуудаһанаймнай ээлжээтэ айлшан Бурядаймнай омогорхоомор бэлигтэй хүүхэдэй нэгэн - Лариса ШАРАЛДАЕВА.

Буряад найхан орондой ямар олон бэлигтэй, хүбэлгэн, "ялас" гэмэ харгама байгаалиин бэлэглэнэн шадбаритай зон олон гээшэб! Буряад зомнай хэр угһаа булта бэлигтэй, бэрхэ, ухаатай, эсэн улад байгаа гэбэл, алдуугүй. Зүгөөр түүхын эрьесээр, элдэб ажабайдалай хубисхал, хүдэлөөнөө ондоошье болонхойбди, зүгөөр бэлиг шадбарияа алдангүй, угаараа дамжуулан, бурханай бэлэг хайра тодожо абан, абажа ябаха аргатай хабди.

Зэдэ талын хүүхэн Лариса эжы абынгаа бүүбэйлһэн хүгжэм доро үндыжэ, хүгжэм дуунай долгин доро хүн болоһондоо баяртай. Хайрата эжынь Валентина Цыби-ковна ород ба буряад хэлэ литературын багша Алцак нютагтаа багшалха үедөө буряад арадай аман зохиолой "Дэбэсэнэм" гэнэн ансамбль байгуулан юм. Өөрөө хүгжэмэй хургуули дүүргэшьегүй наа, мандолина, чанза, гармонь дээрэ наададаг хэн. Нютагайнгаа бэлигтэйшүүлэе суглуулжа, аянга хүгжэм тааруулан, гоё найхан концерт наада табигша бэлэй. Харин абань мүнөөшье болотороо ирагуу найхан хоолойгоор дуугаа хангиурдажал ябадаг. Мүнөө "Дэбэсэнэм" гэнэн ансамбль "Сагаан булаг" гэжэ нэрэтэй болонхой.

«Баян талын аялга» гэнэн буряад радиогой дамжуулга доро хүмүүжүүлэгдэнэн зон булта дуушад болодог байгаа хаш. Юуб гэхэдэ, минии үулзажа хөөрэлдэнэн лэ дуушадни булта багадаа, залуудаа энэ дамжуулгын ашаар дуу, хүгжэмдэ абьяастай болоһоноо тэмдэглэнэ. Лариса баһал балшар бага наһанһаа хүгшэдүүдтэй суг хамта суббото бүхэндэ дуратай радио-дамжуулгынгаа агаарай долгиндо гарахыень угтан абажа, сэдхэлээ хужарлаһанаа тэмдэглэнэ.

Мүн тиихэдэ хара үглөөгүүр буряад радиогой табиһан гимн шагнаад, досомни агууехэ мэдэрэл сэдхэлдэмни билтаржа, уйлажа, бахархажа шагнагша бэлэйб. Юундэб даа, гимн шагнаад, сэдхэлээ хүлгөөдэг хэм, мүнөөшье болотороо гайхамшаг буряадаар дуугарһан үгэнүүдые шагнахадаа, ехэ хүрөөтэй, омогорхоомор, баяртай байдаг хэн, - гэжэ Лариса хөөрэнэ.

ХҮГЖЭМЭЙ ЭХИН ЭРДЭМГҮЙГӨӨР ХҮГЖЭМШЭН БОЛОХО АРГА ОЛДОО

Лариса Алцагайнгаа дунда хургуули дүүргээд, Буряадай Гүрэнэй багшанарай дээдэ хургуулийн англи хэлэнэй факультет орохо түсэбтэй, Улаан-Үдэ ерэхэдэ, хотын дэлгүүр дээрэ хүгжэмэй училищи бии гэжэ багаһаа мэдэхэ хэн тула нэмээхэн тишээ ороһон юм. Фойе соо "Абитуриентын булан" гэнэн сам-

барта дүтлөөд харахадань, аһан доронь жааханаар бэшээтэй соносхол харажархиба. "Арадай хүгжэмэй таһагта хүгжэмэй эхин хуралсал хэрэггүй" гэжэ бэшээтэй байгаа бшуу. Лариса нютагтань хүгжэмэй хургуули үгы шалтагһаа, хүгжэмэй эхин хуралсал абаагүйгөө ходол шаналдаг байгаа. Хүгжэмэй училищида заабол хүгжэмэй хургуули дүүргэнэн зон ородог юм гэжэ ойлгоһон байгаа. Лариса дары түргэн гэртэхиндээ ошожо, би хүгжэмэй хургуулида орохон гэжэ мэдүүлээ. Гэртэхининь ехэ гайхалдаһан, хорихоншье юм. Теэд нэгэ жэл хуража туршыш даа, шадбаагүй наа, ондоо мэргэжэл шэлэнэ бээш гэжэ хэлэнэн юм.

"МОРИН ХУУР ДЭЭРЭ НААДАХА ШАДАБАРИТАЙ БАЙНАШ"

Лариса Шаралдаевагай хүгжэмэй чанзын таһагай оюутан болоод байхадань, буряад хүгжэмэй таһагыё даагша Аюша Арсаланов Ларисада дүтлөөд, "гараа харуула" гэнэн юм. Одоо тиихэдэнэ Лариса ехэтэ мэдээ бэлэй: "Зай, одоол хүгжэмшэн болохогүй гартай хүн гээшэш, хүгжэмшэн болохогүйш, гэжэ хэлэхэн гээшэл даа". Теэд багша: "Ши юундэ чанзаар наадахаяа ханаа хүмши, морин хуураар наадажа хураха аргатай байнаш", - гэжэ найдуулаа хэн. Лариса: "Наасахаб, наасахаб" - гэжэ түргэн харюусаһан юм. Тэрэ үедэ Лариса морин хуур халта хаража үзэнэн, одоо гартаашье бариха үзөөгүй байшоо бшуу.

ХУУРАЙ АЯ ХҮГЖЭМДЭ ДУРЛАА НЭМ

Буряад Республикын Соёлой министрствын урилгаар Монголһоо хуур хүгжэмэй Мөөрдоржийн Баасан хуу багша ерэнэн юм. Тиигэжэ дүрбэн жэлэй туршада хуур зэмсэгэй эди шэдитэй танилсажа, нюуса оньһыень шудалаа. Лариса гурбадахи курсын оюутан байхадаа, хуралсалдаа ехэтэ ядалдаһан юм. Тиигээд хүгжэмшэн боложо бирахагүй хаб даа, ондоо мэргэжэлтэй болохо гэшэ гү гэжэ бодомжолом байтарнь, Монгол оронһоо морин хуурай ансамбль гастрольдо ерээ бэлэй. Арбан

хууршад үзэсхэлэн найхан бэлиг талаан харуулжа, абьяас шанга наада харуулхадань, Лариса нүдэндөө хараагүй, шэхэндээ дуулаагүй гайхамшаг хүгжэмдэ эгээл тиихэдэ дурлаһанан юм. Бэлигтэй багшань буряад дайдада морин хуур хүгжэхэл ёһотой гэжэ гэршэлбэшье, оройдоол 4 жэлэй туршада багшлаад, гэнтэ үбшлөөд, наһа барашанан юм.

БЭЛИГТЭЙ БАГШЫНГАА НЭРЭ ХУХАЛААГҮЙ ШАБИНАР

Лариса Шаралдаеватай суг хамта Басхуу багшада заалгаһан морин хууршад гэхэдэ, Буряадтаа мэдээжэ болоһон Дмитрий Аюров ба Эрхүүгэй Усть-Ордада "Талын аялганууд" гэнэн ансамбльдэ хүдэлдэг Светлана Гомбоева болоно. Эрхим багшынгаа нэрэ дээрэ үргэжэ ябана ха юм даа. Мүнөө Лариса дэлхэйн хууршадтай түрүүшүүлэй тоодо юм. "Морин хуурай гуру" гэжэ нэрлүүлдэг. Ушар юуб гэхэдэ, 2008 ондо Лариса Токио уригдажа, Вэй-мэй гэнэн Бүхыдэлхэйн морин хууршадтай Ассоциаци байгуулагдаад, гэшүүн болоһон байна. Энэ Ассоциациин президент монгол Аюшин Бат Эрдэнэ гээшэ Токиодо ажал-

ладаг юм. Хоёр жэлэй нэгэ удаа "Вэй-Мэй" гэнэн фестиваль үнгэргэгдэдэг. Тэрээндэ Лариса Шаралдаева хабаадажа, элидхэл монгол хэлэн дээрэ бэлдэдэг, уран найхан наадаа дэлгэдэг юм. Нүүлэй жэлдэ шабинараа абаашадаг болонхой.

ӨӨРЫН ШАБИНАРТАЙ БОЛОНХОЙ

Лариса Шаралдаева хүгжэмэй хургуулияа дүүргэн сацуугаа, дуу хатарай "Байгал" театрта ажаллана. Харин нүүлэй 5-6 жэлэй туршада хүгжэмэй багшаар хүдэлжэ эхилэнхэй.

- Би өөрын шабинартай болонхойб. Светлана Бубеева хүгжэмэй колледжын 2-дохи курсын оюутан. Мүн Наста Бубеева дүү басаганиинь баһал хүгжэмшэн болохо хүсэлтэй, нэгэдэхи курсын оюутан болонхой. Мүн тиихэдэ үшөө жаахан үхибүүдтэ морин хуурай хүгжэм заадагби, - гэжэ Лариса омогорхон хөөрэнэ.

БЭЛҮҮЛЭГДЭХ ХҮСЭЛНҮҮД

Бэлигтэй морин хууршанай сэдхэлдээ хүсэлжэ ябаһан нанал бодол тухай асууһамни, Лариса иигэжэ хөөрэбэ:

- Минии сэдхэлдэ нэгэл бодол байдаг, бүхы Улаан-

Үдын хүүгэдэй хүгжэмэй хургуулинуудай хабаадалгатай ехэ Фестиваль эмхидхэбэл, найн бэлэй. Үхибүүд хадаа элдэб конкурс-харалгануудта хабаадахадаа, хүгжэмдэ улам абьяастай боложо, хүгжэн хүмүүжүүлэгдэдэг ха юм даа.

БҮХЫ БАЙДАЛ АРЮУДХАДАГ ХУУРАЙ АЯ ХҮГЖЭМ

"Байгал" театр "Уран хуур" гэнэн этно-бүлгэм байгууланхай юм. Тэрэ бүлэг байгша оной декабриин 19-дэ Франциин Париж, Канны хотонуудаар гастрольдо гарахаяа бэлдэжэ байна. Хари гүрэнөөр ябажа, монгол буряад угсаатанай үндэһэн зэмсэг - морин хуурай ая хүгжэмтэй танилсуулжа ябахадэ, ехэл хэшгэтэй заяан хаш. Морин хуурай хүгжэм шагнаад хэншье наа, өөрөөшье мэдэнгүй, сэдхэлээ хүдэлгэн уяржа байдаг ха юм.

Лариса Монголой ниислэл Улаан - Баатарһаа 20-ёод модо зайтай Тэрэлжэ гэнэн газарта "Хуур - холин" гэнэн клиптэ буулгажа байхадаа, үглөөнэй 6 сагта хада дээрэ гараад, хуур дээрэ наадажа байхадань, гэнтэ дүтхэнэ байһан нэзы гэрнүүд сооһоо аяншалагшад булта мүлхин гараад, шоргоолзонууд мэтэ хада өөдөө абираад, нэмээхэн хуурай ая шагнажа байгаа бэлэй. Тэндэ нэгэ үбгэн томо аршуул гаргаад, нёлбоһоо аршажа байгаад, уяраа бэлэй. Нүүлдэнэ тэрэ үбгөө Ларисада дүтлөөд: "Энэ юун тухай хүгжэм гээшэб? Би хэлыетнай ойлгоошьегүй аад, юундэ иитэрээ уярба гээшэб?" - гэжэ гайхаа бэлэй.

- Би тиихэдэ эжы тухай дуу гүйсэдхэнэн байгааб. Үнэхөөрөө, хүгжэмэй хэлэн гэжэ байдаг лэ даа. Ямаршье хэлэтэй хүн байг, үгыеншье ойлгоогүй наа, хүгжэмэй ая шагнаад, удхыень ойлгожо, сэдхэлээ хүмэрюулдэг ха юм даа, - гэжэ Лариса тайлбарилба.

"Морин хуурай ая бурханай хүгжэм ха юм", - гэжэ Лариса тэмдэглээ. Хэр угһаа буряад-монгол угсаатаннай Сагаалганай түрүүшын гурбан үдэрэй туршада хуур дээрэ хүгжэм наадажа, гэр байраа, сэдхэлээ арюудхадаг найхан заншалтай байгаа. Мүнөөшье сагта Монгол найхан орондо бүхы хэмжээ ябуулгануудай эхиндэ морин хуурай хүгжэм заабол шагнадаг юм. Энэнь хадаа ямаршье удхатай үйлэ хэрэгүүд урагшатай, амжалтатайгаар үнгэргэгдэнэй гэнэн хүсэл найдалда этигэнэн ушар хаш.

"МИНИИ ЭЖЫ - МИНИИ САХУОУСАН"

наяхан Лариса Шаралдаева өөрынгөө хубийн концерт наада дэлгэжэ, Буряад ороноо баясуулаа. Сагһаа урид бурханай орондо ошоһон хайрата эжы Валентина Цыби-ковнада зориулагдаһан энэ наадандань Бурядаймнай бэлигтэй хүгжэмшэд, дуушад хабаадалсажа, Лариса Шаралдаева нүхэрөө дэмжэнэн байха юм.

Цырегма САМПИЛОВА.

“Алтаргана” гэнэн Бүгэдэ буряадуудай уласхоорондын фестивалиин байгуулагдаһаар 20 жэлэй оёе угтуулан

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ ҺАЙНДЭР, НОМТОЙНЬ ТАНИЛСАЛГА БУЯНТАЙ, ХЭШЭГТЭЙ, ТҮРЭЛ ХАРГАНААДАНЬ БОЛОБО

(“ГАЛХАН” – литературно-хүгжэмтэ, уран бэлигэй салоной айлшан – мэдээжэ багша, поэт, дуунуудай автор Нина Артугаева-Ленхобоева)

“Хүн болохо багаһаа” гэжэ сэдхэдэг бэрхэ багша, бэлигтэй поэт, олон шүлэгүүдэй суглуулбаринуудай автор, мүн дуунуудайнгаа ном, дискнүүдэй олоор гаргаһан талаан шадбаритай, хүүгэдэй болон залуу зоной абьяас бэлиг абаһаар тааха зүрхэ сэдхэлтэй, Сэлэнгын аймагай Харганаа тоонтотой Нина Токтохоевна Артугаева-Ленхобоева хаяхан “Эдир зурааша” гэнэн шэб шэнэхэн, хүүгэдтэ зорюулһан номойнгоо (түрүүн Үндэһэн номой санда танилсуулба) презентаци түрэл нютагтаа үндэр хэмжэндэ эмхидхэн байна. Гоёор шэмэглэдэһэн соёлой байшангай тайзан дээрэ гараһан буряад хубсаһатай, залуухан басагад, хүбүүд амаршалгын хатар ёхор наадатайгаар гүйсэдхэжэ, буряад хэлэнэй һайндэр эхилһэн юм.

“Солнышко” гэнэн хүүгэдэй сэсэрлигэй (саадые даагша Ц-Д.Д. Банзаракцаева) һөөл хөөрхэнүүд, булта элдэб янзын буряад хубсаһатай (гэртэхинийн оролдожо үхибүүдтэ оюулаа гэжэ тэмдэглэхээр) хүүгэд хубсаһанай харалга – дефиледэ түрүүн хүбүүн басаган гээд хоёр хоёророо, удаан дүхэриглэн ябаба, хоёр наһа хүрөөгүй багашуул бидэниие хүхэбэ. “Эдир зурааша” гэнэн номһоонь шүлэгүүдые зохидоор уншаба. Энэ номтоёо танилсуулхаа ерэнэн нютагаа суурхуулдаг, магтадаг республикын габьяата багша, буряад хэлэе олон хургуулинуудта оролдосотойгоор зааһан, Буряад Республикын Уран зохёолшодой холбоной гэшүүн, поэт, “Женщины-лидеры новой России” гэнэн IV Ассамблейн (Москва, 2003 он) делегат **Н.Т.Артугаева-Ленхобоева** тайзанда уригдажа, уяран, магтан, тоонто, эжы тухай шүлэгүүдэ зорюулба.

“...Нютагай татаса ондоо, Нютагай шарай дулаан, Нютагай шорой алтан...”

гэжэ зүрхэ сэдхэлээ доһолгоон хэлэбэ, нютагаархидаа харан баясаба. Тиигээд шэнэ номдонь сэхэ хабаатай зондо – “Буряад-Монгол ном” хэблэлэй редактор, Үндэһэн номой сангай директорэй орлогшо, Харганаа мүнөө уригдаһан Жанна Дымчиковада, уран зурааша Гүржаб Жалцановта (“Ульгэр” театрай уран һайханай хүтэлбэрлэгшэ Эрдэни Жалцановай хүбүүн), мүн зохёохы ажалыень, уран бэлигыень ходол дэмжэжэ, үргэжэ, тухалжа байһан хани нүхэдтөө,

түрэлхидтөө үнэн зүрхэнэйгөө баярые хүргэһэн байна. Харганаа нютагаа үргэжэ, гоё болгожо, шэнээр һэргээжэ байһан “Нижнебукунское” поселениин бэрхэ дарга, гулваа Светлана Добчиновна Бубеевада гарай бэлэг - сайн амһарта, номуудаа барюулба. Тиихэдэ нютагайнь хургуулиин бэрхэ директор, Захааминһаа уг гарбалтай хүргэн хүбүүн, дуу зохёодог композитор Дылгыр Дымбыровтэ үшөө олон бэлигтэй хүүгэдые, залуу зониие хүмүүжүүлжэ, хургажа байхыень үрээгээд, бэлэг болгон, хүүгэдэй номуудаа автор дамжуулба. Тиихэдэ хүүгэдэй сэсэрлигтэ бишыхан хүүгэдтэ түрэл хэлээ оролдосотойгоор зааж, хургажа байһан даргадань Цырен-Дулма Дондоковна Банзаракцаевада бэлэг-номууд хүртэбэ. Эхин классай хүүгэдэй гүйсэдхэн бээлэй нюулгын дүхэриг-нааданай үедэ ном сооһоонь таабари таалган зохидоор үнгэргэгдэбэ. Улаан-Үдэһөө презентацида ерэнэн айлшад – тус номой редактор, Үндэһэн номой сангай директорэй орлогшо **Ж.Ч. Дымчикова**, БГТРК-гай радиожурналист, “Баян талын аялга” гэнэн мэдээжэ радиожурналай редактор **Е.Ц. Цыбенова**, “Буряад үнэн” Хэблэлэй байшанһаа би гээд амаршалгын үгэнүүдые хэлэжэ, түрэл хэлээ, газетэ, журналнуудаа дэмжэхые, захихые уряалбабди. “Түдэб баабайнда”, “Бамбаахай” теле-дамжуулгануудта, “Алтарганын” (Улаан-Үдэ) фестивалиин үедэ Харганагайтай бэлигтэй хүүгэдтэй танил болоһон байна, тиигээд нютагайтай суута поздэй энэ номийн презентацида ерэнэндэ баяртайб, энэ ном хүүгэдэй уншахада, зураха эрээлхэдэ, зохид ном болоо гэжэ һананабди. “Би томо болооб” гэнэн элдэб аймагай 14 хүүгэдэй дуулаһан 18 дуунуудай шэнэ диск гаргаабди, тэндэ Нина Токтохоевнагай гурбан дуун – “Борбилоо”, “Бүмбэгэ”, “Баабгайн мэдхон” гэнэн дуунууд ороо. һайн талань гэхэдэ, энэ диск соо минус болон плюс фонограмманууд бии, үгэнүүдтэй, мүн оршуулгын номтой болон ноототой, хүүгэдтэ ехэ туһа хүргэхэ диск болоо... Дуушан Ринчин Дашицыреновай дуулаһан, конкурсно илаһан “Бү мартаарай” (хүгж. Алагуй Егоровой, үг. Н. Артугаевагай) гэнэн дуунай видеоклип мини хүбүүн Дугар Гармаев Павел Будаевтай буулгаһан байна. Даши Дамбаевай түрэнэн нютагта талаантай зон түрэжэ байг лэ, ...сэдхэл зүрхэнтэй бү балартаг лэ” гэнэн үрээлнүүдые Жанна Дымчикова булганда хүргэбэ. “Хүнхэр нютагаймни суута Тогоон шулуунай сэрэг наһадые шүлэгүүд соогоо магтаһан

Даши Дамбаевай шүлэгые энэ зун нээгдэһэн хүшөөгэйн баяр ёһололой, 75 жэлэйн юбилейн һайндэртэ шагнажа баясааб. Нина Артугаевагай дуунуудые гоёор дууладаг Адисо Содномайтай дуулаһан “Залуу шуулай марш” радиогоймнай жасые шэмэглэдэг, саашаа хани харилсаага бэхийжүүлхэмнай болтогой” гэжэ радиожурналист Ешигма Цыбенова үрээл хүргэн тэмдэглэбэ, саашанхи хамтын ажалайнгаа түсэбүүдэ харганагайхидтай хэлсэбэ.

Номһоонь абтаһан шүлэгүүдэйн, баян намтарыень харуулһан мүнүүд хажуу тээхи экран дээрэ бэшэгдэбэ, һайхан буряад, тува хатарнууд, олон конкурсын лауреат, һайхан

хоолойтой, дуу зохёодог Инна Будаевагай гоёор дуулаһан “Алтан уула” (хүгж. П. Дамирановай, үг. Н.Артугаева-Ленхобоевагай), суута “Сэлэнгэ” (хүгж. Б. Цырендэшиевай, үг. Д. Дамбаевай), “Телефон” (хүгж. Д. Дымбыровэй, үг. Н. Артугаева-Ленхобоевагай), Даши-Дабба Дашевэй (9-дэхи класс) дуулаһан “Сагаан дали” гэнэн, 2013 оной “Дангина” конкурсын лауреат, эдирхэн Аюржана Раднаевагай гүйсэдхэнэн “Заряхан” (үг. Н. Артугаева-Ленхобоевагай) дуунууд, арадай үлгэр, аха классай Бавасан Дымбыровэй уншаһан “Бидэ буряадуудбди” гэнэн шүлэг буряад хэлэнэй һайндэрые, презентацины үдэшые шэмэглэһэн байна:

Ном – манай хани нүхэр лэ, Номтой нүхэсэн бээ арюула. Ном – шини харгышан лэ, Найдмтай нүхэдэйш нэгэн лэ!

“Алтаргана” гэнэн Бүгэдэ буряадуудай фестивальнуудта эдир поздүүдые, залуу дуушадые, бэрхэ уран бэлигтэниие бэлдэхэ хэрэгтэ хам оролсоһон, уран шадбарийень үргэжэ, композиторнуудтай һайхан дуунуудые бэшэжэ байдаг баян сэдхэлтэй, абьяас бэлигтэй, республиканска болон аймагуудай жюриин гэшүүн Нина Токтохоевнадаа үшөө олон удха түгэлдэр шүлэгүүдые, уянгата болон дорюун, огсом аялгатай дуунуудые зохёохыень, захагүй олон “захатые” – согсолборинуудые бүтээхыень, үлзы хэшэгтэй харгытай, үргэн олон уншагшадтай байхыень үнэн зүрхэнһөө хүсэе!

Бэлигма ОРБОДОВА.

Ургажа ябаа уран бэлигтэн

ЯЛАС ГЭМЭ АМЖАЛТА ТУЙЛАҮАН ХҮБҮҮД, БАСАГАД БУРЯАДАЙ ЭСТРАДА ШЭМЭГЛЭХЭЛ ДАА

Намаарай хүүлшын харын эхиндэ манай республика дотор, Улаан-Үдэ хотодо хэзээ хэзээнэйхиннээ наран шангаар шаража, дулаан үдэрнүүд тогтобо. Эгээл иимэ үдэрнүүдэй үедэ эстрадна дуунай "Наранай туяа" гэнэн конкурс элшээ 21-дэхиеэ гэрэлтүүлжэ, хүн зониие баярлуулхдаа, газаамнай дулаан болобо гээшэ гү?

"Наранай туяа" гэнэн конкурсые Буряад Республикын Соёлой министерство, Арадай уран бэлигтэнэй республиканска түб эмхидхэнэ гээд уншагшадтаа хануулая. Эндэ манай республикын ерээдүй эстрадын болон соёлой одод гурбан бүлэг болон хубааран хабаадана гээшэ. Энэшье удаа заншалта болоһон дуунай мурьсөөн Буряадай, Эрхүү можын, Забайкалийн хизаарай эдир дуушадые суглуулба гээшэ.

- Бидэ энэ конкурс 21-дэхиеэ үнгэргэжэ байнабди. Жэлһээ жэлдэ хабаадагшадтай тоо олошорно. Мүн дуушадай аза талаан, шадабари дээшэлнэ. Тэдэниие бэлдэһэн багшанарта доро дохихо байнабди, - гээд Буряад Республикын соёлой министрэй орлогшо Сергей Добрынин хэлэнэ.

Эмхидхэгшэд энэ жэл нэгэ хонирхолтой юумэ конкурс үнгэргэлдэ оруулба. Түгэхсэлэй шатада жюриин гэшүүд хабаадагшадта сэгнэлтэ хүн зоной хараад байхада абаһаар лэ табиба. Ямаршье харагша, хабаадагша, түрэлхиин, багшанар сэгнэлтэнүүдые нэмэжэ, ямар нуурида дуушан гарахаб гэжэ тоолохо аргатай байгаа.

Эдир дуушадые сэгнэхээ Соёлой министрствын, Арадай уран бэлигтэнэй түбэй, Зүүн Сибирийн соёлой академиин түрүү мэргэжэлтэн жюриин бүридэлдэ оролсоо. Буряад эстрадын одод Елена Борохитова болон Дулма Сунрапова гэшүүд мүн лэ эдир дуушадта сэгнэлтэнүүдые табяа.

- Би хадаа олон тоото мурьсөөнүүдые дабажа гараһан байнаб. Тиимэһээ хабаадагшадтай зоосо юун боложо байһые һайн мэдэнэб. Хэды тиигэбэшье иимэ конкурснуудта хүн бүхэн дүй дүршэлөө аргагүйгөөр дээшлүүлдэг, олон нүхэдтэй болодог гээшэ, - гэжэ жюриин хүтэлбэрилэгшын орлогшо Елена Борохитова хэлэнэ.

Урмашуулгын шангууд Бэшүүрэй аймагай Гутай нууриной Адиса Осохеева, Прибайкалийн аймагай Ильинка нууриной Сергей Федоров, Эрхүү можын Оһын аймагай айлшан Олеся Хамханова болон Бэшүүрэй аймагай Валерия Гомбоева гэшүүдтэ үгтэбэ.

Бэшүүрэй аймагай Гутай нууриной эхин классай нуруулиин гурбадахи классай Адиса Осохеева бэрхээр нурадаг басаган юм. Мүн тиихэдэ гэртээ аяга шанага угааха, бог шоройгоо хама-

ха, түрэлхидтөө иимэ баһааа тунһатай Адиса, "Дангина", "Наранай туяа" конкурснуудта амжалтаттайгаар хабаадажа үрдинэ бшуу, - "Хлопайте в ладоши" гэнэн дууһаа сээжэлдээб. Энэниие

дууулахая Улаан-Үдэ ошоһоб гэжэ ханаагүйб. Анха түрүүшынхией иимэ гоё театрта ороһондоо баяртай байнаб", - гэжэ Адиса мэдүүлнэ. Гурбадахи шатын дипломуудаар Захаамнай аймагай

Үлэгшэн нууриной Намсарай Цыденов, Загарайн аймагай Виктория Тазетдинова, Кабанскын аймагай Каменск нууриной "Серпантин" гэнэн ансамбль шагнагдаа. Үшөө тиихэдэ Намсарай

Цыденов Буряад Республикын Арадай Хуралай депутат Виталий Лыгденовэй болон "Алтан" гэнэн магазинай тусхай бэлэгүүдтэ хүртэһэн байна.

- һүүлэй гурбан жэл соо дууланаб. Намаие нютагай соёлой байшан соо Баярма Алексеевна Бадмаева нуругана, - гэжэ Намсарай хөөрэнэ. - Нэгэтэ бэшэ Улаан-Үдэ ерэхэ, конкурснуудта хабаадааб. Эндэ хабаадахаһаань урда бага зэргэ хүл гарни һалганаад абаа. Харин тайзан дээрэ гараад лэ, айхаяа болишооб.

Намсарай хадаа үшөө барилдаха дуратай. Закаменск хотодо һая болоһон мурьсөөндэ шангай нуури эзэлһэн байна. Хэды тиигэбэшье ганса "дүрбэ", "таба" гэнэн сэгнэлтэ абадаг, математикада дуратай Намсарай хүбүүн гэртэхи газаахи ажалаа хэжэ үрдидэг. Түлээ, уһаяа гэртээ оруулха уялгатай юм.

Хоёрдохи шатын дипломуудые Улаан-Үдэ хотын Л.Линховоинной нэрэмжэтэ хүгжэмэй нуруулиин шаби Анна Урханова, 3-дахи хүүгэдэй искусствын нуруулиин "Жаворонок" ансамбль ба Кабанскын аймагай Селенгинск нууриной Анастасия Матвеева гэшүүд абаба.

Улаан-үдынхид Максим Алсанов, Баясхалан Цыдыпов ба Анжелика Тумурова гэшүүдтэ нэгэдэхи шатын дипломууд барюулагдаа. Гэхэтэй хамта 11-дэхи хүүгэдэй искусствын нуруулиин шаби Баясхалан Цыдыпов 2014 ондо Бүхэроссийн хүүгэдэй "Океан" гэнэн түб ошохо эрхэдэ хүртөө. Тэрэ "Фабрика талантов" гэнэн халаанда амарха болоно. Мүн 48-дахи нуруулиин Анжелика Тумурова энэл лагерь ошожо, "Шоу мастер" гэнэн халаанда түрэл республикаа түлөөлхэ. Иимэ бэлэгүүдые Буряад Республикын Эрдэм ухаанай болон нурулсалай министрство бэлдэһэн байна.

"Наранай туяа" конкурсн Гран - при шанда Кабанскын аймагай Селенгинск нууриной "Созвездие" ансамбль хүртэжэ, олон тоото аха дүүнэрээ, харагшадые баярлуулба. Тус бүлгэмдэ арба гаран басагад ябадаг гээшэ. Харин энэ конкурсдо хабаадахын тула оройдоол эгээл эрхим дүрбэн дуушад шэлэгдэн абтагдаа. Настя Матвеева, Ирина Булгакова, Рада Фролова, Света Куклина гэшүүд үдэр бүри Юлия Владимировна Бочкаревагай хүтэлбэри доро шанга гэшын бэлэдхэл хээ. Эдэ дүрбэн хэды ондо ондоо нурулсалай гуламтануудта нурадагшье һаа, одото бүлгэм боложо шаддаа.

Иигэжэ 21-дэхиеэ үнгэргэгдэһэн "Наранай туяа" толоржо, түүхэдэ оробо гээшэ. Эндэ ялас гэмэ амжалта туйлаһан хүбүүд, басагад ерээдүйдөө Буряадайманай эстрадые шэмэглэжэ, үндэр шатада гаргажа ябаха бээ гэжэ найдагдана.

Борис БАЛДАНОВ.
Авторай фото-зурагууд.

2013 он – Аяншалгын, хүндэмүүшэ ёһоор угталгын жэл

“ЮСУН ТУГ” НЭЕЫ ГЭРЭЙ ЭДЕЭН АМТАТАЙ, ШЭМЭТЭЙ

Нёдондо “Буряад үнэн” Хэблэлэй байшангай барладаг “Буряад үнэн” сониниймнай “Бурядай түрүү хүнүүд” гэнэн конкурсно илажа, гэр бүлөөрөө лауреадууд болоһон бэрхэ олзын хэрэг эрхилэгшэд, анхан БАМ-да, алдарт А. Бондариин ажалша бригадаараа сууда гараһан, һүүлдэнь Улаан-Үдывгөө “Саяан” буудалай дэргэдэ амтан хоолтой “Алима” кафегээрээ мэдээжэ болоһон, олон тоото конкурсно Хүндэлэлэй грамотануудта хүртэһэн, 4 хүүгэдтэй, 9 аша зээнэртэй Людмила, Владимир Бальжинимаевтан юумэ хэнгүй миин һуужа шададаггүй зон гэхэ байнаб. Байгша ондо Ивалга тосхоной түбтэ, хоёр автозаправкануудай хоорондо гэхээр гоёр шэмэглэгдэһэн монгол нэеы гэр табижа, холоһоо ерэнэн айлашадые болон Ивалгынгаа зоние амтатай, шэмэтай, халуун эдеэ хоолоор хүндэлжэ, Аяншалгын жэлдэ амжалтатай хүдэлжэ байнхай юм. Аша тунхатай ажал тухайгаа хөөрэхыень медицинскэ һуралсалай мэргэжэлтэй, мүнөө олзын хэрэг эрхилэгшэ Людмила Лугдуевнада хандабабди.

“Май соо нээгдэжэ, ажалаа июнь нарада эршэдүүлжэ, монгол эдеэ хоол эндэ ерэнэн зондо, хариин гү, холоһоо ерэнэн айлашадтаа дурадханабди. Монгол эдеэ бэлдэхэ ажалда Монгол оронһоо Гэрэлма гэжэ нэрэтэй тогоошоние урижа асараад, эдеэ хоол бэлдэлгэдэ хабаадуулнабди. Тиихэдэ Туяна Тоглоева гэжэ нэрэтэй тогоошон эндэмнай эдеэ хоол бэлдэнэ. Мяха элбэгтэй монгол, буряад эдеэн табак ороһон зондо бэлдэнэбди. Жэшэнь, үхэрэй, хониной мяхаар хэнэн шүлэ, хабиргын шүлэ, банша-

тай (пельменьтэй) шүлэ дурадханабди. Онсо илгаань гэхэдэ, ерэнэн зоной захилаар, нэгэ хэдэ саг соо хүлээлгээд, дуратай юумыень шанажа үгэдэгбди. Найн бууза гэхэхэ эхилээд, горшоог соо эльгэтэй шүлэ, захилаар хорхог бэлдэжэ хүндэлдэгбди. Тиихэдэ Европын, ород күхнийн эдеэ үнэгүйшгөөр бэлдэнэбди, тиигэжэ элдэб ондоо эрилтэтэй зоние халуун эдеэгээр ханганабди. Ивалгын дасанһаа, Хяагтаһаа, Сэлэнгэһээ, бусад газарһаа ябаһан аяншалагшадые, юрын зоние эдеэлүүлдэгбди. Гол харгыһаа манда, манай нэеы гэртэ дүтэлхын тула харгы хээбди. Тээмэндэ Москваһаа ерэнэн аяншалагшадые, дасан тухай кино буулгагшадые хүндэлөөбди, тэдэндэ хоёр үдэр соо кинодонь тунхалаабди. Киногой үдхэ тухай хөөрөбэл, иимэ байна: Москвада байһан лама хүбүүн залуудаа ород басагантай танилсаад, эмшэ лама болоод, нютагаа бусана. Хожомынь эхынгээ хүндэ үбшэндэ дайрагдахадань, Москвагай басаганинь эсэгээ бэдэржэ, Буряад орон ерээд, эхээ эмшэлүүлхээ эмшэ лама эсэгээ абаашана, аргалуулна... Иигэжэ Ивалгын аймагай дэбисхэр дээрэ аяншалгын ажалай дэлгэржэ, хүгжэжэ байха үедэ өөһэдынгөө хубитые оруулжа байнабди” гэжэ Буряад Республикын хангалгын халбариин габьяата хүдэлмэрилэгшэ Л.Л. Бальжинимаева тодорхойгоор хөөрөө нэн.

Монгол гуримаар, ехэ зохидоор шэмэглэгдэһэн нэеы гэрэйн досоохи байдал, батарнуудай зэр зэмсэгүүдые, менюдэнь ороһон монгол эдеэ хоолтойнь энэ зун танилсажа, баясаа, омогорхоо нэмди. Хүн зоной эндэ ду-

ратайгаар эдеэ хоол барижа байхыень харабабди. Газаага сэргэтэй, юһэн тугуудтай гоё нэеы гэр холоһоо дуудан байгаа нэн. Тэндэ фото-зурагуудынь буулгажа, зохид түхээрлэгнүүдтэй байхыень хаража, үндэр сэгнэлт үгөө нэмди. Мэдээжэ барилдаашан, дүрэ барилдаагаар суута тренер, спортын уласхоорондын мастер, гоё хоолойтой дуушан Бато-Цырен Дамнамжилов холын айлашадтай хоол барижа, монгол нэеы гэртэ халуун зун эдеэлхэдэсь аятай, зохид гэжэ сэгнэнэ бэлэй.

“Саашадаа ямар түсэбтэйбта” гэжэ асуухадамни, Людмила Лугдуевна ерээдүйн ажал хэрэгүүдтээ хубаалдаа нэн:

“Үбэл, зунгүй хүдэлхэ нэеы гэртэ хүн зоноо саашадаашыё найнаар холлуулхабди. Тойроод дэлгүүр баригдаха юм, тэндэ хүдэлдэг зоние эдеэлүүлхэбди. Оруулан мүнгээ бусаахын түлөө ехэ ажал хэгдэхэ зэргэтэй. Тиин ерээдүйдэ хүн зоной амарха, хонохо кемпинг-юрта хэхэ хэрэгтэй байна. Хүн

зоние найнаар холлуулха гэнэн манай буянтай ажалье Ивалгын аймагай захиргаан, тиин тус захиргаанай гулваа Бимба Цынденевич Дымбрылов, тэндэхи зон дэмжэжэ, хамгалсажа, тунхала байһандань баяртайбди”.

Холын хараатайгаар хүдэлмэриё ябуулдаг, урагшаа жүдхэдэг ханаатай, урма зоригтой байдаг, урдаһаа ерэнэн зоние ундалуулдаг, хойноһоо ерэнэн зоние хо-

оллуулдаг буянтай ажалтай нүхэдтөө, үри хүүгэдэ гарынь ганзагада, хүлын дүрөөдэ хүргэһэн эбтэй эетэй Людмила, Владимир Бальжинимаевтанда ханаһандаа хүрэхэ, харбайһанаа абажа, золтой, жаргалтай, зондоо хүндэтэй ажаллахыень, элүүр энхэ ажаһууһыень үрэнэбди!

Бэлигма ОРБОДОЕВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.

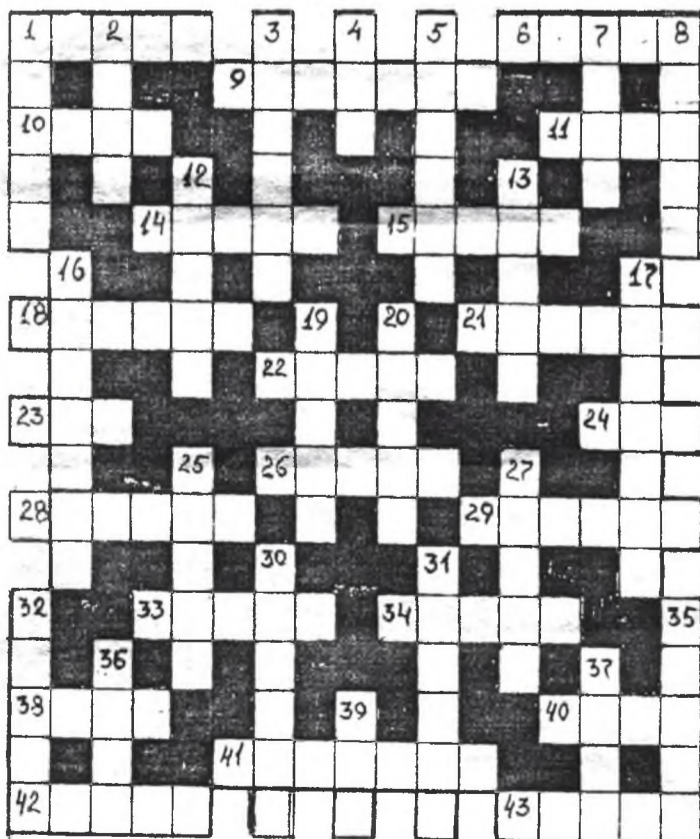
БОРБИЛООГОЙ ГОМДОЛ

(БАСНИ)

Хорхой шумуул олзолжо,
Хоолойгоо арайхан тэжээдэг,
Дальбараануудаа энхэрэн
тэнжээжэ,
Дамжуулан саашань дэгжээдэг.
Хүдөө нютагай борбилоодо
Хүршэ шаазгай шахананхай.
Жэгүүртэнэ зонхилдог бүргэдһөө
Жэгүүритэ мэдээ асарба:
“Үрээгэр жаахан борлөөхой
Үтэр наашаа ерэг,
Хэнэн зэмээ мэдэржэ,
Хэнээл намһаа эдиг”, -
Гэнэн саарһа абахадаа,
Гэнэн борбилоо мэгдэбэ.
Ямар гэмтэй байһанаа,
Яшьё ханажа ядаба.
Яахаб даа, теэд борбилоогой
Яаралтай бүргэдтэ эрэхэдэнь,
Үгэшьё хэлүүлэнгүй тэрэнь,
Үзэн ядангыар шэртэжэ:
- Эды болотороо намһаа
Элээ, харсагашыё далтирдаг.
Хун шубуун гү, тоодог
Хуули хододоо сахидаг.
Бүргэд ахатамнай гээд лэ,
Бүхы шубууд хүндэлдэг.
Харин яахадаа, ши!
Хазагай ябадал гарганабши?!
Борбилоо айһандаа халганан,

Борьбо дээрээ бохинон:
- Хайрлыт, бүргэдхай, хэшээгыт!
Хатуу шангаар бү хэшээгыт!
Харата ханаагаар нэгэн лэ
Хардаха гээ юм байнал.
Амгалан байдалтай намда
Атаархандаа тиигээл, - гэбэ.
“Бүргэдые битнай одоо
Бүхэтэр модондо үлгэжэб.
Хүбшэ таладашьё, юрэдөө,
Хүсэтэйн би гээшэб”.
Гэнэн суу тараһандаа,
Гэмээ амасаха болоош.
Тэнхээ шадал нэмээ нааш,
Тэмсэлдээд хойуулаа туршай!
Гэжэ бүргэд шангараад,
Гэнтэ борбилоодо добтолбо.
Үрөөһөн далииень гэмтээгээд,
Үшөөшьё хэнээлгэхыень
хануулба.
Амитанда хорогүй борбилоо
Арай голтойхон гомдолтой,
Гэмтэһэн далияа шэрэнээр
Гэртээ халиран ерээ нэн.
Худал үгэ тараагаашад
Хүнүүдэшьё дунда ябадаг лэ.
Хэнэйб даа “найгаар”
зэмэгүйшүүл
Хэнээл заримдаа эдидэг лэ.

Эрдэни ДАРИБАЗАРОВ ЭХИР ҮГЭНҮҮД

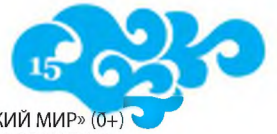
ХАЖУУ ТЭЭШЭЭ:

1 – буян ... 6 – ... тангариг 9 –
гай ... 10 – ... далай 11 – ... дайда
14 – дайн ... 15 – ... хатуу 18 – талха
... 21 – зүүн ... 22 – ... зан 23 – ...
унжагай 24 – ... дүн 26 – бэлэг ... 28
– ногтуу ... 29 – аза ... 33 – номгон
... 34 – ой ... 38 – худа ... 40 – ...
баясхалан 41 – худалдаа ... 42 – ...
бороо 43 – тэншүү ...

ДООШОО:

1 – үншэн ... 2 – дуу ... 3 – үбшэ
... 4 – гасуур 5 – залхуу ... 7 – ...
хатан 8 – эдишэ ... 12 – түрэл ...
13 – хуурмаг 16 – хаамжа ... 17 –
саарһа ... 19 – ... эетэй 20 – ...бэлиг
25 – дасан ... 27 – үлгэ ... 30 – үбһэ
... 31 – байра ... 32 – ... хуушуур
35 – үйлэ ... 36 – ноёд ... 37 – ...
бардам 39 – эрэ ...

ХАРЮУ ХАЖУУ ТЭЭШЭЭ:
1 – хэштэ 6 – шаха 9 – гасалан 10 –
наарһа 11 – даарһа 15 – даарһа 18 –
22 – даарһа 23 – даарһа 24 – даарһа
25 – даарһа 26 – даарһа 27 – даарһа
28 – даарһа 29 – даарһа 30 – даарһа
31 – даарһа 32 – даарһа 33 – даарһа
34 – даарһа 35 – даарһа 36 – даарһа
37 – даарһа 38 – даарһа 39 – даарһа
40 – даарһа 41 – даарһа 42 – даарһа
43 – даарһа

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА

07.30 «ТЭЦ-3» (6+). ПОГОДА

08.25, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)

08.55 «ИНСТРУКЦИЯ». «ДОМ-2. LITE» (16+)

10.30 «ЭКСТРАСЕНСЫ ВЕДУТ РАССЛЕДОВАНИЕ» (16+)

11.30 Х/Ф «ДВЕНАДЦАТЬ ДРУЗЕЙ ОУШЕНА»

14.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». «МИРОВЫЕ НОВОСТИ» (16+)

14.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)

14.30, 15.30, 20.00 Т/С «УНИВЕР» (16+)

15.00, 20.30 «НЕЗЛОБ» (16+)

19.00 «УЛАН-УДЭ: «ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА

19.15 «АФИША» (12+)

21.00 Х/Ф «ТРИНАДЦАТЬ ДРУЗЕЙ ОУШЕНА»

23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)

01.00 Х/Ф «ОСВОБОДИТЕ ВИЛЛИ -3»

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)

06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)

07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ

08.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ

08.30 Д/Ф «ВЕСТНИК НХ»

09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ

10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ

10.30 «ХОЧУ ЗНАТЬ!» (12+)

11.05 Т/С «АВРОРА»

12.50 М/Ф

13.05 Х/Ф «ДВОЕ-ЭТО СЛИШКОМ»

15.20 Х/Ф «СТАРШИНА»

17.05 Д/Ф «МОЛОГА. РУССКАЯ АТЛАНТИДА»

18.05 Т/С «ТАЙНЫ СМОЛВИЛЯ»

19.05 «ЕСТЬ РАЗГОВОР» (12+). ЗУРХАЙ

20.05 Т/С «АНАТОМИЯ СТРАСТИ»

21.00 «ПОРЯДОК ДЕЙСТВИЙ» (16+). ЗУРХАЙ

22.00 Т/С «ВИРТУОЗЫ»

23.30 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ» (16+). ЗУРХАЙ

01.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)

06.00 М/Ф «НОВОГОДНЕЕ ПУТЕШЕСТВИЕ»

06.35 М/С «СМЕШАРИКИ»

07.00 М/С «ПАРЯЩАЯ КОМАНДА»

07.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»

08.00, 12.40 «6 КАДРОВ»

09.00, 13.30, 00.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)

09.30, 21.00 Х/Ф «МОЛОДЕЖКА»

10.30 Х/Ф «ДАНДИ ПО ПРОЗВИЩУ «КРОКОДИЛ»

12.20 «НАСТОЯЩАЯ ЛЮБОВЬ» (16+)

13.00, 14.00 Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»

14.30, 17.00, 18.30 Т/С «ВОРОНИНЫ» (16+)

16.30 Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ»

19.00, 20.30 Т/С «ДВА ОТЦА И ДВА СЫНА»

19.30 Т/С «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ».

20.00 «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ» (16+)

22.00 Х/Ф «КРОКОДИЛ» ДАНДИ-2»

00.30 Х/Ф «ТРЕТЬЕ ИЗМЕРЕНИЕ АДА»

02.15 Х/Ф «ХОЧУ ТЕБЕ КОЕ-ЧТО СКАЗАТЬ»

04.10 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»

09.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»

11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»

11.55 «ДО СУДА» (16+)

12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)

14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)

15.35 Т/С «ДЕЛО ВРАЧЕЙ»

16.30, 19.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»

17.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+)

18.40 «ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ» С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ» (16+)

20.30 Т/С «ШЕФ-2»

22.25 Т/С «ПЯТНИЦКИЙ. ГЛАВА ТРЕТЬЯ»

00.15 «СЕГОДНЯ. ИТОГИ»

00.35 Т/С «ИГРА»

02.30 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС» (0+)

03.35 «ДИКИЙ МИР» (0+)

04.05 Т/С «ФОРМАТ А4»

06.00 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»

07.10, 18.00 Д/С «АГЕНТСТВО СПЕЦИАЛЬНЫХ РАССЛЕДОВАНИЙ»

08.00 «УТРО НА 5» (6+)

10.45, 16.00, 19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»

11.30 Х/Ф «34-Й СКОРЫЙ»

13.30 Х/Ф «ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЙ ПРИБЫВАЕТ НА ВТОРОЙ ПУТЬ»

17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»

20.00, 20.30, 21.00 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ»

21.30, 22.20 Т/С «СЛЕД»

23.25 Т/С «ОСА»

00.20 Х/Ф «ВАМ И НЕ СНИЛОСЬ»

02.15 Х/Ф «ГОРЯЧИЙ СНЕГ»

04.20 Х/Ф «САМОЛЕТ ЛЕТИТ В РОССИЮ»

06.20 «ПРОГРЕСС» (12+)

Четверг, 14

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»

10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ

10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»

10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»

10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»

13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»

13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!» С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)

14.40 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)

15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»

15.25 Т/С «ДОМРАБОТНИЦА»

16.15 «САМЫЙ ЛУЧШИЙ МУЖ» (16+)

17.10 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)

18.00 «НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ» (16+)

19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБИТРАМИ

19.45 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!» (16+)

20.50 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» (16+)

22.00 «ВРЕМЯ»

22.30 Т/С «ШУЛЕР»

00.30 «ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ» (16+)

01.00 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»

01.10 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» (16+)

02.05 Х/Ф «ОБЪЕКТ МОЕГО ВОСХИЩЕНИЯ»

04.15 Х/Ф «ДОМАШНЯЯ РАБОТА»

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»

06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО

10.00 «БАМБААХАЙ»

10.15 «БУРЯД ОРОН»

10.45 «О САМОМ ГЛАВНОМ»

11.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ» (12+)

12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ

12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ

13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»

14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)

16.00 Т/С «ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»

17.00 Т/С «СЕМЕЙНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА»

18.30 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-10»

19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)

21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»

22.00 Т/С «БРАТЬЯ ПО ОБМЕНУ»

23.50 «ПОЕДИНОК». ПРОГРАММА ВЛАДИМИРА СОЛОВЬЕВА (12+)

01.30 Д/Ф «НА БАЛУ У ВОЛАНДА. МИССИЯ В МОСКВУ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»

11.00, 16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ

11.15, 01.45 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»

12.15, 02.55 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»

13.10 «БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ»

13.50 «РОССИЯ, ЛЮБОВЬ МОЯ!»

14.15, 03.50 Д/Ф «ХРИСТИАН ГЮЙГЕНС»

14.25, 19.40 «АСАДЕМИА»

15.10 Х/Ф «МАСТЕР И МАРГАРИТА»

16.00 «АБСОЛЮТНЫЙ СЛУХ»

16.50, 21.40 Д/С «ЗАКАТ ЦИВИЛИЗАЦИЙ»

17.45 «РУССКИЙ СТИЛЬ»

18.20 «МУЗЫКА В ЖАНРЕ КРОССОВЕР»

19.20 Д/Ф «АККО. ПРЕДДВЕРИЕ РАЯ»

20.45 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»

21.00 «ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА»

22.35 «КТО МЫ?»

23.00 Д/Ф «ГРИНВИЧ - СЕРДЦЕ МОРЕПЛАВАНИЯ»

23.15 «КУЛЬТУРНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ»

00.00 «МОСТ НАД БЕЗДНОЙ»

00.55 Х/Ф «СЕРДЦЕ ВСЯКОГО ЧЕЛОВЕКА»

02.40 ФОРТЕПИАННЫЕ МИНИАТЮРЫ С. РАХМАНИНОВА

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА

07.30 «ТЭЦ-3» (6+). ПОГОДА

08.25, 14.00, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)

08.55 «ИНСТРУКЦИЯ». «ДОМ-2. LITE» (16+)

10.30 «ЭКСТРАСЕНСЫ ВЕДУТ РАССЛЕДОВАНИЕ» (16+)

11.30 Х/Ф «ТРИНАДЦАТЬ ДРУЗЕЙ ОУШЕНА»

13.30, 14.30, 20.00 Т/С «УНИВЕР» (16+)

14.15 «АФИША» (12+)

15.00, 20.30 «НЕЗЛОБ» (16+)

15.30 «ДЕФОЧОНКИ» (16+)

19.00 «УЛАН-УДЭ: «ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА

19.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)

21.00 Х/Ф «НАПРЯГИ ИЗВИЛИНЫ»

23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)

01.00 Х/Ф «ПРЕЗУМЦИЯ НЕВИНОВНОСТИ»

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)

06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)

07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ

08.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ

08.35 «ЕСТЬ РАЗГОВОР» (12+)

09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ

10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ

10.30 «ХОЧУ ЗНАТЬ!» (12+)

11.05 Т/С «АВРОРА»

12.50 М/Ф

13.05 Х/Ф «ГЕРОИНЯ СВОЕГО РОМАНА»

15.05 Т/С «ХОЛОСТЯК ГАРИ»

15.30 Х/Ф «КОРОЛЬ-ОЛЕНЬ»

17.05 Д/Ф «МОЛОГА. РУССКАЯ АТЛАНТИДА»

18.05 Т/С «ТАЙНЫ СМОЛВИЛЯ»

19.00 «РАДАР-СПОРТ» (6+). ЗУРХАЙ

20.05, 22.00 Т/С «АНАТОМИЯ СТРАСТИ»

21.00 «ПОРЯДОК ДЕЙСТВИЙ» (16+). ЗУРХАЙ

23.30 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ» (16+). ЗУРХАЙ

01.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)

06.00 М/Ф «КТО ПОЛУЧИТ ПРИЗ?» (0+), «ВАРЕЖКА»

06.35 М/С «СМЕШАРИКИ»

07.00 М/С «ПАРЯЩАЯ КОМАНДА»

07.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»

08.00, 23.35 «6 КАДРОВ»

09.00, 13.30, 00.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)

09.30, 21.00 Х/Ф «МОЛОДЕЖКА»

10.30 Х/Ф «КРОКОДИЛ» ДАНДИ-2»

12.30, 14.00 Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»

14.30, 17.00, 18.30 Т/С «ВОРОНИНЫ» (16+)

16.30 Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ» (16+)

19.00, 20.30 Т/С «ДВА ОТЦА И ДВА СЫНА»

19.30 Т/С «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ».

20.00 «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ»

22.00 Х/Ф «ГЕРОИНЯ СВОЕГО РОМАНА»

00.30 Х/Ф «БУДЬ МОИМ ПАРНЕМ НА ПЯТЬ МИНУТ»

02.10 Х/Ф «ПРОСТОЕ ЖЕЛАНИЕ»

03.50 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»

09.30 «СПАСАТЕЛИ» (16+)

10.00 «МЕДИЦИНСКИЕ ТАЙНЫ» (16+)

10.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»

11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»

11.55 «ДО СУДА» (16+)

12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)

14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)

15.35 Т/С «ДЕЛО ВРАЧЕЙ»

16.30, 19.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»

17.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+)

18.40 «ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ» С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ» (16+)

20.30 Т/С «ШЕФ-2»

22.25 Т/С «ПЯТНИЦКИЙ. ГЛАВА ТРЕТЬЯ»

00.15 «СЕГОДНЯ. ИТОГИ»

00.35 Т/С «ИГРА»

02.30 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ» (0+)

03.35 «ДИКИЙ МИР» (0+)

04.00 Т/С «ФОРМАТ А4»

06.00 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»

07.10 Д/С «АГЕНТСТВО СПЕЦИАЛЬНЫХ РАССЛЕДОВАНИЙ»

08.00 «УТРО НА 5» (6+)

10.45, 16.00, 19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»

11.30, 13.30 Х/Ф «САМОЛЕТ ЛЕТИТ В РОССИЮ»

13.55 Х/Ф «ГОРЯЧИЙ СНЕГ»

17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»

18.00 «ЗАЩИТА МЕТЛИНОЙ» (16+)

20.00, 20.30, 21.00 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ»

21.30, 22.20 Т/С «СЛЕД»

23.25 Т/С «ОСА»

00.20 Х/Ф «СВАДЬБА В МАЛИНОВКЕ»

02.20 Х/Ф «ЖЕСТОКИЙ РОМАНС»

05.05 Х/Ф «ВАМ И НЕ СНИЛОСЬ»

Пятница, 15

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

506.00 «ДОБРОЕ УТРО»

10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ

10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»

10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»

10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»

13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»

13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!» С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)

14.40 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)

15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»

15.25 Т/С «ДОМРАБОТНИЦА»

16.15 «САМЫЙ ЛУЧШИЙ МУЖ» (16+)

17.10 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)

18.00 «ЖДИ МЕНЯ»

19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБИТРАМИ

19.45 «ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН»

20.50 «ПОЛЕ ЧУДЕС»

22.00 «ВРЕМЯ»

22.30 «ГОЛОС» (12+)

00.30 «ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ» (16+)

01.25 Х/Ф «ЧУЖИЕ ПРОТИВ ХИЩНИКА: РЕКВИЕМ»

03.10 Х/Ф «СЕМЕЙНЫЕ ТАЙНЫ»

04.55 Х/Ф «ИМПЕРИЯ КРИСА ТРОЯНО»

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»

06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО

09.55 «МУСУЛЬМАНЕ»

10.05 «ТОЛИ»

10.25 «САГАЙ СУУРЯАН»

10.45 «О САМОМ ГЛАВНОМ»

11.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ» (12+)

12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ

12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ

13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»

14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)

15.15 ДНЕВНИК СОЧИ- 2014

16.00 Т/С «ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»

17.00 Т/С «СЕМЕЙНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА»

18.30 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-10»

19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)

21.45 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»

21.55 Т/С «СВАТЫ-4»

23.05 Д/Ф «СПАСТИ СЕБЯ. ЛАРИСА МОНДРУС»

23.55 «ЖИВОЙ ЗВУК»

01.20 ФУТБОЛ. ТОВАРИЩЕСКИЙ МАТЧ. РОССИЯ - СЕРБИЯ. ПРЯМАЯ TRANСЛЯЦИЯ ИЗ ОАЭ

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»

11.00, 16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ

11.20 Х/Ф «ПОЗНАКОМЬТЕСЬ С ДЖОННОМ ДОУ»

13.35 «ВАЖНЫЕ ВЕЩИ»

13.50 «ПИСЬМА ИЗ ПРОВИНЦИИ»

14.20 Д/Ф «ЮРИЙ ЛОБАЧЕВ. ОТЕЦ РУССКОГО КОМИКСА»

15.00 Д/Ф «ХАРУН-АЛЬ-РАШИД»

15.10 Х/Ф «МАСТЕР И МАРГАРИТА»

16.00 «ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА»

16.50 Д/С «ЗАКАТ ЦИВИЛИЗАЦИЙ»

17.45 «РУССКИЙ СТИЛЬ»

18.20 «БИЛЕТ В БОЛЬШОЙ»

19.00 Д/Ф «ЯША ХЕЙФЕЦ. СКРИПАЧ ОТ БОГА»

20.50 «СМЕХОНОСТАЛГИЯ»

21.15 Х/Ф «ЗОВИТЕ ПОВИТУХУ»

23.15 КОНЦЕРТ «АРТИСТ»

00.55 «КУЛЬТ КИНО» С КИРИЛЛОМ РАЗЛГОВЫМ

02.50 Д/Ф «ЕЛЕНА БЛАВАТСКАЯ»

02.55 «ИСКАТЕЛИ»

03.40 Д/Ф «АККО. ПРЕДДВЕРИЕ РАЯ»

ТНТ

07.00, 23.00, 01.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА

07.30 «ТЭЦ-3» (6+). ПОГОДА

08.25, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)

08.55 «ИНСТРУКЦИЯ». «ДОМ-2. LITE» (16+)

10.30 «ЭКСТРАСЕНСЫ ВЕДУТ РАССЛЕДОВАНИЕ» (16+)

11.30 Х/Ф «НАПРЯГИ ИЗВИЛИНЫ»

13.35, 21.00 «КОМЕДИ-КЛУБ» (16+)

14.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». «МИРОВЫЕ НОВОСТИ» (16+)

14.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)

14.30, 15.30 Т/С «УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА» (16+)

15.00 «НЕЗЛОБ» (16+)

19.00 «УЛАН-УДЭ: «ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА

19.15 «ДО И ПОСЛЕ» (6+)

20.00 «COMEDI WOMAN» (16+)

22.00 «COMEDI БАТТЛ. БЕЗ ГРАНИЦ» (16+)

23.30 «ХБ» (18+)

00.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)

01.30 Х/Ф «НОЧИ В СТИЛЕ БУГИ»

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)

06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30 НОВОСТИ ДНЯ (16+)

07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ

08.00, 00.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ

08.35 «РАДАР-СПОРТ» (6+)

09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ

10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ

10.30 «ХОЧУ ЗНАТЬ!» (12+)

11.05 Т/С «АВРОРА»

12.50, 14.50 М/Ф

13.05 Х/Ф «ЭТОТ УЖАСНЫЙ КОТ»

15.05 Т/С «ХОЛОСТЯК ГАРИ»

15.30 Х/Ф «РАБОЧИЙ ПОСЕЛОК»

18.05 Т/С «ТАЙНЫ СМОЛВИЛЯ»

19.00 Д/Ф «ОДИН ДЕНЬ ИЗ ЖИЗНИ МЭРА»

20.05 Т/С «АНАТОМИЯ СТРАСТИ»

21.00 Д/Ф «ПОРЯДОК ДЕЙСТВИЙ»

22.00 Х/Ф «ЛАПОЧКА»

00.30 Х/Ф «ГЕРОИНЯ СВОЕГО РОМАНА»

02.10 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)

06.00 М/Ф «КОЗЕЛ-МУЗЫКАНТ» (0+), «МОРОЗ ИВАНОВИЧ»

06.35 М/С «СМЕШАРИКИ»

07.00 М/С «ПАРЯЩАЯ КОМАНДА»

07.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»

08.00, 12.05 «6 КАДРОВ»

09.00, 13.30, 18.30 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)

09.30 Х/Ф «МОЛОДЕЖКА»

10.30 Х/Ф «БОЛЬШОЙ ТОЛСТЫЙ ЛЖЕЦ»

12.30, 14.00 Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»

14.30, 17.00 Т/С «ВОРОНИНЫ» (16+)

16.30 Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ»

19.00 Т/С «ДВА ОТЦА И ДВА СЫНА»

21.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ПИНГ-ПОНГ ЖИВИ»

22.30 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «НАНО-КОНЦЕРТ, НА!»

23.50 «НАСТОЯЩАЯ ЛЮБОВЬ» (16+)

00.10 Х/Ф «ПРИНЦ ВЕЛИАНТ»

01.55 Х/Ф «ПОЖИРАЕМЫЕ ЗАЖИВО»

03.35 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»

09.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»

11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»

11.55 «ДО СУДА» (16+)

12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)

14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)

15.35 Т/С «ДЕЛО ВРАЧЕЙ»

16.30, 19.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»

17.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+)

18.40 «ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ» С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ» (16+)

20.30 Д/Ф «РОМАНОВЫ. ПОСЛЕДНИЕ СТО ЛЕТ»

22.20 Х/Ф «Б.С. БЫВШИЙ СОТРУДНИК»

00.20 Т/С «ИГРА»

02.15 Х/Ф «ПЕТЛЯ»

04.05 «СПАСАТЕЛИ» (16+)

04.40 Д/С «ДЕЛО ТЕМНОЕ»

05.40 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30 «СЕЙЧАС»

07.10 «МОМЕНТ ИСТИНЫ» (16+)

08.00 «УТРО НА 5» (6+)

10.35 «ДЕНЬ АНГЕЛА» (0+)

11.30, 13.30 Х/Ф «ЗЕЛЕНЫЕ ЦЕПОЧКИ»

13.50, 14.50, 15.40, 17.00, 17.05, 18.00, 04.00, 04.55, 05.50, 06.45, 07.45 Т/С «ЕРМАК»

19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»

20.00 «ПРАВДА ЖИЗНИ». СПЕЦРЕПОРТАЖ (16+)

20.30, 21.35, 22.40, 23.45, 00.45,

Суббота, 16

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.45, 07.10 X/Ф «В ПОСЛЕДнюю ОЧЕРЕДЬ»
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
08.35 «ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!»
09.20 М/Ф «ДЖЕЙК И ПИРАТЫ НЕТЛАНДИИ»
09.45 М/С «СМЕШАРИКИ. НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ»
10.00 «УМИЦЫ И УМНИКИ» (12+)
10.45 «СЛОВО ПАСТЫРЯ»
11.15 «СМАК» (12+)
11.55 Д/Ф «ИГОРЬ ЛИВАНОВ. С ЧИСТОГО ЛИСТА»
13.15 «ИДЕАЛЬНЫЙ РЕМОНТ»
14.10 «ЛЕДНИКОВЫЙ ПЕРИОД»
17.10 «КУБ» (12+)
18.15 Д/Ф «ГОЛОС. ЗА КАДРОМ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБИТРАМИ
19.15 «УГАДАЙ МЕЛОДИЮ»
19.45 «КТО ХОЧЕТ СТАТЬ МИЛЛИОНЕРОМ?»
20.45 «МИНУТА СЛАВЫ. ДОРОГА НА ОЛИМП!» (12+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.20 «СЕГОДНЯ ВЕЧЕРОМ» (16+)
00.00 «УСПЕТЬ ДО ПОЛУНОЧИ» (16+)
00.35 X/Ф «КОД ДОСТУПА «КЕЙПТАУН»
02.45 X/Ф «ДЕВЯТЬ МЕСЯЦЕВ»
04.35 X/Ф «ИДЕАЛЬНАЯ ПАРА»
06.25 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»

«РОССИЯ 1»

05.55 X/Ф «ПРОЩАЛЬНАЯ ГАСТРОЛЬ «Артиста»
07.35 «СЕЛЬСКОЕ УТРО»
08.05 «ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ»
09.00, 12.00, 15.00 ВЕСТИ

09.10, 12.10, 15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
09.20 «ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»
09.50 «ПЛАНЕТА СОБАК»
10.25 «СУББОТНИК»
11.05 «ПРОЕКТЫ РАЗВИТИЯ»
11.25 «АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ»
11.40 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ ЖИРИНОВСКОГО»
12.20 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.55 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ» (16+)
13.25, 15.30 X/Ф «ОДИН НА ВСЕХ»
18.00 «ТАНЦЫ СО ЗВЕЗДАМИ»
20.05, 21.45 X/Ф «ЛЮБОВЬ С ИСПЫТАТЕЛЬНЫМ СРОКОМ»
21.00 ВЕСТИ В СУББОТУ
00.50 X/Ф «ВЕРНУТЬ ВЕРУ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00 «БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ»
11.35 X/Ф «ПОЛУСТАНОК»
12.40 Д/Ф «ВАСИЛИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ МЕРКУРЬЕВ»
13.20 «БОЛЬШАЯ СЕМЬЯ»
14.15 Д/С «ПРЯНИЧНЫЙ ДОМИК»
14.45 X/Ф «ЧУК И ГЕК»
15.30 М/Ф «ПЕС В САПОГАХ»
15.50 Д/С «ПИНГВИНЫ СКРЫТОЙ КАМЕРОЙ»
16.45 «КРАСУЙСЯ, ГРАД ПЕТРОВ!»
17.15 «БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ»
17.55 «СМОТРИМ... ОБСУЖДАЕМ...»
20.10 Д/Ф «ФАИНА РАНЕВСКАЯ»
20.50 X/Ф «ПОДКИДЫШ»
22.00 «БОЛЬШАЯ ОПЕРА». ФИНАЛ
00.00 X/Ф «ЧАЙКА»
02.55 «ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО»
03.25 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ» С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ
03.50 Д/Ф «ФРЭНСИС БЭЖОН»

ТНТ

07.30, 08.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
08.00 «ЗЕЛЕНый ОГУРЕЦ» (12+)

09.00 «РОССИИ ВАЖЕН КАЖДЫЙ РЕБЕНОК» (12+)
09.10 «УЛАН-УДЭ: «ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
09.25 «АФИША» (12+). ПОГОДА
09.40 «МУНГЭН СЭРГЭ» (12+)
10.00 «ТЭЦ-3». ЛУЧШЕЕ (6+)
10.30 «ПРО ДЕКОР» (12+)
11.00 «ШКОЛА РЕМОНТА» (12+)
12.00 «ДУРНУШКИ.НЕТ» (16+)
12.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
14.00 «СОМЕДИ WOMAN» (16+)
15.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» (16+)
16.00 «СОМЕДИ БАТТЛ. БЕЗ ГРАНИЦ» (16+)
17.00 «STAND UP»
18.00 «НЕЗЛОБ» (16+)
18.30 М/Ф
18.45 «РОССИИ ВАЖЕН КАЖДЫЙ РЕБЕНОК» (12+). ПОГОДА
19.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ. ПОГОДА
20.00 X/Ф «ГАРРИ ПОТТЕР И ДАРЫ СМЕРТИ»: «ЧАСТЬ 1»
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+). ПОГОДА
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
00.30 X/Ф «СОВОКУПНОСТЬ ЛЖИ»

ТИВИКОМ

06.30, 09.30 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00, 09.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
07.30 Д/Ф «ОДИН ДЕНЬ ИЗ ЖИЗНИ МЭРА»
08.00, 11.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.30 М/Ф
10.00 «УТУМАТА» (16+). ЗУРХАЙ
10.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)
11.30 «СЧАСТЬЕ ЕСТЬ!» (12+)
12.15 X/Ф «ВИРТУОЗЫ»
16.10 «ДОКАЗАТЕЛЬСТВО ВИНУ» (16+). ЗУРХАЙ
17.00 Т/С «СПАЛЬНЫЙ РАЙОН»
18.00 «МАРК БЕРНЕС. МЫ ЗАМОЛКАЕМ

ГЛЯДЯ В НЕБЕСА» (16+). ЗУРХАЙ
19.00 «ПОПУЛЯРНАЯ ПРАВДА» (16+). ЗУРХАЙ
19.30 X/Ф «УЛИЧНЫЕ ТАНЦЫ 3Д»
21.30 Д/Ф «МАЛЕНЬКИЕ ГИГАНТЫ БОЛЬШОГО КИНО»
22.30 X/Ф «ПИШЕ: МЕЖДУ НЕБОМ И ЗЕМЛЕЙ»
00.30 Д/Ф «ПРОДУКТЫ ВЕЧНОЙ СВЕЖЕСТИ»
01.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

08.00, 08.30, 11.05, 16.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.20, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/Ф «ЧТО ТАКОЕ ХОРОШО И ЧТО ТАКОЕ ПЛОХО» (0+), «РАЗНЫЕ КОЛЕСА» (0+), «ЛЕСНОЙ КОНЦЕРТ» (0+), «КАК ГРИБЫ С ГОРОХОМ ВОЕВАЛИ» (0+), «КАК ЭТО СЛУЧИЛОСЬ» (0+), «МОЙ ДРУГ ЗОНТИК»
07.35 М/С «ПИНГВИНЕНОК ПОРОРО» (6+)
07.55 М/С «РОБОКАР ПОЛИ И ЕГО ДРУЗЬЯ»
08.10 «ВЕСЕЛОЕ ДИНОУТРО» (0+)
08.30, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.00 М/С «СМЕШАРИКИ»
09.10 М/С «КУМИ-КУМИ»
09.35 М/С «ДРАКОНЫ И ВСАДНИКИ ОЛУХА»
10.00 М/С «АЛИСА ЗНАЕТ, ЧТО ДЕЛАТЬ!»
10.35 X/Ф «ПРИКЛЮЧЕНИЯ МАЛЬЧИКА-АКУЛЫ И ДЕВОЧКИ-ЛАВЫ»
12.15 X/Ф «МОЛОДЁЖКА»
16.30 Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ» (16+)
18.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «НАНО-КОНЦЕРТ, НА!»
19.20 М/Ф «ДОМ-МОНСТР»
21.00 «МАСТЕРШЕФ» (16+)
22.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ГОД В САПОГАХ»
23.30 X/Ф «ИСХОДНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ»

01.20 X/Ф «РЕЙЧЕЛ ВЫХОДИТ ЗАМУЖ»
03.25 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

06.40, 04.05 «ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ»
08.25 «СМОТР» (0+)
09.00, 11.00, 14.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 ЛОТЕРЕЯ «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ» (0+)
09.45 «ИХ НРАВЫ»
10.25 «ГОТОВИМ С АЛЕКСЕЕМ ЗИМИНЫМ» (0+)
11.20 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА» (16+)
11.55 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК» (0+)
13.00 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС» (0+)
14.25 «Я ХУДЕЮ» (16+)
15.30 «ДНК» (16+)
16.30 «СВОЯ ИГРА» (0+)
17.20 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...» (16+)
18.20 «ОЧНАЯ СТАВКА» (16+)
19.20 «ОБОЗР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
20.00 «ЦЕНТРАЛЬНОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ» С ВАДИМОМ ТАКМЕНЕВЫМ
20.50 «НОВЫЕ РУССКИЕ СЕНСАЦИИ» (16+)
21.45 «ТЫ НЕ ПОВЕРИШЬ!» (16+)
22.45 «ОСТРОВ» (16+)
00.15 «ЛУЧ СВЕТА» (16+)
00.50 «ЕГОР 360» (16+)
01.25 X/Ф «ЖЕСТОКАЯ ЛЮБОВЬ»
03.35 «АВИАТОРЫ» (12+)
06.00 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)

5 КАНАЛ

08.40 М/Ф (0+)
10.35 «ДЕНЬ АНГЕЛА» (0+)
11.00, 19.30 «СЕЙЧАС»
11.10, 12.00, 12.45, 13.35, 14.15, 15.00, 15.35, 16.15, 17.00, 17.55, 18.40 Т/С «СЛЕД»
20.00, 20.50, 21.55, 22.55 Т/С «СПЕЦОТряд «ШТОРМ»
23.55 X/Ф «ТРИО»
02.10 X/Ф «Я ОБЪЯВЛЯЮ ВАМ ВОЙНУ»
03.55 X/Ф «ТОРПЕДОНОСЦЫ»

Воскресенье, 17

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 X/Ф «МЕРСЕДЕС» УХОДИТ ОТ ПОГОНИ»
08.45 «АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН» (16+)
09.15 М/Ф «АЛАДДИН»
09.40 М/С «СМЕШАРИКИ. ПИН-КОД»
09.55 «ЗДОРОВЬЕ» (16+)
11.15 «НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ»
11.35 «ПОКА ВСЕ ДОМА»
12.25 «ФАЗЕНДА»
13.15 Д/С «РОМАНОВЫ»
14.20 Д/Ф «СВАДЕБНЫЙ ПЕРЕПОЛОХ»
15.10 Т/С «ВИКТОРИЯ»
19.00 «ЛЕДНИКОВЫЙ ПЕРИОД»
22.00 ВОСКРЕСНОЕ «ВРЕМЯ»
23.00 «КВН-2013». КУБОК МЭРА МОСКВЫ (16+)
01.10 X/Ф «КАФЕ ДЕ ФЛОР»
03.25 X/Ф «ГЛАВНАЯ МИШЕНЬ»
05.15 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»

«РОССИЯ 1»

06.30 X/Ф «КОЛЬЦО ИЗ АМСТЕРДАМА»
08.20 «ВСЯ РОССИЯ»
08.30 «САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР»
09.20 «СМЕХОПАНОРАМА»
09.50 «УТРЕННЯЯ ПОЧТА»
10.30 «СТО К ОДНОМУ»
11.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ». «СОБЫТИЯ НЕДЕЛИ»
12.00, 15.00 ВЕСТИ
12.10 «ГОРОДОК»
12.45, 15.30 X/Ф «А СНЕГ КРУЖИТ...»
15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
17.15 «СМЕЯТЬСЯ РАЗРЕШАЕТСЯ»
19.00 «БИТВА ХОРОВ»
21.00 ВЕСТИ НЕДЕЛИ
22.30 X/Ф «ДВА МГНОВЕНИЯ ЛЮБВИ»
00.30 «ВОСКРЕСНЫЙ ВЕЧЕР С ВЛАДИМИРОМ СОЛОВЬЕВЫМ» (12+)
02.20 X/Ф «ИРЛАНДЕЦ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ» С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ
11.35 X/Ф «ВИДЕНИЯ». «ЛЮБОВНОЕ ГНЕЗДЫШКО». «ТЕАТР»

12.35 «ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО»
13.00 «РОССИЯ, ЛЮБОВЬ МОЯ!»
13.30 X/Ф «ВНИМАНИЕ, ЧЕРЕПАХА!»
14.50 М/Ф «В НЕКОТОРОМ ЦАРСТВЕ...»
15.20 Д/С «ПЕШКОМ...»
15.50 «ЧТО ДЕЛАТЬ?»
16.35 КОНЦЕРТ «АЛАН»
17.45 «КТО ТАМ...»
18.15 Д/Ф «ЖЕЛЕЗНАЯ СТЕНА. ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ ПОЛК»
19.00 «КОНТЕКСТ»
19.40, 02.55 «ИСКАТЕЛИ»
20.25 «РОМАНТИКА РОМАНСА»
21.20 «90 ШАГОВ»
21.35 X/Ф «ТРЯСИНА»
23.45 БАЛЕТ «КОППЕЛИЯ»
01.30 X/Ф «ПОЛУСТАНОК»
02.40 М/Ф «ШУТ БАЛАКИРЕВ»
03.40 Д/Ф «ИЦУКУСИМА. ГОВОРЯЩАЯ ПРИРОДА ЯПОНИИ»

ТНТ

07.30 М/Ф «ЛЕНЬ»
07.50 X/Ф «ДОМОВИК И КРУЖЕВНИЦА»
09.10 «УЛАН-УДЭ: «ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
09.25 «МУНГЭН СЭРГЭ» (12+)
09.45 «ДО И ПОСЛЕ» (6+)
10.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ. ПОГОДА
11.00 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
11.30 «БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ!» (12+)
11.50 «МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ» (6+)
12.00 Д/Ф «ЗАРАБОТАТЬ ЛЕГКО-3»
13.00 «ПЕРЕЗАГРУЗКА» (16+)
14.00 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ
14.20 X/Ф «ГАРРИ ПОТТЕР И ДАРЫ СМЕРТИ»: «ЧАСТЬ 1»
17.00 X/Ф «ЖЕНЩИНА-КОШКА»
18.50 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ»
19.30 «ВСЯ БУРЯТИЯ» «(6+). ПОГОДА
20.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
21.30 «STAND UP»
22.30 «НАША RUSSIA» (16+)
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+). ПОГОДА
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
00.30 X/Ф «МАРС АТАКУЕТ!»

ТИВИКОМ

06.00 Д/Ф «А. РОЗЕМБАУМ. МОЙ УДИВИТЕЛЬНЫЙ СОН»
07.00 «РАДАР-СПОРТ» (6+). ЗУРХАЙ

07.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)
08.00 М/Ф
08.40 X/Ф «КОРОЛЬ-ОЛЕНЬ»
10.15 «ДОКАЗАТЕЛЬСТВО ВИНУ» (16+)
11.00 «ШКОЛЬНОЕ ТВ» (6+)
11.30 «СЧАСТЬЕ ЕСТЬ!» (12+)
12.15 Т/С «ЮНКЕРА»
16.10 «РАДАР-СПОРТ» (6+)
16.40 «ВАШЕ ПРАВО» (16+)
17.00 Т/С «СПАЛЬНЫЙ РАЙОН»
18.00 «САМЫЙ НАРОДНЫЙ АРТИСТ НИКОЛАЙ КРЮЧКОВ» (16+). ЗУРХАЙ
19.00 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+). ЗУРХАЙ
19.30 X/Ф «УЛИЧНЫЕ ТАНЦЫ 2»
21.10 Д/Ф «ВАЛЕНТИНА ТОЛКУНОВА. БУДУ ЛЮБИТЬ Я ВАС ВСЕГДА»
22.10 X/Ф «ПЫЛАЮЩАЯ РАВНИНА»
00.10 Д/Ф «АНАТОЛИЙ КАРПОВ. ВСЕ ХОДЫ ЗАПИСАНЫ»
01.10 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

08.00, 08.30, 08.50, 11.05 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/Ф «СКАЗКА ПРО ЧУЖИЕ КРАСКИ» (0+), «КАТЕРОК» (0+), «КЕНТЕРВИЛЬСКОЕ «ПРИВИДЕНИЕ» (0+), «НА ЛЕСНОЙ ЭСТРАДЕ» (0+), «ЗАЙ И ЧИК»
07.35 М/С «ПИНГВИНЕНОК ПОРОРО» (6+)
07.55 М/С «РОБОКАР ПОЛИ И ЕГО ДРУЗЬЯ»
08.30, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.00 М/С «АЛИСА ЗНАЕТ, ЧТО ДЕЛАТЬ!»
09.30 «ДОМ МЕЧТЫ» (16+) РЕАЛИТИ-ШОУ
10.00 Т/С «ДВА ОТЦА И ДВА СЫНА»
12.00 «СНИМИТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО»
13.00 «МАСТЕРШЕФ» (16+)
14.00, 16.30 «6 КАДРОВ»
14.30 Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ» (16+)
16.50 Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЁЖЬ!»
17.50 М/Ф «ДОМ-МОНСТР»
19.30 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ГОД В САПОГАХ»
21.00 X/Ф «ПРИВИДЕНИЕ»
23.25 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ПИНГ-ПОНГ ЖИВИ!»

00.55 X/Ф «КОРОЛЬ ВЕЧЕРИНОК»
02.45 X/Ф «ЛЮБОВЬ И ВЫМОГАТЕЛЬСТВО»
04.35 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.05, 04.00 «ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ»
09.00, 11.00, 14.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 «РУССКОЕ ЛОТО ПЛЮС» (0+)
09.45 «ИХ НРАВЫ»
10.25 «ЕДИМ ДОМА»
11.20 «ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА» (16+)
11.55 «ЧУДО ТЕХНИКИ» (12+)
12.25 «ПОЕДЕМ, ПОЕДИМ!» (0+)
13.00 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ» (0+)
14.25 Д/Ф «ЕГОР ГАЙДАР: ГИБЕЛЬ ИМПЕРИИ»
15.40 «ВРАГИ НАРОДА» (16+)
16.30 «СВОЯ ИГРА» (0+)
17.20 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...» (16+)
18.20 «ОЧНАЯ СТАВКА» (16+)
19.20 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ. ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ»
20.50 Т/С «ГОНЧИЕ»

00.40 Д/Ф «ГРУЗИЯ: ИСТОРИЯ ОДНОГО РАЗОЧАРОВАНИЯ»
01.40 «ШКОЛА ЗЛОСЛОВИЯ»
02.30 «СОВЕТСКИЕ БИОГРАФИИ» (16+)
03.25 «АВИАТОРЫ» (12+)
06.00 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)

5 КАНАЛ

07.00 М/Ф (0+)
11.00 «СЕЙЧАС»
11.10 «ИСТОРИИ ИЗ БУДУЩЕГО» С МИХАИЛОМ КОВАЛЬЧУКОМ (0+)
12.00, 12.35, 13.05, 13.40, 14.15, 14.40, 15.15, 15.50, 16.20, 16.55, 17.25 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ»
18.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ. О ГЛАВНОМ»
19.00 «ГЛАВНОЕ»
20.00, 20.50, 21.55, 22.55 Т/С «СПЕЦОТряд «ШТОРМ»
23.55 X/Ф «МАФИЯ БЕССМЕРТНА»
01.45 X/Ф «ДВА ДОЛГИХ ГУДКА В ТУМАНЕ»
03.25 X/Ф «МЕРТВЫЙ СЕЗОН»
06.05 «ПРОГРЕСС» (12+)

РЕМОНТ ПЛАСТИКОВЫХ ОКОН.
Качественная установка, монтаж.
Работа любой сложности. Гарантия.
Тел.: 67-16-02.

Куплю или арендую гараж в 42 квартале.
Можно железный. Тел.: 614-617, 42-65-85.

Евроремонт. Штукатурка, шпаклевка, обои,
укладка кафеля, гипсокартонные конструкции
любой сложности, ламинат.
Качество, гарантия.
Тел.: 40-49-37, 8-902-535-49-37.

Продаю ж/б кольца. Доставка. Монтаж.
Копаем выгребные ямы. Траншеи.
Тел.: 65-99-90, 64-62-93.

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ
В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010
«О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

0+ - от 0 до 6 лет
6+ - от 6 до 12 лет
12+ - от 12 до 16 лет

16+ - от 16 до 18 лет
18+ - старше 18 лет

МОНГОЛОЙ ТЕЛЕВИДЕНИ ОРОН ДАЯАР

ДДЭШТВ гэхэн компани Ази даяар Монголой телевизийн 40 гаран сувгууды, тийхэдэ англи, герман, ород, хятад хэлтэй DW-Asien, Outdoor TV, Bloomberg TV, Үвэр Монгол ТВ, Одон ТВ, SupremeMaster, Australia TV, Дом Кино, Музыка, Телекафе, CCTV-5, Шанхай, Бээжин гэхэ мэтэ каналууды үзүүлжэ байдаг томохон эмхи юм. Энээхэн компани Буряад Республикада ержэ, Монголой телевидениин бүх сувгууды, мүн англи, герман,

ород, хятад хэлтэй сувгууды харуулха тоног түхээрэмжэ Улаан-Үдэдэ, Агада худалдажа, угсаржа эхилээ. Монголой, Үвэр Монголой, Хятадай, Австралиин телевидени үзэхэ дуратай хаа, иимэ утаһаар холбоо барина: 8-924-396-79-00. Монголой сансарын телевидениин хүлээн абагшын (приемнигой) үнэ – 5000 түх., танай гэр байшанда угсаржа тохиргоо хэжэ ажалтайгаа (с установкой, настройкой) – 8000 түх.

Үнэгэрхэн зуун жэлэй агшан зуур

Дэлгэрэнгыгээр сайт дээрэмнай уншагты: burunen.ru

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

Тины ивородцевъ Забайкалья. № 10.
Бурати: мальчикъ и взрослый мужчина.—Types de Bouriates.

Тины ивородцевъ Забайкалья. № 21.
Скачка у бурятъ во время праздниковъ.
La course de chevaux des Bouriates pendant la fête.

Хан тайжа Николай Александровичай үдэр бүрин тэмдэглэнүүдэй дэбтэр Росииин Федерациин Гүрэнэй архивай хадагалаанда байдаг юм. Тэрээн соогоо хан тайжа угтамжа тухай иигэжэ бэшэнхэй: "Июниин 16. Воскресени. Кайдалово гээн хасаг сэлээндэ сай уугааб. Тийн хамнигад буряадууда ээлжээгээ дамжуулаад, эндээ үлөө. Баяндарчинска нууринда моридоо хэлгэн хүлээхэдөө, буряадуудай хүрэг адуун сооһоо зэрлиг моридые барихыень һонирхон харааб. Эдэ зон мориной гүйдэл дунда зэрлиг хүлэгы хүйхэр солбоноор, ехэ шадамараар, оншотойгоор ургадажа, хоёрхон лэ минутын туршда амитание номгорулдаг байһаараа намайе гайхуулаа. Баһа мори унахай, гоё хүхэ тэрлигтэй, хитад малгайнуудтай бусад буряадуудын газар дээрэ хэбтэһэн заахан хабтагайнуудые һурша номоор харбаа.

Удаань тэдэ булта минии хойноһоо хатаргаа; иимэ эрээ марьян болон онсо һонин морин сэрэгы харахада, эзэлүүдгүй Тамерланай добтолгын үе һанагдана.

9 сагта Туриноповоротно ерээб. Эндэ һэеы гэрнүүд соо буряадууда элбэг дэлбэг эдегээр, һонин хүгжэмөөр, Николай Павловичай бэлэглэһэн тугуудаар ехэ гоёор угтуулааб. Ява дээрэ угтууһантай адли шара шүхэр доро һайндэрэй оршомдо ябааб. Буряадууд намда ехэ гоё һэеы гэр бэлдээ. Эндэнь хонооб. Досоонь бүхы хэрэгтэй бараан бии, алтан болон мүнгэн эдүүд, гоё хубсаһан, баян шэрээ. Түрүүшынхией Будда бурханай хажууда унтааб! Энэ һэеы гэрэнь ехэ һайшаагаааб. Баһал гоёор түхээрэгдэһэн павильон соо үдын хоол баряаб. Хүгжэмынь нэгэ бага шагнааб. Эртэ унтаридаа орооб.

Июниин 17. Понедельник. Һэеы гэр соогоо амаржа нойрсоод, үглөөнэй 6 сагта һэрээб. Эндэһээ үдын хоол баридаг газар хүрэтэр ошотороо, долоон шүхэр доро гарааб. Кофи уугаад, ламанартай уулаааб. Тэдэ намда ёһо заншалаараа ута торгон бүд – хадаг барюулаа. Шэрээ дээрэ һуугаад, буряадуудтай суг дүрэ зурагаа абхуулааб. Удаань бүхэ барилдаан, мори урилдаан эмхидхэгдээ. Түрүүлһэн хүлэгы намда бэлэглэхэдэнь, тэрэниенй үгытэйшүүддэ үгөөб. Харуушадһаа гадна гушаад эхэнэрнүүд түрүүшын һуурин болотор намайе үдэшөө. Буряадуудай угталга болон эндэ үнгэргэһэн үдэр тухайгаа ходо дулааханаар һанажа ябахаб!"

СИБИРЬ.—SIBÉRIE. № 122.
Учитель бурятъ съ женою.—Le maître des bouriates avec sa femme.

Тины ивородцевъ Забайкалья. № 40.
Бурятъ бурятъ съ чепкой изъ шерсти.—La Bouriate avec le chapelot.

Тины ивородцевъ Забайкалья. № 31.
Тины бурятъ дьавиць.—Les Bouriates Types des jeunes filles.

Тины ивородцевъ Забайкалья. № 6.
Группа бурятокъ Селенгинскаго уезда.—Types des Bouriates. Les femmes de district Selinginskyy.

Тины ивородцевъ Забайкалья. № 35.
Бурятка сидитъ на лежанкѣ у костра.—La Bouriate assise sur le poêle.

ХУРАМША ХҮБЛИ

Баримтата түүхэ

(Түгэсхэл. Эхинийн октябрийн 24-нэй, 31-нэй дугаарнуудта).

Муу, муухайгаар ахамидаржа үнгэрхэн хүн Эрлиг хаанай тамын орондо унажа, найшуулын дээшээ дэгдэж, Диваажанай орондо ошодог юм гэжэше мэдэхэ байхабди. Тээд тэрэ найхан орондо ошоодше байхадашни, дорохоошни, газар дээрэнээ хэн нэгэнэй, али хэд нэгэнэй шини нэрые дурсажа байхада, хойнохоошни маани, мэгзэм уншажа байһандал адли юм гэлсэгшэ («унтаржа байһан бэешни» нөөргөө найжарха).

Мүнөөнэйхээр хэлэхэдэ, «заряд» абажа байна гэнэншүү удхатай ха. Бидэше заримандаа үндэ нүгшээшэн эжы, абынгаа нэрые дурсажа, маани уншалга дасан, дуганда захижа байдаг бэшэ аалди? Али үгы наа, энээхэн тухай мартажархёод, һүүлдэнэ нэгэ шалтагаанаар ламада өөрыгөө, али гэр байдлаа үзүүлхэдэшни, үндэ тагаалал болошоод байһан эжы, абашни таанадһаан (үхибүүдһэнэ) абарал эрижэ байна гээдше гаража эржэ байдаг бэшэ гү? Зүб лэ ха. Үнэхөөрөөше (үнэн зүрхэнһөө бурхан, шажанда этигэдэг, мүргэдэг юм наамнай), жэшэнь, нэгэ «Базар» гэжэ нэрэтэй байһан хүниие, һүүлдэнэ үхибүүдын гү, али ондооше зонуудай «Базар... Базар... Базар...» гэжэ мэтэшэлэн нэгэ найхан бодолоор (энээдэтэйше ушар байг гэлэй, гансал хараалай бэшэ!) дурсажа байхада, үнэхөөрөөше, тэрэ «заряд» гэжэшынь шангаржа байхадашые магадгүй байгаа аалтай? Хайшаншые гээ наа, хээээ хойно хожомын хэн нэгэнэй нэрыешни найнаар дурсажа байхада муу бэшэл ха гү! Тиймэһээл энэ дээрэ дурсааша Хурамша Хүбли гээшэмнай нэгэ иимэрхүү юмые найн мэдэхэ, үнэншэдэг хүн хадаа энээхэн тухай бодомжолгото боложо ябадаг байшоо.

...Нэгэтэ үбэлэй сагта олон шарга мори-той бурядууд Эдын урда бээдэхи, одоо гэшэ ород хасаг зонуудай уурхай болохо Зэлтэр тосхондо (станция «Желтура») тарья-талха тээрмэдэхээ ошобод ха.

...Эндэ баһа нютаг голойноо түүхын хуудаһа нэгэтэ ираа хадаа халта саашань үшөө ираабди. Мэдэхэгүй мүнөө үеын залуушууд хэрэгтэй, тунхатайше байжа магадгүй, мэдэхэ зонуудта дахинаа һануулхадашые болохо. «Зэлтэр» гэшэ Буряад (Россиин) Монгол хоёрой хоорондох хилэ болохо үндэр ута Гунзан хадын хабшуу нэгэ худалда оршодог нютаг, үни холо сагта Орос гүрэнэй ехэхэн хилын харуулай газар гэжэ бодоогдоһон байха. Тиймэһээ эндэ һүүлдэнэ томохон найн үһан тээрмэ бүтээгдэнэ байжа, оршон тойронхи орос хасагуудай нютагуудһаа гадуур орос Сагаан хаанда үнэн сэхээр алба хэнэн, хэжэ байһанше буряад хасагуудай гэр бүлэ ороһоо тарья тээрмэдэхэ эрхэтэй байжа, зонной олоор сугларшадаг газар байһан гэшэ.

...1920 онуудаар энээхэн Зэлтэр голой заха дайдаар ехэхэн хүлгөөтэй байгдажа, тэрэ үедэ сагаантан, улаантанай дуута су-ута сэрэгтэй зонууд – барон Унгерн, атаман Семёнов, тэрэ Унгерны энээхэнүүр эрью-улжэ, бута сохижо, үлдэһыень Монгол руу наманһан Улаан армин командир Щетинкин, тэрэ сагуудта үшөө залуухан ябаһан, һүүлдэнэ СССР-эй сууга маршал болоһон Рокоссовский гэхэ мэтэ ябаһан, дайража, дайлагдажа гараһан түүхэтэй (Рокоссовскийн музей Зэлтэртэ мүнөө бии).

Зай гэжэ, мүнөөхи Хүблинэй Зэлтэртэ таряагаа татажархёод, бусажа ябахадаша (Хүблин уг гарбал мүнөө 8-9 үедөө хүрөөд ябана гэшэ, тиймэһээ дээрэ хэлгэдээшэ сагаантан-улаантанай түүхэһээ бүри урид сагта, сохом 1800 оноор болоһон ушар хаш), мүйһэ саһанда абтагдашоод байһан Зэдэ гол дээгүүр ябажа ябатараа, харгын хажуудахана заһаһадай малтаһан соорго харажархихадаа, гэнтэ юушье толгойдоо оруулжа, шаргаһаа нэгэ мэшээг гурил задалжа, тэрэ соорго руу адхажа захалба гэшэ. Хойнонь ябаһад тэндэ хүрээжэ эрээд, Хүблин иигэжэ байхыень харахадаша: «Ахатан, иихэдэ тамнай яажа байна гэшэбта?!» - гэжэ гайхашаан һурахадань, хуурай гэшүүнэ оложо, соорго соохи гури-

лаа худхажа байха хоорондоо: «Моринни үлдэшоо янзатай, энэ запруха худхажа эдюулхэмни» гээ һэн ха. Зон бүрише гайхажа-гэлыжэ: «Үгэй, юу хэлэнэ, яажа байна гэшэбта, харанагүй аалта, тэрээхэн гурилтай хуу саашаа, мүйһэн доогуураа урдажа байна ха юм, болиитэ-э. Мориндоо тиитэрээ гурил эдюулхээ ханаа юм наа, эндээ саһан дээрэ адхыт, морин саһантай холижо эдихээрээл эдихэ байха», - гэлдэбэ гэшэд. «Үгэй, хамаагүй, иихэдээд нэгэ аргын олохол байхабди, моринни запруха эдижэ һураһанхай юм. Ябажа байгы саашаа, минии морин садажа абахадаша, таанадые тэрэ дороо хүсэхэ байха», - гэжэ Хүбли хэмшые гээгүй. Хүнүүд энэмнай мээнгэлшоо, толгойнь муудашоо гэжэ ханахадаша, Хүблие гансаарыень эндэнэ орхихоёо айжа, саашаа сугтаал ябахаяа оло дахин гуйжашые, аргадажашые ядабад, тээд Хүбли өөрынхээрээл боложо, хүнэй үгэдэ орожо үгэнгүй, гансааран эндээ үлэбэ. һүүлдэнэ иишэ тишэ таража ошоһон бурядууд, үнише болонгүй нютаг голоороо «Хүблин толгой муудашоо, Зэдэ голой соорго соо запруха худхаша» гэжэ байжа зугаа үглөөдөрөөнь эхилжэ тараагаал юм һэн бээ. Харин ухаансар, аляамсуу Хүблидэ энэнь лэ хэрэгтэй байгаа һэн ха, үнише болонгүй хэн нэгэнэй тэрээнэйдэ эржэ, энэ хүйхэр ябадал тухайнь асуухадань: «Зоруута гэжэ, зонной зугаа, энээдэн болог гэжэ аашалаа юм аабзаб даа. Нютаг голой домог болог, нэрэмни мүнхэрхэ һэн аа гү гэжэ ханааб», - гээ һэн ха.

Үнэхөөрөөше, мүнөө манай нютагта эдэ угсаатан зоной энэ тэрэ шалтагаанаар сугларжа эхилхэдэ, «Эдэ хүблнтэн угтамнай олоороо сугларшоод, ямар запруухаа худхаша байнаб даа?» гэлдэхэ, үгыше наа, эндэ тэндэ бүлэг эршүүлэй сугларшоод байгаа наань, «Таанад эндэ сугларшоод, сохом нэгэ запрууха худхашаа байна бэшэгта?» гэлдэхэше.

Иймэл даа, уншагшад. Иимэрхүүгээр бододог зонууд гэшэ урда сагташые байһан, мүнөөше яһала дайралдадаг лэ

хаш. Яахабши тээд, энээхэниие ойлгохоше, оройдооше ойлгохогүй зонууд гэжэ байха. Эндэ хэндэше ухаа заахагүйш, хэниешые гэмнэхэгүйш. Заримандаа ханахаш: иимэрхүү ябадал - нэрээ мүнхэлхэ гэшэнь! - зүбше юм гү, буруу юм гү гэжэ? Тээд, тээд... тийгэжэ ханажа байхадашни, юундэ заримашуулнай, ухаатайханууднай... жэшэнь, А.С. Пушкин мэтэ зон иимэрхүү байдал тухай үндэ найн мэдэхэ байһан хадаа: «Я памятник воздвиг себе нерукотворный, к нему не зарастёт народная тропа...» гэжэ байжа уридшалан бэшэжэрхихэн байдаг бэ? Юундэ тийхэдэ Росси гүрэн соогоо сууга артист ябаһан В. Золотухин Алтай хизаартахи түрэн тоонтодоо өөрынгөө мүнгөөр сүмэ барюулжархёод, һүүлдэнэ Москваһаа тишээл ошожо «өөрынгөө нютагта яһаяа хаяба», нэрээ мүнхэлбэ гэшэбта! Юундэ тээд оройхоо эдирхэн 36 наһандаа нүгшээшэн Д. Ульытуев:

**Адар ехэ шулуун дээр
Алтанш үзэг хийлээ наа,
Аадар, мүндэр, халхинда
Арилагдан жэгдэрхэ.
Арад зоной сэдхэлдэ
Арюн бодол тарья наа,
Арбан сая жэлдэ
Ама дахан мүнхэрхэ,** - гэжэ бэшэхэдэ, аяр «арбан сая жэлээр» арад зонойноо дунда нэрээ мүнхэлхээ ханашооб? Асуудалнууд, асуудалнууд...

А. ЛЫГДЕНОВ.

ДУУН ГЭЭШЭ – ЗУУН НАҢАТАЙ, ДУРАН ГЭЭШЭ – УРАН ХАҢАТАЙ

**Хуурым наашань үгыт,
Хуушан дуугаа эхилэ!
Ажалша нүхэдни, дүхыт,
Аялга нэгэдэн зэдэлүүлэ!**

Минии Найдан таабай (1853-1934) иигэжэ дууладаг байгаа.

**Дууража гараһан нарамнай
Дунда замбиие халаана.
Дунгалжа гараһан хүндэтнай
Дууша бэеым халаана.**

**Аажмаар гараһан
нарамнай
Алтан дэлхэе халаана.
Аялгалжа бариһан хүндэтнай
Айдар бэеым халаана.**

Минии аба (1889-1944), Цыретор ахаймни (1915-1990), Сэпэл эгшэмни (1919-2006) энэ дууе наһан соого дууладһаар, үнгэрөө юм даа.

Тээд, хаана, хээээ, хэнэйдэ дуулахаяа барандаа мэдэдэг байгаа. Юундэб гэбэл, энэмнай архийн дуун гэшэ ааб даа.

Бише өөрөө дуулаха сагаа шэлэжэ, ямар сагта, хэд нүхэдэй дунда дуулахаяа бүхы наһан соогоо ойлгожо ябадагби. Таабаймни малай суухаар, хилгааһан утаһатай, мүн хүбшэтэй хуур дархалдаг, хатуу зартагай модоор лимбэ хэдэг байгаа. Молон, Цыден, Цыренжаб, Радна хүбүүдэй, Дари, Долсон үхидөө хуур, лимбээр, буряад дуундаа һургадаг байгаал даа. Табатайхан, гүлмэрхэн байхадан, наһа барашоо һэн. Бүүр – түүрхэн лэ мэдэдэгби. Хоёртойдом, хүлдэ орожо байха үедэмни, 1931 ондо 14 айл хамтаржа, колхоз «Большевик» бии боложо, Баруун Бургалтай нютагай дасанда һуража байһан табан хубараг

хүбүүд комсомолшууд болошонхой, наһатай болошонзон эжы, абанарта улаан буланда, уншалгын байшанда үзгэлэл, ном заадаг болошоо һэн. Энээниие «Ликбез» гэдэг байгаа. Минии үетэн, мүн ахамадшые залуу хүбүүд, үхид 1933 ондо нютагайнгаа эхин һургуулида һуража эхилээ бэлэй.

1924-1930 онуудта түрөөшэд сугтаа нэгэ ангида һурадаг болоо һэмди.

**Үнгын сэгсээр бүрхөөгдэнэн
Үргэн тохойтой манай** нютаг.

**Үетэн бидэниие
хүмүүжүүлэнэн
Үндэһэн соёлой һургуули.
Набша сэгсээр бүрхөөгдэнэн
Нариихан тохойтой манай** нютаг.

**Наһатан бидэниие
гэгээрүүлэнэн
Нангин журамтай һургуули.**

Манай буряад арад хэр угһаа эжы, абаяа, эжэл гансаа, хүлэг мориёо, хани нүхэдөө гоё найхан дуун соогоо маггажа, үнгэ шарайень ходоодоо найхашаажа, дуран соогоо аялгалан дууладагынь баранда мэдээжэ гэшэл даа.

Би өөрөө Ханда нүхэрөө наһан соогоо дуулажа ябаа хүм даа. Нэгэ шүлэг соогоо иигэжэ бэшэһынше байхаб:

**найхан дуунай аялга
шагнажа,
һанаа сэдхэлни тэгшэрдэг
юм даа.
Гайхан, гоёшоон, дайдаа
хаража,**

**Ганса наһандаа ябадаг
хүм даа.**

Хүн бүхэнэймнай хани нүхэр гэшэ яаха аргагүй хайратай байдаг.

Эрэ, эхэнэр илгаагүй, бүхы наһан соогоо айлай нэрые нэрлүүлжэ, аба, эжы боложо, наһанайнгаа нэмэхэ бүри оюун ухаа түрээжэ, табай, төөбии гүүлэжэ, ажаһууһаһаа ондоо юун хэрэгтэйб даа. Домог сууга могой жэлээ долоо дахин угтажа абабашые, хани нүхэрни үдэшэжэ шадабагүйл даа.

**Эгээл холье дэбин гаталдаг
Элээ шубуунай дали юм даа.
Элдин нютагтам жаргал**

**Энээхэн наһанайм амараг
юм даа.**

**Газарай холье дэбин
гаталдаг,
Галуу шубуунай дали**

**юм даа.
Ганзага ниилэн жаргал
асарһан**

**Ганса наһанайм амараг
юм даа.**

Минии түрэнэн Баруун Бургалтай нютагни анханай жэнхэни буряад байһандаа, ехэ, бага илгаагүй, барандаа тоонной дуунда дуратай байгаа. Хонгор гүлмэрхэн үхибүүн наһанһаа абан, хэнэй дуулажа ябахые холоһоо шагнахадаша, дуунайнь аялгаар танидаг байгаа.

Залуухан һамгад Жамсаранай Должодые, шимнай хадамда гарангүй, хүгшэржэ ябанаша, үнжэмэл нэрэтэй эхэнэр ябахаша наһаа гүш даа? Иигэжэ ходоодо шогложо, наадалжа нүхэдэнь

ябадаг байгаа. Тээд Должод 14-тэй Дондидой Содбодо хадамда гарашоо бэлэй.

Малаашые адуулжа ябахадаша, олон нүхэдэй дунда, ондооше ажалда ябахадаша, Должод иигэжэ дууладаг болоо һэн:

**Баруун арын модые
Бараан тоншуул нарьюулаа.
Басаган залуу ябахадан,
Баабайн хүбүүн дурлуулаа.
Энгэр газарай модые
Эрэн тоншуул нарьюулаа.
Элдэр залуу ябахадан,
Эжын хүбүүн дурлуулаа.**

Иигэжэ дуулахаһаа гадна, өөрөөнь урда хадамда гараһан залуу һамгадые өөрөө наадалжа, шогложо, амар заяа үзүүлхэ болижо, өөһэдөө дуу зохёжо шадахагүй аад, «горхо үзэнгүй, гуталаа тайлаашад, уула харангүй, хормойгоо шуугаашад гэшэт!» гэдэг байгаа.

2012 оной февраль һарын 4-нэй үдэр Буряад оройнонгоо мэдээжэ уран зохёолшоодоор Михайловка нютагтаа уулзалга үнгэрөө һэмди. Нютагаймнай ДК-да дүүрэн зон, һургуулин шабинер, багшанар олоор сугларжа, шүлэг, зохёолнуудай уншалга болоо һэн. М.Р. Чойбонов түрүүтэй, тэрэ уулзалгын гэримнай голонгүй, 11 айлшад манайдаа орожо эрээ һэн. «Гэртэй байһан нохойн һүүл үргүү» гэдэгэй ёһоор, минингээ зохёһон дууе (хаанашые хэблэгдэггүй) Дулгар Доржиева, Галина Дашеева гурбуулан ханхнаса дуулаа һэмди. Эдэ хоёр буряад арадай шүлэгшэдые гайхаа һэм. Хаанашые уншаагүй, минии дуула-

хые шагнаагүй аад, намаяа дахаад лэ, гурбуулан дуулалдаа бэлэйбди. Матвей Рабданович хуушанай дууе таталуулжа, урсахан гэримнай шэмгэлэ һэн.

Оюун бэлигтэй иимэ нүхэдтэй байһандаа омогорходогби. Тэрэл зундаа, нютагайнгаа зунай найрта, энэл дуугаа дуулажа хоёрдохи һуури эзэлэ һэм. Наян наһаяа дабашоод, дуулажа ябахадаша, залуугай ходорхой найхан хоолой хаана байха һэм даа, үгэнүүдын эгээл түрүүшынхээ эндэ бэшэхэ ханаатай байнаб.

**БАРУУН БУРГАЛТАЙ
(арадай дуунай аялгаар)**

**Байсадаа бадаран нарагагша
Баруун Бургалтайм гоё гэшэ.
Балшархан наһанһаам**

**һанагдагша
Баабаймни түрэнэн нютаг**

**юм даа.
Эрхээрээ эхилэн нарагагша
Элдин Бургалтайм гоё гэшэ.
Эдирхэн наһанһаам**

**һанагдагша
Эжымни түбхинэнэн нютаг**

**юм даа.
Үндэртөө үглөөгүүр нарагагша
Үргэн Бургалтайм гоё гэшэ.
Үхибүүн наһанһаам һанагдагша**

**Өөрымни түрэнэн нютаг юм даа.
Хуураймни утаһанай**

**һуладаа бол,
Хургаа хүргэн эршэдхыт!
Хуушан дуунайм аалидаа наа,
Дуушан сэдхэлээр**

**дэмжөлсыт!
Цыбикжаб НАЙДАНОВ.
Захаамин. Михайловка.**

ХОРИИН БОЛОН АГЫН БУРЯАДУУДАЙ УРДА САГАЙ ТҮҮХЭ

(Үргэлжлэл. Эхинийн урдах дугаарнуудта).

1816 ондо Хориин ахалагша тайшаа Галсанай гэгшэ Ага морилжо ерээд байха үедөө хүбдүүд отогой Цэцэгтэ Нэлбээнэйдэ хайн жороо морин бии гэжэ дуулаад, тэрэ мориёо намда үгэ гэжэ хүниие эльгээжэ захихадань, тэрэ Нэлбээнэй гэгшэ зүбшөөлгүй тэрэ морёо унаад, тэрелэн холодожо, Хяла голһоо сааша байрлаһыень бэдэржэ олоод, холооло модоор хүлынь хабшажа, долоон хоногто байлгаад, лоозоор ехээр сохижо хэнээгээд, тэрэ жороо мориень абаба. Энэ үедэ Дээдэ-Удын земскэ сүүдэй заседатель Решетников гэгшэ Агын хорин нэгэн магазиние үзэхэ гэжэ ерэхэдэнь, ахалагша тайшаа Галсанай гэгшэ дээрэхи Нэлбээнэй гэгшын адуунһаа дүрбэн мори хүнгуулжа үгүүлээд, тэрээн дээрээ агын зонһоо 4000 түхэриг олзо үгэжэ ябуулба. Тэрэ заседатель Решетников тэрэ жэлэй үбэл баһа магазин үзэхын түлөө Ага ерээд, 2000 түхэриг, нэгэ хониной арһан дэгл абаад бусажа ошобо. Тэрэ жэлдэ ахалагша тайшаа Галсанай гэгшэ Ага ерээд, Морхоо Яндагайда сагаан болон алтан мүнгэн бии гэжэ дуулаад, сагаан отогой Арсалан Мүнхын гэгшые зайһан Яндагайһаа сагаан болон алтан мүнгэн ехээр абаад ерэ, хэрбээ үгөөгүй хаань, энэ ташуураар сохёод, бэеын тушаагаарай гэжэ ташуур барюулан, хатуу захиржа ябуулһаниень, зайһан Яндагай гэгшэ айжа, сагаанаар 70 түхэриг, алтаар 20 түхэриг үгэбэ. Тэрэшэлэн хүбдүүд отогой Бордиина Монсогдойо зайһан Далай Дагбын гэгшые ябуулжа, сагаанаар 150 түхэриг, дээрэхи Цэцэгтэ Нэлбээнэй гэгшын дээрэхи мүнгүүн Дүнэнэй гэдэгийэ ябуулжа, сагаанаар 150 түхэриг, харгана отогой Гада Дабанайда өөрөө ошожо, сагаанаар 200 түхэриг абаба. Эдэнь монетэ мүнгэн болоно. Хожомын, 1818 ондо, хориин зон тайшаа Галсанай гэгшэдэ гомдолтой боложо, ахамадта гуйлга хүргэхэдэнь, нэхэбэри боложо, тайшаа Галсанай гэгшын зөөриие бэшэһэнһээ сэгнүүлжэ, муу эд товар бусажа абаһан байна.

Агын буряаднар тарья ургуулжа ядаһан, магазинда табижа жэл бүрийн гааранса тарья худалдажа абажа, гарзада ороһоноо элирхэйлэн, Дээдэ-Удын земскэ исправнигаар дамжуулан, ноён Эрхүүгэй гражданска губернаторта 6000 түхэриг гарзатайгаар гуйлга хүргэхэниень, ноён министрүүдэй комитедээр шийдхэгдэжэ, 1817 онһоо эхилээд, магазинда тарья табихань зогсоодобо. 1817 ондо Агын ахалагша зайһан Намжил Мухуугай гэгшэ алтан медаль хайрада хүртэжэ, тэрэ медаль барюулжа, магазинуудые үзэхэ хэрэгээр Дээдэ-Удын земскэ исправник Геденстром гэгшэ Ага ерэжэ, 4000 түхэриг мүнгэ, 6000 пүүд талха бэлэг абажа, һөөргөө бусаһан байгаа. 1817 оной һүүл багаар Хориин ахалагша тайшаа Галсанай гэгшэ Ага ерэжэ, нютагай сайднар болон зондо хэлэнгүйгөөр, тэдэнэй зүбшөөлгүйгөөр Агын ахалагша зайһан Намжил Мухуугай гэгшэ Агын ахалагша тайшаа болгохо хүнгуулиие бүтээгээд, тэрэ сайд болон зоной гар хуурмагаар табиң, Эрхүү хото ошожо, ноён Эрхүүгэй гражданска губернаторта хүргэхэн дээрэһэнь, зайһан Мухуугай гэгшэ 1818 ондо Агын тайшаа болгон баталагдаба. Тэрээнһээ Хориин ахалагша тайшаа Галсанай гэгшэдэ олон зүйлэй гомдолтой боложо, тэрэ 1818 ондо Дээдэ-Удын земскэ исправнига, ноён Эрхүүгэй гражданска губернаторта гуйлга бариха үедэ, Агын зарим сайд

болон зон тайшаа Мухуугай гэгшэ хуурмаг хүнгалтаар баталагдаһан, тэрэнэй урдань зонһоо татабари абаһан ушарнуудые хүргэлсэхэн дээрэһээ, Эрхүүгэй губернскэ правительствын захиралтаар тэрэ Агын тайшааһаа зогсоогдоод, Хориин конторын депутатнар Дэлэг Гамбалай Буянта Дайдхын хоёр Ага ерэжэ, зайһан Мухуугай гэгшэтэй тоосоходонь, 16500 түхэриг мүнгэ тэрэн зондо түлэхэ боложо, гар табилгаар баталба. Энэ мүнгэнэй заримань зондо түлэгдэжэ, мүн зарим зон мүнгөө абангүйшые орхиһон байха. Энэ үеһөө эхилэн, хориин зон дотор ама хэлэн, зарга дэлгэржэ, зонной зобоһон тухай, хожомын, 1820 онһоо амаржаһан тухай хориин зоной түүхэдэ тодорхой хэлэгдэбэ.

1818 онһоо дээрэхи зайһан Мухуугай гэгшэ ахалагшаһаа зогсоогдожо, хүбдүүд отогой зайһан нэмүүн Нашанай, хуасай отогой зайһан Тодхолой Жарантайн гэгшэд ахалагша зайһан болоод, энээнһээ эхилэн Агын буряаднар амаржан жаргаба. Тэндэһээ дээрэхи ахалагша зайһангууд Нашанай, Жарантайн гэгшэдэй гуйлтаар хуасай отогой зайһан Түгэлдэр Тобын гэгшэ 1823 онһоо эхилэн ахалагша зайһан болобо. 1823 оной бүридхэлөөр агын буряаднар урданһаа үдэжэ, 7800 эрэ амин болобо.

Ехэ дээдэ император Александр Павлович хаан 1822 оной июлиин 22-ой үдэр Сибириин буса түрэлтэниие захирха тогтоол шэнээр баталаад, тэрэнэй ёһоор буса түрэлтэнэй талын захиргаануудые (степной управлени) тогтооходонь, Эрхүүгэй губернскэ соведэй 1824 оной апрелиин 28-ай үдэр журнал тогтоожо, тэрэниень ноён Зүүн-Сибириин генерал-губернатор баталжа, 1824 онһоо эхилэн, Агын буса түрэлтэнэй ахалагша захирган (главна инородно управа) болон 37 отогой захиргаанууд (родовой управлени) эмхидхэгдэжэ, ахалагша зайһан Түгэлдэр Тобын гэгшэ буса түрэлтэнэй захиргаанай гулваа тушаалые дааж абаба. Зүүн-Сибириин буса түрэлтэниие захирха тогтоолой 68-дахы зүйлэй ёһоор, Эрхүү хотодо губернскэ комитет байгуулагдажа, хүдөөгэй хуули бүтээхэдэнь, 1823 оной эсэс болон 1824 оной эжин үеэр ахалагша зайһан Тобын, шарайд отогой зайһан Хубита Барамидай гэгшэд депутат боложо, тэрэ комитедтэ хабаадаба.

Энэ үеһөө эхилэн, агын буряаднар Хориин Степной дүүмһээ холо байдаг тула элдэб хашалангай шалтагаанаар Дээдэ-Удын округһоо болон Хориин Степной дүүмын мэдэлһээ халажа, Нэршүүгэй округто хамжахые эды тэды зон дурлабашые, агын олонхи сайд, зон болон хориин тайшаанар дурагүй байһан дээрэһээ, тэрэ хэрэг бүтэдэггүй нэн. Тиин Эрхүүгэй губернскэ комитедэй 1824 оной апрелиин 28-ай үдэр тогтооһон журналые Зүүн-Сибириин генерал-губернаторай баталһанай ёһоор, полициин, мүшхэбэрийн, шүүбэрийн хэрэгүүдынь Нэршүүгэй ахмадай мэдэлдэ ороод, ажахын хэрэгын Хориин дүүмын мэдэлдэ байһаар нэн. Тиин хэдэ гулваа зайһан Тобын гэгшэ үлбэр боложо, тушаалһаа сүлөөлшыень гуйһан дээрэһэнь, бодонгууд отогой зайһан Зангяа Данжанай гэгшэ гулваа болобо.

Тиинхэдэ Сибириин буса түрэлтэнэй алба шэнээр зохёохо комисси ерэжэ, 1831 ондо зоной тоо абалган болоходо, агын буса түрэлтэн урдынхиһаа үдэжэ, 8797 эрэ амин болобо. Тэрээнэй ба аминийн түбхинэн, 18-һаа 50 хүрэтэр наһатай хүдэлмэришэд 4054 эрэ амин боложо, 6-6 түхэриг алба түлэхэ болобо.

С.Павлов
"Делегация хори-бурят на приеме у Петра Великого" / 2003 г.

Агын мэдэлэй олонхи зон бурханай шажанда бага зэргээр орожо, Онон, Сүүгэл, Ага шадарай зайһангууд Хуяг Лубын, Түгэлдэр Тобын болон бусад отогой сайднар зонтой зүблэлдэжэ, энэ газарта бурханай шажан дэлгэрүүлхэ шадалтай ламые залахын тула Байгалай үмэнэхи Шэгимүнийн шажантанай ахалагша лама бандида хамбада гуйлга оруулхадань, тэрэнэй зарлигаар Худанай дасанай шанзодба Лубсан-Һүндэб Дандарай гэгшэ заларан ерэжэ, номой нургуули хэжэ, бурханай шажан улам дэлгэрүүлэн, Онон мурэнэй хүбөөдэ, Сүүгэл горхоной адагта 1831 ондо дасан эхилэн бодхожо, 1834 ондо тэрэнэе дууһан рамнайла, Даша Чоймполлин гэжэ нэрлэбэ. Энэ дасан бүтээхэ тухай шийдхэбэри Эрхүүгэй гражданска губернатор 1831 оной майн 15-ай үдэр баталалга гаргаһан байгаа. Энэ дасанай рамнай үргэхэ үедэ хоёр зуунһаа үлүү ламанар ном уншажа, 3000 тухай зон мүргэл сугларан хэжэ, олон хоногто баясхалангай найр болобо. Энэ Даша Чоймполлин дасанай шэрээтэ Лубсан-Һүндэб гэгшэ номой нургуулида болбосорһон, арюун шагшаабадтай, шажан амитанай туһада хэшээлтэй, жүдхэмжэтэй байһанайнгаа түлөө ехэ дээдэһээ 1832 ондо алтан медаль, 1842 ондо харманай алтан медаль хайрада хүртэнэн, хаанай хайн дуранай экономическа бүлгэмэй гэшүүн болгогдоһон байна. Энэ лама болбол дээрэхи хориин түүхэдэ элирхэйлэгдэн галзууд отогой зайһан Батан Тураахинһаа нааша табадахи үеын угтай юм. Энэ ламын ашаар номой нургуули үлэмжэ ехээр дэлгэрэн, тэрээнһээ боложо буддын шажан зоной дунда ехээр тараба. Энэ дасанда урдань байгаагүй цанидай нургуули 1845 онһоо эхилэн хэгдэдэг боложо, тэрээндэ Сэлэнгын, Хориин, Баргажанай, Агын болон Хамниганай дасангуудһаа хайн хайн ламанар олоор сугларжа, нургуули хээд, шажан амитанай туһа улам арьбадхаба. Энэ болбол эртэ сагта Банчин Богдо Чоглой-Намжил гэгээнтэнэй соржи гэлэн Цүлтимдэ үзүүлһэнэй ёһоор, буряад зон хойто нэгэн үедэ Сүүгэл гэжэ газарта хийд бодхоожо, тэрэ дасанайн нэрэ Даша Чоймполлин болоод, сахюусаниин Чойжил болохо, энэ хийд хадаа бурханай шажанай гол боложо, амитанай туһада агуу ехээр тэрэниие дэлгэрүүлхэ гэхэн юм.

Агын буряаднар өөһэдэнгөө ахалагша буса түрэлтэнэй захиргаанһаа (главна инородно управа) гадна Дээдэ-Удын округой хориин буса түрэлтэнэй захиргаанда мэдэлтэй байдаг аад, газар холын шалтаганһаа гасалантай байһыень элирүүлэн, ноён Эрхүүгэй гражданска

губернаторта гуйлга хүргэхэниень, Дээдэ-Удын окружной соведэй 1835 оной августын 15-ай үдэр 139 тоотор тогтооһон журналые Эрхүүгэй гражданска губернатор баталхадань, 1837 онһоо эхилэн, Дээдэ-Удын округой хориин мэдэлэй буса түрэлтэдэй захиргаанһаа халажа, гансал Агын буса түрэлтэнэй захиргаанай мэдэлдэ байха болобо. Тиин агын буса түрэлтэн Хориин Степной дүүмэ ба хориин бусад зонһоо холо, Нэршүүгэй округ дотор нүүдэг тула үлэмжэ хашалантай ушарые элирхэйлэн, 1835 ондо ноён Зүүн-Сибириин генерал-губернаторта гуйлга хүргэхэдэнь, Эрхүүгэй губернскэ совет зүбшөөжэ, 1836 оной сентябрийн 16-ай болон 1837 оной июлиин 27-ой 45 тоотор тогтооһон журналые ноён Зүүн-Сибириин генерал-губернаторай баталһанай ёһоор, 8802 эрэ амин хүн бүлэнэртээ Дээдэ-Удын округһоо, Хориин Степной дүүмын мэдэлһээ халажа, Нэршүүгэй округто ба Агын буса түрэлтэнэй захиргаанай мэдэлдэ орон хамжаба. Тэндэһээ гулваа зайһан Данжанай гэгшын гуйһанай ёһоор, зайһан Тобын гэгшэ ноён Эрхүүгэй гражданска губернаторай баталалгаар, Эрхүүгэй губернскэ правлениин 1839 оной январийн хорин нэгэнэй 83 тоото дарамал саазаар гулваа болгогдобо. Тиинхэдэ Агын мэдэлэй буряаднар олон боложо, ганса буса түрэлтэнэй захиргаанай мэдэлдэ байхань хүндэ байһан ушарые элирхэйлэн, 1838 ондо ноён Нэршүүгэй окружной начальнигаар дамжуулан, ноён Эрхүүгэй гражданска губернаторта нэгэ Степной дүүмэ, зургаан буса түрэлтэнэй захиргаан шэнээр баталжа үгэхэ тухай зоной шийдхэбэри хүргэхэдэнь, Эрхүүгэй губернскэ совет зүбшөөжэ, 1839 оной мартын 2-ой үдэрэй 21 тоотор журнал тогтооһыень ноён Зүүн-Сибириин генерал-губернатор баталба. Тиингэжэ Агын Степной дүүмэ болон зургаан буса түрэлтэнэй захиргаанууд тогтооһон юм: Сүүгэлэй, Бэрхсүүгэлэй, Могойтын адагай, Шулуутайн, Хялын ба Тудхалтын. Баһа тэрэнэй хойно Эрхүүгэй губернскэ соведэй 1846 оной ноябрийн 7-ой үдэр 56 тоотор журнал тогтооһониень, тэрэниень ноён Сибириин главна управлениин соведэй түрүүлэгшын баталһанай ёһоор, Түүргын буса түрэлтэнэй захиргаан тогтобо.

Регби ПУБАЕВ,
түүхын эрдэмэй доктор,
Дашанима ДОРЖИЕВ,
хэлэ бэшгэй эрдэмэй
кандидат, түүхэ бэшгые
хэблэлдэ бэлдэбэ.

1992 он.
(Үргэлжэлэлын хожом гарха).

МОНГОЛ, БНАСАУ-ЫН ӨСВӨРИЙН ХӨЛБӨМБӨГЧДИЙН НӨХӨРСӨГ ТОГЛОЛТ БОЛЛОО

Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдорж БНАСАУ дахь айлчлалынхаа хүрээнд хоёр улсын өсвөрийн хөлбөмбөгчдийн хамтарсан нөхөрсөг тоглолтыг үзлээ. Хоёр улсын өсвөрийн хөлбөмбөгчдийн холимог багийн тоглолт Пхеньян хотын Ким Ир Сений нэрэмжит 50 мянган хүний суудалтай цэнгэлдэх хүрээлэнд суудал дүүрэн үзэгчдийн өмнө болсон юм. Ерөнхийлөгч өсвөрийн хөлбөмбөгчдийн тоглолтыг хөгжөөн дэмжиж цэнгэлдэх хүрээлэнгийн ногоон талбайд гарч тамирчдад баяр хүргэн гар барьж мэндчиллээ. Энэ нь Ким Ир Сений нэрэмжит Монгол, БНАСАУ-ын өсвөрийн хөлбөмбөгчдийн нөхөрсөг тоглолт боллоо.

Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдорж БНАСАУ дахь айлчлалынхаа хүрээнд хоёр улсын өсвөрийн хөлбөмбөгчдийн хамтарсан нөхөрсөг тоглолтыг үзлээ. Хоёр улсын өсвөрийн хөлбөмбөгчдийн холимог багийн тоглолт Пхеньян хотын Ким Ир Сений нэрэмжит 50 мянган хүний суудалтай цэнгэлдэх хүрээлэнд суудал дүүрэн үзэгчдийн өмнө болсон юм. Ерөнхийлөгч өсвөрийн хөлбөмбөгчдийн тоглолтыг хөгжөөн дэмжиж цэнгэлдэх хүрээлэнгийн ногоон талбайд гарч тамирчдад баяр хүргэн гар барьж мэндчиллээ. Энэ нь Ким Ир Сений нэрэмжит цэнгэлдэх хүрээлэнгийн талбайд гадаад орны Төрийн тэргүүн гарсан анхны тохиолдол болсон юм.

Тоглолтыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдоржийн хамт БНАСАУ-ын Ардын Дээд Хурлын Тэргүүлэгчдийн дарга Ким Ен Нам үзэж сонирхлоо. Мөн Монгол Улсын Ерөнхийлөгчид БНАСАУ-ын Хөлбөмбөгийн холбооны ерөнхийлөгч бараалхаж, өсвөрийн хөлбөмбөгчдийн тоглолтыг хамт үзэв.

Өсвөрийн хөлбөмбөгчдийн "Эрх чөлөө", "Энх тайван" багууд хоёр үеэр 50 минутын турш эн тэнцүү өрсөлдөж, "Эрх чөлөө" багийнхан 2:1-ийн харьцаагаар ялсан юм. Тоглолтын туршид 50 мянган хөгжөөн дэмжигч үлээвэр хөгжмийн амьд тоглолтын дор цэн-

гэлдэх хүрээлэнг дорвитол уухайлан дэмжиж байлаа.

Ерөнхийлөгч БНАСАУ-ын Хөлбөмбөгийн холбооны ерөнхийлөгч-ийг эх орондоо урьсан бол Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зөвлөх, Монголын хөлбөмбөгийн холбооны дэд ерөнхийлөгч А.Ганбаатар тамирчид, дасгалжуулагчдаас урив. БНАСАУ-ын хөлбөмбөгийн дасгалжуулагчдаас Монгол Улсад ажиллуулах, Монголын өсвөрийн хөлбөмбөгчдийг БНАСАУ-ын хөлбөмбөгийн дугуйлан, клуб, тусгай сургуулиудад сургах талаар энэ үеэр ярилцсан юм. БНАСАУ-ын сургууль бүр хөлбөмбөгийн дугуйлан, клубтэй, сум болгон нь хөлбөмбөгийн талбайтай бөгөөд хөлбөмбөгийн ДАШТ-нд тэргүүлдэг орны нэг юм. Хөлбөмбөг нь БНАСАУ-ын тэргүүлэх зэргийн спортын төрөл юм байна.

Мөн өдөр Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдорж, гэргий Х.Болормаа, дагалдан яваа албаны хүмүүс болон Монголын бизнесийн төлөөлөгчид Тэсон уулан дахь Хувьсгалчдын бунханд цэцэг өргөв.

Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдоржийн БНАСАУ-д хийж буй төрийн айлчлал өчигдөр өндөрлөлөө. Тэрээр өчигдөр Ким Ир Сений нэрэмжит Их сургуульд зочлон лекц уншиж, айлчлалын төгсгөлд Мүнсүгийн усан парк, Мирим морин тойруулгын газрыг үзэж сонирхсон юм.

ХЯТАДУУДАД ХҮҮХДЭЭ ЗАРДАГ ЭМЭГТЭЙЧҮҮД БАЙГАА Ч ТЭДЭНД ЯЛ ХҮЛЭЭЛГЭХ БОЛОМЖ БАЙХГҮЙ

Жирэмсэн эмэгтэйчүүд үрд хөршийн хил давж, тэнд төрөөд хүүхдээ өндөр үнээр борлуулчихаад ирдэг гэх мэдээлэл сүүлийн үед гарах боллоо. Хил хамгаалах ерөнхий газрын Хилийн тагнуулын ажилтнуудад энэ талаарх мэдээлэл ирсэн тухай эх сурвалж мэдээлсэн юм. Тодруулбал, өнөө маргаашиг үрэх дөхсөн 22 настай Н гэгч эмэгтэй гурван хоногийн өмнө үрд хөрш рүү хилээр нэвтэрсэн. Харин буцаж ирэхдээ Монголын хилээр нэвтрэнгүүтээ галт тэргэн дотор цурхиртал үйлж гарчээ. "Би хүүхдээ хятадад зарчихлаа. Надад мөнгө хэрэгтэй байсан болохоор хүүхдээ зарчихаад ирлээ" гээд уйлаад байсан гэнэ.

Энэ мэдээллийг авсан Хилийн тагнуулынхан хятадруу гарч буй жирэмсэн эмэгтэйчүүдийг ажиглах ажиллагааг эхлүүлсэн аж. Гэтэл дөрвөн ч эмэгтэй хэвлийдээ хүүхэдгүй эргэж ирсэн байна. Тэдгээр эмэгтэйчүүдээс зарим нэгэн мэдүүлгийг авахад "Эрээнд явж байгаад зулбачихсан. Хүүхдээ аборт хийлгээд авахуулчихсан" гэж ярьжээ.

Энэ талаар ЦЕГ-ын хэвлэл мэдээллийн ажилтан, цагдаагийн ахмад Е.Лхагвасүрэнгээс тодрууллаа.

- Хятадад хүүхдээ зарсан гэх зургаан эмэгтэйг шалгаж байгаа гэх мэдээлэл байна. Үнэн үү?

- Хятадад хүүхдээ аваачиж зардаг гэх мэдээлэл байгаа. Гэвч гадны улсад үйлдэгдсэн гэмт үйлдлийг эрүүгийн хуулийн зүйлчлэлээр

шалгах эрх бидэнд байхгүй. Тухайн улсад үйлдэгдсэн гэмт хэрэг тухайн улсын эрүүгийн хуулиар шийдэгдэнэ. Монгол Улсын хуулинд "өөр оронд гэмт хэрэг үйлчихээд Монгол Улсад ороод ирсэн манай улсын иргэнийг бид тухайн улсад ялыг нь эдлүүлэхээр хүлээлгэн өгөхийг хориглодог" заалт бий. Өөрөөр хэлбэл, бусад оронд өөрийн улсын иргэнийг ял эдлүүлэхээр шилжүүлэн өгч болохгүй гэсэн заалт байдаг. Улс нь иргэнээ хамгаалж буй том хэрэгсэл юм. Тэр хүн буцаж явахгүй нутагтаа чөлөөтэй амьдралаа гэсэн үг. Тэгэхээр тэр хүний хийсэн хэрэг тухайн улсад л шийдэгдэнэ.

- Тэгэхээр тэдгээр эмэгтэйчүүдийг хуулийн байгууллагад шалгаж байгаа гэх мэдээлэл худал гэж ойлгож болох үү?

- Шалгах үндэслэлгүй. Харин энэ гэмт үйлдлийн анхны үүсвэр нь хаана юм бэ гэдгийг тогтоож болно. Тэр хүн өөрөө сайн дураараа хүүхдээ зарсан уу, бусад хүмүүс зуучилж заруулж байна уу гэдгийг бас шалгах ёстой. Хилтэй холбоотой, хил давж үйлдэгдэж байгаа хэрэг учир Тагнуулын ерөнхий газар харьяаллын дагуу шалгах учиртай гэлээ.

Ямартаа ч хэрэв эдгээр эмэгтэйчүүд сайн дураараа хүүхдээ аваачиж өндөр үнээр зардаг бол тэдэнд хүлээлгэх хуулийн хариуцлага байхгүй юм. Харин зуучилдаг, албадан заруулж буй этгээд байгаа бол тэр хүнийг нь илрүүлж таслан сэргийлэх арга хэмжээ авч болох аж.

ТҮҮХЫН ТЭМДЭГЛЭЛНҮҮД

БУРЯАД-МОНГОЛШУУДАЙ БОЛОН ХИТАДАЙ АРАДАЙ РЕСПУБЛИКЫН ҮБЭР-МОНГОЛОЙ ХҮЛЭН-БУЙР АЙМАГАЙ ШЭНЭХЭЭН НЮТАГАЙ ТҮҮХЭ

(Үргэлжлэл. Эхинийн 27-ой, июлийн 11-эй, августын 1-эй, 8-ай, 22-ой, 29-эй, сентябрийн 12-ой, 19-нэй, 26-най, октябрийн 3-най, 10-най, 17-ной, 24-нэй дугаарнуудта).

ХАБСАРАЛТА: ШЭНЭХЭЭН НЮТАГАЙ ХЭНЭГ ТҮҮХЭТЭ ХҮНҮҮД БОЛОН УДАРИДАГШАД.

Базарай Намдаг. Тогтор хуасай обогтой, Ага нютагай буряадай 2-гаар удаагай тайшаа ноён Тобын Түгэлдэрэй аша хүбүүн. Ага нютагай Намдаг ноён гэж алдаршаан хүн байгаа. Намдаг ноён 1918 ондо анха удаа Михаил Богданов болон ондоо хэды хүниие дахуулжа, Хүлэн-Буйрай мээрин зангийн яаманда ержэж, тэрэ үеын эрхэ баригшад Гуй-фу амбан ноён болон Чин-дэ гүн зэргэ хүнүүдтэй уулзажа, нэгэ бүлэг буряад-монголшууд Ород уласай дотор болоһон Намуун үйлзһөө зайлажа, нүүдэллэн ержэж, нютагжан хууха тухай, нютаг уһа гуйжа, анха алхамай зүбшөөрзэлье олоод бусаһан юм. 1921 ондо хоёрдаагаар удаа ержэж, мээрин зангийн яаманай сайдай зүбшөөрзэлье олоод, Шэнэхээн нютагые эхэбшэлэн хайн байсаажа үзөөд, Ага нютагаа бусажа, дахиад Шэнэхээндэ ерээгүй бэлэй. Харин тэрэнэй эхэнэрын хүбүүн Бабуутаяа хамта нүүдэлээр Шэнэхээндэ ержэж хуурижаһан юм. Дахижа ерээгүй шалтагаанинь удангүй хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэж, наһа бараһан хурагтай байдаг.

Намдаг ноёной дүү Түгэлдэрэй Аюша. Ород соёлтой хүн байһан. Шэнэхээнэй хүнүүд тэрэниие хүндэлжэ, Аюша багша гэжэ нэрлэдэг байгаа. Тэрэ үедэ гэр бүлөөрөө Шэнэхээндэ нүүжэ ерээд, өөрөө 1940-өөд оной эхиндэ наһа баража, үри хүүгэд ба хойшо үеын хүнүүд мүнөө болотор Шэнэхээн нютагта хэды айл ажаһуудаг юм.

Намдаг ноёной хүбүүн Бабуу. 1940 гаран он болотор Шэнэхээн нютагта байһанаа, 1940-өөд оной хүүлээр үбшэлжэ, наһа бараба. Тэрэнэй хүбүүн Бабуугай Чимит-Доржо 2008 он болотор Шэнэхээндэ байжа, 2009 ондо 81 наһандаа нүгшэбэ. Тэрэнэй үри хүүгэд олон байдаг.

Михаил Богданов. 1878-1920 он. Байгалай урдахи буряадай Худари нютагай хүн. Багаһаа ородой хургуулинуудта хуража, хүүлдэ ород уласай Казань хотын ехэ хургуули түгэсэжэ, газар шэнжэлхэ хабаатай мэргэжэлтэй болоһон эрдэмтэн хүн. 1920 гаран ондо Ородой Улаан-Үдэ хотодо баригдажа, алуулһан. 1918 ондо Намдаг ноёниие дахжа, Шэнэхээндэ нютаг хайн байсаажа (шэлэжэ), шэнжэлэн үзэлгэдэ мэргэжэлэй талаар ехэ тухаламжа үзүүлһэн юм. Иигэжэ Хүлэн-Буйрта нүүжэ ерэнэн буряадуудай газар нютаг оложо хуурижаха хэрэгтэн анханай хуури табилсаһан зоной нэгэн юм.

Раднын Абида. Ородой Шэтэ можын Дээдэ Бооржо нютагай Бодонгууд обогтой хүн. 1918 ондо нютагайнгаа зоние дахуулан, Хүлэн-Буйрта ержэж, 1921 ондо Буряад хушуу байгуулхдаа, Хүлэн-Буйрай мээрин зангийн яаманай томилолтоор анханай угардаа (Буряад хушуун дарга)

боложо, 1924 оной зун болотор угардаа ноёной тушаалые гүйсэдхэжэ байба. Раднын Абида хоёр хүбүүтэй, хойулаа ород хургуулида хураһан, ород соёлтой. Шэнэхээндэ хойулаа Буряад хушуунай үедэ зангийн тушаалда байһан зон юм. Бага хүбүүн Дамбань хуурмаг Манжа уласай үеын Хинган хойто можын нэргылэн хамгаалха сэрэгэй штабай дарга байһан юм. Абида 1924 ондо бэеынгээ муудаһан шалтагаанһаа угардаһаа бууба. Тэрэнэй ехэ хүбүүн Холхонёониинь Шэнэхээн нютагай анханай дүрбэн зангийн нэгэниинь байһан болобошье, 1920 гаран оной хүүлээр наһа бараба. Тэрэнэй дүү Дамбань Хинган хойто можын нэргылэн хамгаалха сэрэгэй штабай дарга байһанаа, хүүлээрнэ сэрэгэй албанһаа буужа, мал хүрэнгээ үдхэжэ, үржүүлжэ ажал хэбэ.

Гармын Уржэн. Ородой Шэтэ можын Дээдэ Бооржо нютагай, Харгана обогтой. 1889 ондо Дээдэ Бооржын доодо нютагта түрэбэ. 1908 ондо Ага нютагай бага хургуули, 1912 ондо Шэтэ хотын багшын хургуулиие түгэсэжэ, Ага нютагай Тужа, Хада булаг, Табтаанай зэргын нютагуудай бага хургуулинуудта багшалһан түүхэтэй бэлэй. 1918 ондо 1919 он болотор Ородой сагаантанай томо жанжан Семеновой эрхилһэн Даури гэжэ галта тэргын үртөөдэ байгуулагдаһан морито сэрэгэй дарганарые хүмүүжүүлжэ сэрэгэй хургуулида орожо хураһан юм. 1920 оной үеэр Дээдэ Бооржо нютагайнгаа зонтой хамта хилэ дабажа, Шэнэхээн нютагта нүүжэ ерэнэн байгаа. Тэрэ хадаа 1921 ондо Шэнэхээн нютагта Буряад хушуунай байгуулагдахдаа, анханай угардаа ноён (Хушуун дарга) Раднын Абидын доро дид дарга болоһон болобошье, ондоо бусад ажалай хараагаар удангүй тушаалһаа бууба. 1924 ондо Раднын Абида наһа баража, орондонь Миндэгэй Мэжэд угардаа боложо, Гармын Уржэн тэрэ үеһөө хойшо Хинган хойто можын сэрэг байгуулха ажалые эрхилһэн байна. 1933 ондо Хинган хойто можын нэргылэн хамгаалха сэрэгэй дарга боложо, 1934 ондо хушууша генерал болоһон бэлэй. Гармын Уржэн энээнэй урда 1932 ондоо 1933 он болотор Шэнэхээн Буряад хушуунай угардаа ноёной тушаалые гүйсэдхэн болоод, 1933 ондоо хойшо жэнхэни сэрэгэй тушаал гүйсэдхэбэ. 1935 ондо Манжуурай хуралдаанһаа хойшо Хинган хойто можын нэргылэн хамгаалха сэрэгые өөршэлэн Хайларай сэрэгэй 10-гаар тойрог байгуулжа, Гармын Уржэниие зэргэ дэбшүүлэн хурандаа-генерал болгожо, сэрэгэй юрэнхы даргаар томилбо. Тэрээнһээ хойшо 1945 ондо Вангай хүмэдэ байха Хинган сэрэгэй дарганарай хургуулиин дарга боложо, 1945 оной хабар гурбан одотой хамагай дээдэ зэргын генерал болоһон юм. 1945 оной наймадуугаар харада Чань-Чунь хотодо Ородой Улаан сэрэгтэ бээ тушаажа, барибшалагдаһан байна. 1947 оной 3-гаар харада Зүблэлтэ уласай Москва хотодо Зүблэлтын гүрэнэй сэрэгэй дээдэ Шүүхын (сүүдэй) шийдхэбэрээр "алуулха" ялаар шийдхэгдэбэ. Тэрэ жэл 59 наһатай байгаа. Гармын Уржэн хуурмаг Манжа уласай үедэ японцуудай тухиралгаар сэрэгэй дээдэ зэргын тушаалнуудые

гүйсэдхэжэ ябаһан болобошье, нютаг орондоо малшан арад түмэнөө болон хүдөө нютагуудай хүнэй ажал амидаралаар ханаагаа зобохо ушарһаа олон түмэнэй дунда нэрэ түрэтэй хүн байба.

Миндэгэй Мэжэд. Агын харьяагай Онон голой хойто бэеын нютагта түрэн хальбан обогтой хүн. 1919 оной үеэр Шэнэхээн нютагта нүүжэ ерээд хуурижаһан юм. 1924 ондо Раднын Абидые залгажа, Шэнэхээн нютагай 2-гаар удаа угардаа (Хушуун дарга) болоһон хүн юм. Угардаа ноён байха үедөө Шэнэхээндэ анха эхилжэ хургуули, Шэнэхээн хүмэ байгуулха ажалнуудые эрхилэн хэһэн юм. 1931 ондо 9-гаар түрын Баншан Эрдэниие залажа, Шэнэхээн хүмэдэ ном табиулһан бэлэй. 1932 ондо үбшэнэй шалтагаанаар наһан болоо. Тэрэнэй хүбүүн Даша-Нима япон уласай Токио хотодо япон уласай хуурай замай сэрэгэй даргын хургуули түгэсэжэ, 1945 ондоо хойшо Хубисхалай ажалда орожо, уласай кадр болон ажаллаба.

Бадмын Сэрэн. (Халзан Сэрэн гэлсэдэг байгаа). Үлирэнгэ нютагай Онгор хуасай обогтой хүн. 1920 гаран оной үеын Шэнэхээн нютагай анханай дүрбэн зангийн нэгэн бэлэй. 1930 гаран ондо Хүлэн-Буйрай Үргэнэ баруун хушуунай хушуун даргаар томилогдожо, 1924-1945 онуудай хоорондоо голоон хушуунай хушуун даргын тушаалые гүйсэдхэжэ байба. Залуу багаһаа ород бэшэгтэ хуража, Ородой Шэтэ хотын багшын хургуулиие түгэсэһэн ород соёлоор үндэр хүн байба. Юрэнэ нютаг ороной малшад дотор томоотой түбшэн хүн гэгдэжэ, олоной хүрээлэниие оложо байһан бэлэй. 1945 ондо Ородой Улаан сэрэг тэрэниие барибшалаагүй мүртөө ялагүй хүн гэжэ гэртэнэ харюулһанһаа хойшо тэрэ гэр орондоо байба. 1950 гаран онуудта үбшэндэ нэрбэгдэжэ наһа бараа. Анханай Улас түрын Зүблэлгын гэшүүн байжа үнгэрбэ.

Жамсаранай Аюша. Үлирэнгэ нютагай баршууха хуасай обогтой хүн. Тэрэ хадаа 1920 гаран ондоо Шэнэхээн нютагай Буряад хушуунай угардаа ноёной зүүн гарай тухалагша галидаа зэргэтэй байһан юм. Хүбүүниинь Жигмид-Доржо мүнөө болотор Хүхэ-Хотодо амидаржа байна. Үбэр-Монголой багшын ехэ хургуулиин амиды бодисой профессор.

Шоймполой Даша. Агын харьяа Үлирэнгэ нютагай шарайд обогтой хүн. 1920 гаран ондоо 1930 гаран он болотор Буряад хушуунай баруун гарай тухалагша галидаа зэргэтэй байһан.

Далайн Согто. Үлирэнгын голой Олон булаг нютагтай онгор хуасай обогтой хүн. 1896 ондо түрэжэ, залуу байхаһаа нютагта монгол бэшэг хуража, дараань ород тосхойной хургуулида ород бэшэгтэ хураад, хүүлээрнэ Шэтэ хотын ородой багшын хургуулида хуралсаһан, ород монгол бэшэгтэй соёлтой хүн байгаа бэлэй. 1919 ондо нютагһаа гаража, нютагайнгаа хүнүүдтэй хамта Хүлэн-Буйрай Шэнэхээндэ ержэ хуурижаад, 1924 ондоо хойшо Шэнэхээн нютагтаа хуураа хургуули эрхилэн, нютагай хүүгэдүүдтэ уларилай шанартайгаар монгол бэшэг заадаг байба.

1929 ондо Шэнэхээн нютагай нэгэ номоной зангийн тушаалда ороод, 1934 ондо зангийн тушаалһаа буужа, Шэнэхээндэ бага хургуулиин даргаар ажаллаба. 1942 ондо тэрэ үеын голоон хушуунай засагай орондоо мал малжал болон үйлдэбэрилые хамаарха халаагай дарга боложо, хахад жэл хушуун даргын тушаалые гүйсэдхэбэ. 1956 он хүрэтэр энгэ нэгэ малшан байһанаа, гэнтэн үбшөөрөө наһа бараба. Хуурмаг Манжын үедэ хургуулида ябажа, гэгээрһэн хүнүүдэй олонхын Далайн Согтын хурагшанар байһан болонод.

Сэрэнжабай Абида. Агын буряад ороной Бооржо нютагай бодонгууд обогтой хүн. 1914 ондо Будажабай Сэрэнжаб гэжэ малшан айлай бүлэдэ хүбүүн болон заяажа, 1929 оной эхиндэ арба гара наһатайдаа Бооржо нютагай айлуудтай хамта бүхы гэр бүлэтээ Хүлэн-Буйрай Шэнэхээн нютагта нүүдэллэн ержэж, тэрэ үеын Буряад хушуунай 7-гаар номоной харьяата иргэн (эрхэтэн) болон хуурижаһан юм. Хүүгэд байхадаа хүдөө нютагтахи монгол, ород соёлой мэдэлгэтэй хүнүүдээр багшалуулжа, монгол бэшэг үзэжэ, монгол соёлой хууригай болохын хамта ород хэлэнэй анханай мэдэлгэтэй болоо. 1930 оной оршом болон 1940-өөд оной дунда хүрэтэр Чань-Чун хотодо япон хүнэй эрхилһэн "Үнэн үйлэтэй" гэжэ нэрэтэй хургуулида хураад, тэрэниие түгэсэжэ, Харбин хотын түмэр замай дээдэ хургуулида хоёр жэл хуража дүүргээд, Хайлаар хотын замай түрөөдэ ажаллаба. Хүүлээрнэ Хинган урда можодо түмэр замай хургуулида багшалба. Дараань тэрэ үеын Хинган юрэнхы можогоо эрхилһэн Манжуур хотодохи Монгол хургуулида багшалба. Мүн удангүй голоон хушуунай засагай орондоо шэл-

жэн ержэж, арадай ябадалые эрхилэн хэһэн хамта монгол, япон хэлэнэй оршуулгын ажал хэбэ. 1940 оной дунда үеэр Шэнэхээн нютагай номон дарга боложо, 1950-яад оной үедэ хушуунай малжалтай тобшоной дарга болобо. 1960-яад ондоо хойшо хушуунай улас түрын зүблөөнэй хуралай дид түрүүлэгшэ боложо, дараань Хүлэн-Буйрай аймагай үндэһэтэнэй хэрэг эрхилхэ комиссийн дид эрхилэгшэ болоһон юм. 1970 оной хугасаада Хүлэн-Буйр аймагай улас түрын зүблөөнэй хуралай дид нарин бэшэгтэй дарга боложо, удангүй тэрэнэй баймгын гэшүүн болоод, соёл түүхын ажал хэжэ, 1988 ондо наһанайнгаа амаралтада гараһан юм. Бодонгууд Абида нэрээр алдаршаһан "Буряад-монголой тобшо түүхэ", "Шэнэхээнэй буряад-монголшуудай ойрын түүхын тоймо", "Номуун хаанай дайн" зэргын номуудые ниитэлүүлһэнһээ гадна "Бальжан хатанай түүхэ" үгүүлэл, "Түүхэтэ хүнүүд: эрдэмтэн Банзарай Доржо", "Ехэ эрдэмтэн Жамсаранай Сэбээн", "Хүлэн-Буйрай амбан яаманай зүүн тэнхимэй дарга Чин-дэ (Сэндэ гүн)", "Шэнэхээн хүмэ Дамба Даржаалин" зэргын олон зохёол үгүүлэлнүүдые номин болон нэтхүүлнүүдтэ (журнал) ниитэлүүлбэ. Бодонгууд Сэрэнжабай Абида 2006 ондо 7-гаар нарын 5-ай үдэр 92 наһатайдаа Хайлар хотодо гэртээ наһа бараба.

Доржо СУЛЬТИМОВ, Жаргал БАДАГАРОВ хуушан монголхо оршуулба.

Оршуулагшад авторай бэшэһэн нанал бодолнуудые хубилгангүй, байһан соонь оршуулхаяа оролдоо.

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

БУУРАЛ ЭГЭШЫН АЛТАН ЁУРГААЛНУУД

Урданай буряадуудай эртэ урда сагнаа сахижа ябаһан заншалнууд гүнзэги үдхатай байдаг. Мүнөө үе хүрэтэр ехэнхи гурим заншалнууд тэрэ шэгтээ сахигдангүй, мартагданхай. Мүнөө үеын үндэр наһатай ахай, абгайнарай олонхинь Совет засагай эхиндэ, бурхан шажан, урда сагай ёһо заншалнуудые хуушараа гэжэ тоолодог үедэ үндыһэн байдаг. Комсомол залуушуул бүхы урданай ёһо заншалтай тэмсэжэ, шэнэ үеын шэнэ хүнүүд боложо ябаа ха юм даа. Тиймэһээ мүнөө үсөөхэн үлэһэн үндэр наһатай аха захатанай алтан үгын нургаал сахиха манда ехэ шүхала. Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг Цымжид Доржиева абжаагай нагаса эжынь ехэ хүзэгшэ, номтой абгай байһан тула багшын мэргэжэл шэлэһэн зээ басагаая хүмүүжүүлхэ үедөө хулинсагуудайнгаа нангин нургаалнуудай нюуса дамжуулжа шадаа. Урдахи дугаарнуудта буурал эгэшын алтан нургаалнуудые оло дахин толилоо бэлэйбди. Мүнөө Цымжид Доржиев-нагай хөөрөө саашань дамжуулая.

ҮХИБҮҮДЫЕ ЗҮБ МҮРӨӨР ХҮМҮҮЖҮҮЛХЭ ШҮХАЛА

Һаяхан Улаан-Үдын Республиканска больницын буудал дээрэ үдэшлэн болоһон ушар. Энэ буудал дээрэ хүн зон ехэ олон байдаг. Үдэшлэн, ажалай һүүлээр ямар нэгэ автобус, хамтын унаада һуугаад ябаха гээшэнь хэлсээтэй. Эрэхэ жэлһээ "Истана" түхэлэй унаа үгы хэхэдэнь, яажашы ниитэ унаагаар хүн зон ябадаг байха юм, хөөрхэй. Энэншые засаг түрын шиидхэхэ асуудал, харин минии мүнөөдэр хөөрэхэ гэхэн юумэн хадаа үхибүүдэй хүмүүжэлэл. Тэрэ буудал дээрэ олон зоной дунда нэгэ залуу эхэнэр 6-7 наһатай басагаха дахууланхай. Ехэ удаан унаа хүлээгээд, юрэ хүнүүдые адаглан байтарни, гэнтэл нэгэ сүлөө һаатуулһан юумэн, шаг шууян дууджал байһыень ойлгожорхибоб. Тэрэ залуу эжын басагахан байрагүй гээшэнь аргагүй, хандалида дээрэ гараад, үгышые һаа, өөдөө хүрэхэ байгаад, буудалай ханада үлгөөтэй бүхы соносхол, мэдээсэл, рекламнуудые бултыень шуура татаад, газар дээрэ хаяна. Тойроод газар хуу ношоор дүүрешэб. Юрэ саарһа таһална бэшэ, мүн тэрэнээ дэбһэнэ, хашхарна. Теэд хүн зон хараад лэ, абяагүй зогсонод. Нэгшые хүн хорибогүй. Би бүхэли наһараа багшаар хүдэлһэн хүн хадаа тэсэжэ ядаад, дүтэлөөд: "Басаган, үгы, болииш, иихэдээ яана гээшэбши? Үглөө үглөөгүүр хамууршан ерээд, энэниешни хамахадаа, ехэ ажал гаргаба ха юм ши?". Харин басагахан наһа үээрээ хорюулжа, зэмэлүүлжэ үзөөгүй нүдөөр нам руу хараад, шанга гэгшээр энеэжэ

эхилбэ. Эхэнь намда: "Танай ямар хэрэг бэ? Та хамаха һэн гүт? Юундэ хүнэй үхибүүе зэмэлээбта?" - гэжэ байгаад, уур сүхал болошобол даа. "Та залуу эжы байнат, мүнөөнһөө үхибүүгээ зүб мүрөөр хүмүүжүүлхэ байгаа ха юм та", - гэжэ хэлэхэдэмни, залуу эхэнэр улам гааража, үхибүүнииншые нам руу хэлээ гаргаба.

Иигэжэ мүнөөнһөө буруу шэглэлээр хүмүүжүүлэгдэжэ байһан басагахан хайратай. Энэ залуу эжы һүүлдэнь өөрынгөө тариһан модоной жэмсыень амсажа магад. Теэд сэхыень хэлэхэдэ, энэ залуу эжы уур сүхалаа тараад, "Байза, энэ хүгшэн тон зүб хэлээл даа", - гэжэ мэдэрээд, саашадаа үхибүүгээ оршон тойронхи байгаали, байдал ариг сэбэр байлгаха гэжэ нургахал байха гэжэ найданаб. Мүнөө олоной анхаралда ёһотойл багша-хүмүүжүүлэгшэ байһан Буда-Ханда Жигмитовна Цырендоржиевагай бэшэһэн "Хүн болохо багаһаа" гэхэн номһоо энээхэн хэхэг эгээл мүнөөдэрэй хөөрөөндэмни таарана гэжэ һананаб. Тийгээд тэрэ хэхэгтээ иимэ гаршаг табибаб:

ХҮҮГЭДЫЕ АЖАЛААР ЖЭШЭЭ ХАРУУЛАН ХҮМҮҮЖҮҮЛТЭЙ

Урданай зон үри хүүгэдэе хара багаһаань бүхы юумэндэ нургадаг байгаа бшуу. Энэнь тон зүб. Эрдэмтэдэй шэнжэлһэнэй ёһоор, арбан наһан хүрэтэрөө хүнэй ухаан нэгэ сүүдхэ соо 46 хуби ургана ха юм.

Ноһоо ээрэхэ, арһа элдэхэ, эрмэгтэй гутал оёхо, хониной арһанай үһые ху-

улаад, һарьмай (ямаршые булгайрһаа дутуугүй) хэхэ – буряад эхэнэрэй гараар эдэ олон ажал хэгдэдэг байгаа. Аргал шатаажа утаһан арһые заяандаашые хүйр - моль эдидэггүй юм.

Урданай урашуулай шадабариие халан абаад, өөһэдөө улам оньһожоруулаад, элдэб түмэрөөр, эдээр, мүнгөөр юумэ бүтээдэг, арһаар гоё бүтээлнүүдые хэдэг, модо һиилэдэг уран гартанай ажалтай танилсуулһан үзэсхэлэнүүд ехэ һонирхолтой, залуушуудта нургаал болоно бшуу.

Уран гартанай бүтээһэн элдэб шэмэглэлнүүд, гайхамшагта гоё зүйлнүүд, амһартанууд, эхэнэрэй зүүдхэлнүүд, модоор, түмэрөөр урлан бүтээһэн хэрэгсэлнүүд ямар гоё байдаг гээшэб! Үдэр бүрийн ажабайдалда хэды хэрэгтэй гээшэб!

Үхибүүдээ ажалда зүбөөр нургалга - эхэ хүнэй угаа ехэ амжалта болоно. Гэбэшые эсэгэ хүн хүүгэдээ хүмүүжүүлхэ талаар гол гэхэ гү, диилэнхи үүргэтэй байха ёһотой. Олон жэхэ божо оролдолгонуудһаа боложо, эхэ хүн зарим ушарта хүмүүжэлэй "жоло-

оё" нуладуулан алдажа магад. Хэрбээ бүлэ соогоо эхэ эсэгэ хоёр хоорондоо эбтэй, бэе бээе хүлисэдэг, дэмжэдэг, хүүгэдтээ адли анхарал табидаг һаань, хүгэдынь олоной дунда ороходоо, тэсэмгэй, һэргэг, нүхэдтөө туһалха дуратай, зон нүхэдөөрөө эбтэй ябадаг байна. Гэртээ бүлэдөө һонирхолтой, мүн туһатайгаар сагаа үнгэргэдэг: ном уншаха, кино хараха, хүдөө байгаалида гараха, бэеын тамир шангадхаха һорилгонуудые хэхэ, түрэхэн үдэр мэтэ бүлын һайндэр архигүй аад, хүхиюу зугаатайгаар үнгэргэхэ, суг хамта концерт наада хараха, хабаадаха, олонийтэ зоной хэхэ байһан хамаг хэмжээнүүдтэ хабаадаха гэхэ мэтээр ажаһуудаг бүлын үхибүүдэй ажабайдалайнь хараа шэглэл ехэ зүб, хожомоо һайн үрэ дүн үгэдэг.

Хэрбэээ гэртэхин ехэшүүлэй, мүн бага-шуулай хэхэ болон хабаадаха юумэн гэжэ илгадаг, хүүгэдтээ ехэ харилсадаггүй һаань, ганса бээе тойруулан зан, хүнгэн бодол, һэргэг бэшэ мोजо мондогор, ажал болоходонь, бэеэ абаха, нүгөөдынгөө түлөө оролдохогүй, хэрэг, ажал. Нуралсалаарнь һонирхохошыегүй зан бүлэ соо диилэжэ, амгалан тэнюун байдалда харша нуури табигдадаг. Эхэ эсэрын үхибүүдээрээ суг байлган үсөөн байхадаа, бэе бэеынгээ юу хэхэ, ямар амжалта туйлажа, ямар юумэндэ ядалсажа ябаһыень мэдэхгүй болоно. Мэдээгүй болоно. Мэдээгүй хадаа яагаад бэе бээдээ туһалхабши?

Эхэ эсэгэ хоёрой хоорондохин харилсаанһаа ехэ юумэн дулдыдаха. Ёһотой эзэн бүлээе хамаг хэрэгтэй юумээрнь хангаханаа гадна гэртэхинэй ажал, үхибүүдэйнгээ нуралсал, бүлөөрөө амаралга, бэе махабадаа аргалалга – эдэ мэтые бараниень эмхидхэхэ ёһотой. Иимэ хүмүүжүүлэгшэ эсэгэтэй хүүгэд бүлэ соогоо хайшан гэжэ ажаһуууһаб, хэн юу хэхэ, юунэй түлөө харюусахаб гэжэ бараниень ойлгожо абаха ха юм. Гэрэй эзэн бүлын гэшүүд гол баялигнни гэжэ ойлгохо, тэдэнээ гамнаха, хүндэлхэ, урматай, урагшатай ябахын түлөө ходоодоо һанаагаа зобожо, саг соонь таараха туһаламжа үзүүлжэ байха зэргэтэй.

Цырегма САМПИЛОВА.

БАСАГАН ХҮН ХАДАМДАА ЖАРГАЛТАЙ

Хэр уһаа буряад угсаатан басаган хүнэй заяан харида гэжэ хэлсэдэг бэлэй. Урдын буряадууд басагаая холын газар хадамда үгөөд лэ, айлшалжашые ошохо аргагүй, хэдэн жэлээрээ уулзангүй, гуниглажал ажаһуудаг байгаа.

Шадалтай бараг айлда хадамда гарабал, тэдэнь бэриез айлшалуулха гэжэ ехэ ябуулга хэдэг байһан. Тийгээдшые шиирэй үсөөхэн лэ дахин түрхэмүүдтээ айлшалжа, хадамуудтаа һөөргөө бусадаг һааб даа. Гэхэтэй хамта өөһэдөө үри хүүгэдтэй үнэр баян үдэжэ, хадамуудтаа хүндэтэй үндэр наһатай абгай, эзы, тээбинэр боложо, түрэхэн нютагаашые сэдхэхэлэйнгээ оёрто хадагалан, хаа-яхан дурсажал ажаһууа баатай болодог байгаа. Минии багада түрэхэн хүгшэн эжымни хөөрэдэг хэн: "Минии хүгшэн эжы Байгалайнгаа үһа уудаг һаа гээд үярдаг хэн". Энэнь хадаа шуһа мяхаараа, уг унгараа Агын буряад гээшэб гэжэ хэлэхэ аргагүй байһыемни гэршэлнэ хаш. Хэзээ нэгэтэ минии хүгшэн эжын эжые Байгал шадарта ажаһуужа байхадань, Агын талын баяншаг айлда хадамда үгэхэн байгаа бшуу. Тийгээд баарһан түрэхэн нютагаашые ошохо аргагүй, сэдхэхэлдээ дурсан- дурсан ажаמידараал даа.

Һаяхан Түнхэнэй аймагта ажалай хэрэгээр ошоходоо, Эрхүү голой

хүүргэ нээлгэнэй баяр ёһолой үедэ нэгэ эгэшэтээе уулзашооб. Тэрэмнай гоё һайхан буряад хубсаһа үмдэнэн, баяр нааданда "Хэнгэргэ" гэхэн ансамблиин солистка байшаба. Буряадаар дуугархадаа, Агын нютаг хэлээр хэлсэжэ байтараа, хүхилдэн, нютаг басагад байһанаа элирүүлбэбди. Энэ абгаймни Аршан тосхондо ажаһуудаг Ангархаева Цыпелма эгэшэ гээшэ.

- Бидэ нүхэртээе бүхэли наһандаа Агын тойрогой Могойтын Сагаан –Уула нютагта ажаһуугаабди. Теэд наһанайнгаа ошожо эхилхэдэ, нүхэрэйнгөө түрэхэн нютаг Түнхэн бусажа, гурбан жэлэй туршада ажаһуунабди. Би ерэн сасуугаа Түнхэн һайхан нютагтаа үнэн зүрхэнһөө дурлашооб. Хара залуудаа эндэ ерэхэ түбхинэн ажаһуухаая яагаа гээшэбиб гэжэ шаналдагби. Харин нүхэрни өөрөө Түнхэнэй аад, Агаяа ошодог һаа гэжэ ходол сэдхэхэ байдаг, - гэжэ энеэбэ.

Үнэхөөрөө, басаган хүн хадамдаа жаргалтай гэжэ зүб лэ элинсэгүүднай хэлсэдэг байгаа

хаш. Түнхэндэ Цыпелма эгэшэһээ жаргалтай хүн үгы хаш даа. Цыпелма эгэшэ Түнхэнэй аймагийн арадай «Хэнгэргэ» ансамблиин эдэбхитэй солистка, сүлөө сагаа үрэ дүнтэйгөөр үнгэргэдэг.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ «Хэнгэргэ» ансамблиин эдэбхитэй гэшүүн Цыпелма Ангархаева.

Цырегма САМПИЛОВА. Авторай фото-зураг.

ЗУРХАЙ

Ноябриин 11, гарагай 2, монгол литын 9

Энэ үдэр дуган ба нангин шүтөөнэй байрануудыг бодхоодо, гэр барихада хайн. Эм уужа эхилхэдэ, шэнэ хубсага худалдан абахада урагшатай. Холын харгыда гаралтагүй. Луу жэлтэндэ хайн.

Үнэ абабал, үбшэн ехэ хүжэрхэгүй.

"Гандан" дуганда үглөөнэй 9 сагнаа "Бурхан Баабай" хурал, үдэрэй 14 сагнаа "Табан харюулга" хурал уншагдаха.

Монгол литын 10

Энэ үдэр шэнэ тушаалда ороходо, ажал нэлгүүлхэдэ, дасан дуган ба бусад шүтөөнэй газарта ошоходо, амгалан байдалай түлөө мүргэхэдэ, маани уншахада хайн. Холын харгыда гаралтагүй, энэ үдэр хутагын үзүүр дээрэ байһан тэмдэгтэй, хутага хурсадхажа болохогүй. Хонин, Нохой жэлтэндэ хайн, Бишэн, Тахья жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, бэеын мэдэрэл шангадаха.
"Гандан" дуганда "Һама, Жамсаран" сахюусанай хурал үглөөнэй 9 сагнаа, "Табан харюулга" үдэрэй 14 сагнаа уншагдаха.

Ноябриин 13, гарагай 4, монгол литын 11

Найр наада эмхидхэхэдэ, урагшатай үдэр, холын харгыда гаралтагүй. Хулгана, Могой, Морин, Гахай жэлтэндэ хайн, Бишэн, Тахья жэлтэндэ урагшатай.

Үнэ абабал, бэеын мэдэрэл хурса болохо.
"Гандан" дуганда "Һама, Жамсаран" сахюусанай хурал үглөөнэй 9 сагнаа, "Табан харюулга" үдэрэй 14 сагнаа уншагдаха.

Ноябриин 14, гарагай 5, монгол литын 12

Энэ үдэр "зөөлэн" хэрэг эрхилхэдэ, үргэл бүтээхэдэ, маани мэгзэм уншахада, хуули заршам арад зондо зарлахада хайн. Эм уужа эхилхэдэ, холын харгыда гарахада хайн. Үхэр, Луу, Нохой жэлтэндэ хайн, Могой, Морин жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, үбшэн дайралдажа магад.
"Гандан" дуганда "Һама, Жамсаран" сахюусанай хурал үглөөнэй 9 сагнаа, "Цэдо, Зугдор Намжилма, Долгор, Цэдуб" хурал үдэрэй 14 сагнаа уншагдаха.

Ноябриин 15, гарагай 6, монгол литын 13

Найндэр, баяр ёһолол эмхидхэхэдэ, маани уншахада, бурханд мүргэхэдэ, холын харгыда гарахада хайн. Үхэр, Могой, Тахья жэлтэндэ урагшатай, Бар, Туулай жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, зол жаргал дайралдаха.
"Гандан" дуганда "Һама, Жамсаран" сахюусанай хурал үглөөнэй 9 сагнаа, "Табан харюулга" үдэрэй 14 сагнаа уншагдаха.

Ноябриин 16, гарагай 7, монгол литын 14

Мал худалдахада, холын харгыда гарахада, эм дом уужа эхилхэдэ хайн, бүхы ханаһан хэрэгэй бүтэсэтэй үдэр. Шэнэ хэрэг, хэлсээ баталхада урагшатай. Могой, Хонин, Бишэн, Тахья жэлтэндэ хайн, Бар, Туулай жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, эд зөөри, үхэр мал арьбажаха.
"Гандан" дуганда "Һама, Жамсаран" сахюусанай хурал үглөөнэй 9 сагнаа, "Сунды" хурал үдэрэй 14 сагнаа уншагдаха.

Ноябриин 17, гарагай 1, монгол литын 15

Нангин шүтөөнэй байрануудыг бодхоодо, барилга эрхилхэдэ, арамнайлахада, арюудхахада хайн, үрэнэ тарихада, холын харгыда гарахада, юумэ худалдан абахада урагшатай. Энэ үдэр шэнэ гэртэ нүүжэ оролтогүй.

Үнэ абабал, амгалан байдал, амжалта ерэхэ.
"Гандан" дуганда үглөөнэй 9 сагнаа "Баян Намсарай", үдэрэй 14 сагнаа "Ламчиг Нинбо" хурал уншагдаха.

Зурхай "Гандан" дуганда бэлдэгдээ.

Улаан-Үдэ, пр. Автомобилистов, 1 «к», тел: 615355,678522, 204188.

В алтарной галерее 1000 Будд есть свободные места для установления семейного покровителя и защитника.

ДОРЖО ЖОДБО

(Бэлиг-үүн шанада хизагаар-аа хүрэгсэн, ошор-ияар огтологшо нэрэтэ ехэ хүлгэн судар оршобо)

(Эхинийн урдахи дугаарнуудта).

24 Субади үшэрүүн:

- Илажу түгэс нүгшэгсэн аа, тэрэ буса болой. Тэгүүншэлэн ирэгсэд Тэгүүншэлэн ирэгсэн, Дайни дарагсан, Үнэхөөр тугуулагсан Дибангаара Бурхан-ээс алибаа абагсан тэрэ номууд нигэхэнбээр үгы болой.

Илажу түгэс нүгшэгсэн зарлиг болоруун:

- Субади аа, бодисада-нар хэд ба бүгээсү инн хэмээн би улас-уун зохиал-нугууды бүтээгээбэй хэмээн үгүүлэбаасу, тэрэ худал-ияар үгүүлхэ буюу. Тэрэ ягуун-уу тулада хэмээбаасу, Субади за, улас-уун зохиал-нугууд улас-уун зохиал-нугууд хэмээгдэхүүн ину тэдэгээр зохиалы үгы хэ-

мээн Тэгүүншэлэн ирэгсэд номлогсон-уу тулада буюу. Тэгүүбээр улас-уун зохиал-нугууд хэмээгдэюу. Субади аа, тэрэ мэтэ-иеэр бодисон махасан-нар энэ мэтэ оршол үгэгү-яа. Сэдьхэлы эгүүсэгдэхүй ягууханда-бээр үлэ оршохой, сэдьхэлы эгүүсэгдэхүй үнгэ бээдэ-бээр үлэ оршохой, сэдьхэлы эгүүсэгдэхүй. Дагуун хиигээд үнэр, амтан, хүртэхүй хиигээд номдо-бээр үлэ оршохой сэдьхэлы эгүүсэгдэхүй.

Субади аа, иин ухагдахуй адлилхабаасу, нигэн хүмүүн-үү бэе-ину энэ мэтэ болоруун. Иин ухагдахуй. Агуулас-уун хагаан Сүмбэр агуулын тэды болбаасу элэ. Субади аа, эгүүни хэр хэмээн сэдьхэмүй. Тэрэ бэеые ехэ буюу хэмээн сэдьхэмэюу.

Субади үшэрүүн:

- Илажу түгэс нүгшэгсэн аа, тэрэ бэе ехэ буюу. Сайбар одогсондо тэрэ бэе ехэ болоюу. Тэрэ ягуун-уу тулада хэмээбаасу. Тэгүүншэлэн ирэгсэн тэрэ бэеые бодо үгы хэмээн номлогсон-уу тулада буюу. Тэгүүбээр бэе хэмээгдэхүй.

Илажу түгэс нүгшэгсэн зарлиг болоруун:

- Субади аа, эгүүни хэр хэмээн сэдьхэмүй. Ганга мүрэн-үү хумахиин тогсо-ину хэды болбаасу тэды тогоотон-хүү Ганга мүрэд болбаасу элэ. Тэдэгээр-үүн аб али тэдэ хумахиин олон буюу хэмээн сэдьхэмэюу.

(Үргэлжлэлын хожом гараха).

«ХААН -ТЭНГЭРИН» ОЙН БАЯР

Нютагай бөө шантанай "Тэнгери" эмхиин байгуулагдаһаар, хуулига ёһоор бүридхэлдэ абтаһаарнь 10 жэл болоһые тэмдгэлэн баяр ёһолол үнгэрбэ. Ахалагша заарин бөө Б.Ж. Цырендоржиев түрүүтэй бөөнэр, хүзэгтэйшүүл, олонийтын түлөөлэгшэд энэ баяр ёһололдо хабаадаба.

Үшөө нэгэ удхатай үйлэ хэрэг болоһон байна. Росси гүрэн соо түрүүшынхией бөөнэрэй регионууд хоорондын түблэрүүлэгдэмэл шажан мүргэлэй эмхи "Ха-

ан-Тэнгери" түб байгуулагдаба гэшэ. Түб байгуулалтань Улаан-Үдэ хотодо, таһагуудынь Шэтэ, Эрхүү, Москва хотонуудта эмхидхэгдэнхэй. Бөө мүргэлэй шүтөөнэй ёһо гуримуудыг хэргээхэ, тэнгэринэр, бурхад, сахюусад болон бусад ехэ хүлдэ хүсэнүүдэй шаталан захиралай ёһо гурим зүбөөр баримталха зорилготойгоор тус эмхи бүхы ажалаа ябуулна. Архивай түүхэтэ баримтануудай үндэһөөр, урданай буряад бөө мүргэлэй ёһо гуримуудыг хэргээжэ, мүргэл шүтэлгын, бөө номлолой гол

дүримүүдыг элирхэйлэн баталаа нэн.

"Хаан-Тэнгери" түбэй 80 бөөнэр хүн зоной хандалга гүйлтаар хэрэг бүтээхэдэ, ханаа сэдьхэлынь тэгшэлдэг, мүн бэе махабадыг эмшэлдэг юм. Гэр бүлэнүүдэй энхэ амгалан байдалай, угай хүн зоной үнэр баян оршохын түлөө үргэл мүргэлынь бүтээжэ, арюудхажа, харгыень залажа үгэнэ. Тиихэ зуураа үндэр наһатандаа хүндэтэйгөөр хандахыг, Үлгэн дэлхэй Эхэ дайда-яа, уһа голнуудаа, Хангай ой тайгаяа сахин гамнахыг уряалан, хүмүүжүүлгын ехэ ажал ябуулна гэшэ.

Олон зонийе угтажа абахаар таатай зохид ордон барижа байна. Хүнэй аша туһада алба хэжэ, эрилтэ, харюусалга ехэтэй ажал бэлүүлдэг "Хаан-Тэнгери" түбэй гэшүүдыг ойн баярарнь амаршалнабди!

Туяна САМБЯЛОВА хэблэлдэ бэлдэбэ.
Зурагууд дээрэ: Ахалагша заарин бөө Б.Ж.Цырендоржиев, бөө мүргэл шэнжэлэгшэ эрдэмтэн М.Д.Зомонов; ойн баярар амаршална.

Буряад үнэн
Буряад элдэй сонин

Учредители:
Глава Республики Бурятия,
Народный Хурал Республики Бурятия,
Правительство Республики Бурятия
Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ
Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА

Редакционная коллегия:
И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев - зам.директора, Д.Б.Гуродармаева - зам.редактора, С.Б.Байминова - ответственный секретарь, Г.Х.Дашеева, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.

ТЕЛЕФОНЫ:

21-54-54 - приемная
21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия"
21-68-08 - редактор
21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь
21-67-81 - выпускающий отдел
21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций
21-63-86 -отдел социально-политических проблем
21-64-36 -отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон"
21-06-25 - редакция журнала «Байгал»
21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания
21-62-62 - реклама
21-50-52 -отдел распространения

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

Адрес РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЬСТВА: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГАУ РБ «Издательский дом «Буряад үнэн».

Подписной индекс 50901
Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением Законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия Свидетельство ПИ № ТУ03-00304 от 29 июля 2013 г. www.burinen.ru e-mail: unen@mail.ru

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография». Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 6.11.2013 в 17.00 - по графику; 6.11.2013 г. в 17.00 - фактически. Объем 6 п.л. Заказ №2568. Тираж - 4000 экз.

Цена свободная.

* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

Онһон үгэ оншотой

Пословица не мимо молвится

Ажалша хүнэй амбаар дүүрэн, залхуу хүнэй залхуу хоонон, т.е. у трудолюбивого амбар полон, у ленивого – котёл пуст. Где работа, там густо, а у ленивого дома пусто.

Бэлэн юумэндэ дуратай хүн, т.е. он любит готовенькое. Ему дай яичко, да ещё облупленное.

Залхуу хүн хуу хуунаар эсэхэ, ажалша хүн хэ хэһээр урмашаха, т.е. ленивый сидит и устает, трудолюбивый работает и радуется. Ленивый сидя спит, лёжа работает.

Хургааршые үлгэхэ ажал хэдэггүй, т.е. не дедает даже столько работы, чтобы можно было пальцем показать. Пальцем о палец не ударит.

Һэлэн хатарха, т.е. бесполезно бегать. Бить баклуши.

Аалыар ябабал, холо хүрэхэш, т.е. потихоньку пойдёшь, далеко уйдёшь. Тихе едешь – дальше будешь.

Айлда ошоходоо – амар, гэртэнь ошоходо – хомор, т.е. в гости ходит любит, а к себе звать не любит. Любишь гостить – люби и к себе звать.

В гости ходить – к себе водить.

Аяга сай дээрэ арба хубилха, т.е. за чашкой чая десять раз изменится. Семь пятниц на неделе.

Тоһон соо умбажа, торгон дээрэ таршаха, т.е. в масле плавать, в шелку валяться. Кататься, как сыр в масле.

Туһа хүргэхэм гээд, тодхортатаа, т.е. желая быть полезным, стал помехой. Оказать медвежью услугу.

Гуурһаяа гуршанабди

Улаан-Үдэ хотын 17-дохи нургуулин буряад хэлэнэй багша Дамбаева Амгалан Дашиевна шабинарайнгаа хэшээлнүүдгээ бэшэһэн богонихон расказуудые уншагшадай анхаралда дурадхана.

Минии эбтэй бүлэ

Бидэ гэртээ дүрбэн хүмди. Эжымни Жаргалма гэжэ нэрэтэй, гушан хоёр наһатай. Минии эжы барилгашан. Би ахатайб. Ахамни Арсалан гэжэ нэрэтэй. Минии эгэшэ Марина гэжэ нэрэтэй. Аха эгэшэ хоёрни нургуулида хурадаг. Бидэ эжы абадаа туһалдагбди. Манай бүлэ эбтэй.
Зоригтуев Цырен, 5-дахи «б» классай хурагша.

Минии эжы Валентина гэжэ нэрэтэй. Эжымни ВСГУТУ-да ажалладаг, гушан хоёртой. Баргажанай аймагай Баянгол хуурида түрэн. Баянголой нургуулида хураһан, арба нэгэн класс дүүргэн. Хоёр дүүнэртэй, гурбан үхибүүдтэй. Би эжыдээ дуратайб.
Ринчинов Даба, 5-дахи «а» классай хурагша.

Минии эжы Татьяна гэжэ нэрэтэй. Эжымни гушан гурбатай, бухгалтергаар хүдэлдэг. Минии эжы һайн, гоё. Эжыхэм намхандаа дуратайхан. Эжыхэм намхандаа хайратайхан.
Базарова Валя, 5-дахи «а» классай хурагша.

Минии эжы Светлана Цыренжаповна гэжэ нэрэтэй. Эжымни дүшэн хоёртой. Эжымни ном уншаха дуратайб. Бидэ эжытээ айлшадта дуратайбди. Эжым нэхэхэ дуратай. Бидэ эжыдээ хамһалсадагбди: оёороо хамадагбди, амһаргаа угаадагбди. Би эжыдээ тон дуратайб.
Ошоров Саян, 5-дахи «а» классай хурагша.

Минии эжы Эржена гэжэ нэрэтэй. Эжымни гушан хоёртой. Минии эжы больницада медсестрагаар ажалладаг аад, мүнөө декретнэ амаралтада. Гэртээ бишыхан хүбүүгээ хараад байна. Би эжыдээ ходо туһалдагбди. Эжымни дэлхэй дээрэ эгээл һайн. Би эжыдээ дуратайб.
Токтохоева Аяна, 5-дахи «а» классай хурагша.

группа SWEETMOTION и композитор CHINBAA

18
НОВАБРЯ
18:30

6+

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ РУССКИЙ ДРАМАТИЧЕСКИЙ ТЕАТР ИМ. Н. БЕСТУЖЕВА

телефоны для справок: 89148488999, 678034, билеты в кассе театра

Минии нүхэр басаган

Минии нүхэр басаган Даша гэжэ нэрэтэй. Бидэ нургуулида танилсаабди. Даша үндэр бээтэй, морхогор хамартай, уралын нимгэн, үһэниинь хара аад, богони юм. Даша компьютергаар наадаха дуратай. Тэрэ хүхюун, һайн нүхэр, нүхэдтөө ехэ хүндэтэй, үнэн сэхэ хүн болоно гээшэ.
Ламуева Ирина, 7-дохи «б» классай хурагша.

Минии нүхэр басаган Ира гэжэ нэрэтэй. Бидэ нургуулида танилсаабди. Ира ута хүрин үһэтэй, нюдэниинь баһа хүрин, дунда зэргэ бээтэй. Тэрэ бисероплетенин кружошто ябадаг, бисерээр юумэ гоёохо дуратай. Ира һайн басаган, бэрхэ хурадаг.
Контеева Даша, 7-дохи «б» классай хурагша.

